

Ve sönes ader

— *en lärobok i överkaliska*

Arnulf Åsmansson

Foton: Monica Brännvall

Förord

Efter att ha tillbringat tre lärorika år i Överkalix var det dags för mig att flytta vidare söderut igen. Jag ville gärna lämna en gåva som tack för gästvänligheten och det goda bemötande jag fick i Överkalix, och gåvan fick bli det som jag är bäst på – nämligen en lärobok i överkaliska, eller Överkalix-bondska som språket också kallas.

Boken består av tolv kapitel som är tematiskt uppdelade och behandlar en rad olika vardagliga ämnen. Varje kapitel innehåller dialoger, ordlistor och grammatikförklaringar kopplade till temat. Jag har varit mån om att använda så många ord som möjligt i ordlistorna för att bidra till att bevara dem, eftersom en del ord redan har försvunnit och ännu fler håller på att försvinna i takt med att modersmålstalarna lämnar oss och deras antal minskar.

I mitt arbete har jag i stor utsträckning använt Carin Pihls böcker som källa, och grammatikförklaringarna bygger till stor del på mina egna analyser av språket. Jag har även valt att använda äldre ord som nämns i Carin Pihls böcker, varav vissa inte längre används, för att återuppliva och synliggöra dem.

En bok som denna är viktig eftersom allt fler blir intresserade av att lära sig språket och återta det som en del av sitt kulturarv. Eftersom utgivning av böcker är både tidskrävande och ibland svår att genomföra – särskilt när det gäller ett litet språk som ännu inte har status som eget språk utan betraktas som en dialekt – valde jag att göra boken fritt tillgänglig på nätet.

Jag lägger resultatet av mitt ödmjuka arbete i dina händer. Boken kan innehålla felstavningar eller andra misstag. Jag skulle därför vara mycket tacksam om du som läsare kontaktar mig när du upptäcker fel, så att jag kan rätta dem i kommande versioner. Du kan skriva till mig på min privata e-postadress: arnulf@esperanto.se.

Boken bör ses som ett pågående arbete. I framtida versioner planerar jag att lägga till ett inledande kapitel om uttal samt en ordlista över samtliga ord som förekommer i boken. För den som vill fördjupa sig i överkaliskans stavningsregler hänvisar jag till Adam Horns arbete om stavningen av överkaliska.

Slutligen vill jag rikta ett varmt tack till modersmålstalarna Monica Brännvall och Sune Nilsson för allt stöd de har gett mig. De har generöst tagit sig tid att lyssna på innehållet i boken och bidragit med värdefulla synpunkter och insikter kring dialogerna.

Täk sö mitji å ve sönes ader!

Arnulf Åsmansson

2026-06-03

Innehållsförteckning

Innehåll

Kapitel 1 Att lära känna varandra	6
1.1 Dialog	6
1.2 Personliga pronomen	8
1.3 Verb	9
1.4 Viktiga fraser i överkaliska	12
1.5 Prepropriella artiklar	19
Kapitel 2 Mat och dryck	21
2.1 Dialog 1	22
2.2 Verbet 'att äta'	23
2.3 Substantiv	24
2.4 Obestämd artiklar (in, i, i)	26
2.5 Partitiv	27
2.6 Olika matvaror	28
2.7 Dialog 2	31
2.8 Olika måltider	32
2.9 Dialog 3	32
2.10 Verbet att dricka	33
2.11 Olika drycker	33
Kapitel 3 Tid	36
3.1 Dialog 1	37
3.2 Räkneord	38
3.3 Klockan	41
3.4 Dygnet <i>döine</i> (n)	43
3.5 Uttryck för igår, idag, imorgon, i förrgår, i övermorgon	43
3.6 Veckodagar	44
3.7 Dialog 2	44
3.8 Starka substantiv	45
Kapitel 4 Datum och årstider	50
4.1 Dialog 1	51
4.2 Ordningstal	52

4.3 Månader	53
4.4 datum	54
4.5 Årstider	55
4.6 Possessiva pronomen	55
4.7 Svaga substantiv	57
4.8 Dialog 2.....	59
Kapitel 5 Väder.....	61
5.1 Dialog 1.....	62
5.2 Väder	63
5.3 Kuriosum – vädertecken i Överkalixmål.....	67
5.4 Svaga verb	68
5.5 Dialog 2.....	74
Lektion 6 Färger och kläder	77
6.1 Dialog	78
6.2 Kläder	80
6.3 Adjektiv.....	81
6.4 Bestämd fristående artikel	86
6.5 Färger.....	87
Kapitel 7 Kroppsdelar och sjukdomar	88
7.1 Dialog	89
7.2 Namn på olika kroppsdelar och organ	91
7.3 Prepositioner	93
7.4 Dativ	94
7.5 Olika sjukdomar och symptom	98
Lektion 8 Familj och släktingar	101
8.1 Dialog 1.....	102
8.2 Ord för familj och släktingar	104
8.3 Personliga pronomen	105
8.4 Starka verb.....	107
Kapitel 9 Yrken.....	112
9.1 Dialog	113
9.2 Partikelverb.....	114

9.3 Yrken	115
9.4 Frågeord i överkaliska.....	116
9.5 <i>Veirstreg</i> (n) 'väderstreck'	120
9.6 Indefinita pronomen	121
Kapitel 10 På marknaden	123
10.1 Dialog	123
10.2 Prepositioner och deras användning.....	125
10.3 Perfekt.....	147
Kapitel 11 Språk.....	149
11.1 Dialog.....	149
11.2 Namn på olika språk och nationaliteter	152
11.3 Inbyggarnamn	152
11.5 Adjektiv – komparation	154
11.5 Ägandekonstruktioner	156
Kapitel 12 Oba gåålo 'på gården'	159
12.1 Dialog	159
12.1 Byggnader och platser på gården	163
12.3 Verktyg och redskap.....	164
12.4 Redskap i kök på gårdar	166
12.5 Arbetsmoment / gårdssysslor – viktiga verb och fraser	167
12.6 Olika gårdsdjurs läten	169
12.7 namn på hö, foder och skräp.....	170
12.8 Viktiga kroppsdelar hos djur.....	171
12.9 Namn på olika viktiga växter på gård.....	171
12.10 Släkt och familj / personer.....	172
12.11 Imperativ	172
12.12 Kuriosum – vidskepelse på gården	174

Kapitel 1 Att lära känna varandra

I det här kapitlet kommer du att lära dig:

- Hur man presenterar sig, frågar om var man bor och varifrån man kommer.
- Hur man hälsar på varandra och tar avsked.
- Om personliga och prepropriella pronomen i överkaliska.
- Om verbböjningen i presens.

1.1 Dialog

Marita: Hio!

Einar: Hio!

Marita: Jer he först geengga do dailtä udi den her kursso?

Einar: Jäo, he jer e. Jer do å student?

Marita: Naa, her jer ji äint. Ji jer leirer. Wå haid do?

Einar: He vär abårta råolit å treff di! Ji haid Einar.

Marita: Nå do å! Ji haid Marita. Wåran kåmm do?

Einar: Ji kåmm fra Booden. Wåran kåmm do?

Marita: Ji kåmm fra Överkölis, bårdi Jåkk. Men wåni båo do nä?

Einar: Ji båo ipi Överkölis. Båo do å hin?

Marita: Jäo. Nä biri lesjåon. Ve gär in ini klässråmmen!

Marita: Hej!

Einar: Hej!

Marita: Är det första gången du deltar i den här kursen?

Einar: Ja, det är det. Är du också student?

Marita: Nej, det är jag inte. Jag är lärare. Vad heter du?

Einar: Trevligt att träffas! Jag heter Einar.

Marita: Detsamma! Jag heter Marita. Varifrån kommer du?

Einar: Jag kommer från Boden. Varifrån kommer du?

Marita: Jag kommer från Överkalix, från Jock. Men var bor du nu

Einar: Jag bor i Överkalix. Bor du också här?

Marita: Ja. Nu börjar lektionen. Ve går in i klassrummet!

Ord och uttryck

överkölis	swensk
Hio!	Hej!
Jer he?	Är det?
he	det
först geengga	Första gången
Do/dä	du
dailtä	deltar
udi den her kursso	i den här kursen
jäo	ja
naa	nej
He jer e.	Det är det.
e	det
Jer do?	Är du?
jer	är
Ji jer	Jag är
ji	jag
leirer	lärare
Wå haid do?	Vad heter du?
wå	vad
haid	heter
He vär abårta råolit å treff di!	Det var väldigt roligt att träffa dig! Trevligt att träffas!
abårta	väldigt, mycket
Nå de å	Nå dig också, detsamma
Wåran kåmm do?/ Wåran kåmm dä?	Varifrån kommer du?
wåran	varifrån
kåmm	kommer
Ji kåmm fra	Jag kommer från
fra	från
Booden	Boden
bårdi	från
Wåni båd do?	Var bor du?
wåni	var
båd	bo
nå	nu
Ji båd	Jag bor
ipi/opa	i
hin	här
å	också
biri	börjar
lejsåon	lektion
Ve gār	Vi går
gār	går
in ini	in i
klåssråmm	klassrum

1.2 Personliga pronomen

Överkaliska har följande personliga pronomen:

överkölis	svensk
ji	jag
do/ dä	du
hän/ en/ 'n	han
hon/ a	hon
he/ e/ ne	den, det
ve	vi
i	ni
di/ döm	de

Vissa pronomen har flera motsvarigheter på överkaliska. Det kan bero på skillnader i dialekt eller på närheten till andra ljud i ett yttrande.

Pronomenen **ji**, **do/dä**, **hän/en/'n**, **hon/a** och **he/e/ne** syftar på en enda person eller sak och står därför i **singular** (ental).

Pronomenen **ve**, **i** och **di/döm** syftar på flera personer och står därför i **plural** (flertal).

Utöver dessa pronomen har överkaliska pronomen som anger avstånd från talaren. Dessa pronomen förekommer bara i tredje person, alltså *han*, *hon*, *den*, *det* och *de*. **Distala pronomen** anger att den eller det man talar om befinner sig längre bort från talaren.

händen	han där
honden	hon där
häden	det där
dömden	de där

Approximala pronomen handlar om att den eller det man talar om befinner sig nära talaren.

hisn, hänsjen	han här
hisar, honsjen	hon här
hitten, hittjen	det här
dömsjen	de här

1.3 Verb

Verb är ord som man kan sätta ”**att**” framför på svenska, till exempel *att skriva*, *att läsa* och *att gå*.

Verb uttrycker oftast en handling, men de kan också beskriva ett tillstånd eller en känsla, som i *att vara*, *att vissna* och *att älska*.

I svenska har verben samma form för alla personer (jag, du, han, hon, vi, ni, de).

Men i överkaliska har vissa verb två olika former i presens (nutid):

- en form för alla pronomen i singular (ental)
- en annan form för alla pronomen i plural (flertal).

Nedan ser du hur verbet *ad vara* ’att vara’ böjs på svenska och på överkaliska.

överkölis	swensk
Ji jer	Jag är
Do jer	Du är
Hän jer	Han är
Hon jer	Hon är
He jer	Det är
Ve jera	Vi är
I jera	Ni är
Di jera	De är

Andra verb har, liksom i svenska, samma form oavsett pronomen, till exempel verbet *ad haid* ’att heta’.

överkölis	swensk
Ji haid	Jag heter

Do haid	Du heter
Hän haid	Han heter
Hon haid	Hon heter
He haid	Det heter
Ve haid	Vi heter
I haid	Ni heter
Di haid	De heter

Verb som har två former i presens presenteras i ordlistan på följande sätt:

ad vara → (jer, jera)

Övriga verb, som inte ändras och har samma form som i infinitiv (grundformen som kommer efter *att*), presenteras endast i infinitiv, till exempel:

ad haid

Meningar

Pärsäon 1: Wå **jer** hittjen för nee?

Vad **är** det här för något?

Pärsäon 2: Häden **jer** in rain.

Det där **är** en ren.

2.

Pärsäon 1: Wå **jer** häden?

Vad **är** det där?

Pärsäon 2: Häden **jer** in bjernn.

Det där **är** en björn.

3.

Pärsäon 1: Wå **jer** hitten?

Vad **är** det här?

Pärsäon 2: Hitten **jer** in elj.

Det här **är** en älg.

4.

Pärsäon 1: Wåmm **jer** do ?

Vem **är** du?

Pärsäon 2: Ji **jer** ...

Jag **är** ...

5.

Pärsäon 1: Wåmm **jer** hän?

Vem **är** han?

Pärsäon 2: Hän **jer** Mumintrölle.

Han **är** Mumintröllet.

6.

Pärsäon 1: Wåmm jera di?

Vem **är** de?

Pärsäon 2: Di jera skåolåongg.

De **är** elever.

Ordlista

överkölis	swensk
wå	vad
wåmm	vem
Hittjen/hitten	Det här
nee	något
heden	Det där
rain	ren
bjernn	björn
eli	älg
skåolåongg	elev

1.4 Viktiga fraser i överkaliska

1. Olika hälsningsfraser:

Hio!

Hej!

Gudee!

Goddag!

Gumåren!

God morgon!

Gukweilh!/ Guäfta

God kväll!

Gonatt!

Godnatt!

Såo nä gått!

Sov (nu) gott!

Ett uttryck som användes i överkaliska i samband med att man säger till någon, oftast barn att de ska gå och lägga sig är:

Nä liod do gär liig

Nu måste du gå och ligga.

Eller

Nä liod do gär leeg di

Nu måste du gå och lägga dig.

2. Att fråga hur man mår.

På svenska kan man fråga *Hur mår du?*, *Hur står det till?*, *Hur är läget?*, *Hur går det?* osv.

På överkaliska kan man fråga om hur någon mår på följande sätt:

Huri må do?

Hur mår du?

Huri jer e?

Hur är det?

Man kan svara på följande sätt:

Ji må braa.

Jag mår bra.

Ji må äint sö braa.

Jag mår inte bra/ Jag mår dåligt.

Ji må so kånungen i Dänmark.

Jag mår jättebra (Jag mår som konungen i Danmark).

He jer braa.

Det är bra.

He jer äint så braa.

Det är inte bra/ det är dåligt.

Uttrycket *må so kånungen i Dänmark* är ett gammalt uttryck som betyder att man mår väldigt bra eller har det väl ställt.

Man kan också fråga **Huri gär e?** om någon arbetar eller sysslar med något. Man kan då svara på följande sätt:

He gär braa.

Det går bra.

He gär änn.

Det går an/ Det går bra.

He gär äint sö braa.

Det går inte så bra/ Det går dåligt.

3. Att fråga var man bor

Fråga och svar

Wani bão do?

Var bor du?

Ji bão ibi Brenn

Jag bor i Bränna.

För att svara på frågan om var man bor används olika prepositioner i överkaliska, till exempel:

- i, ibi, oba, isi, udi

Prepositionerna kan vara komplexa att använda korrekt. Två av de vanligaste är **ibi** och **oba**, men de får inte blandas ihop.

Vilken preposition man använder beror på flera faktorer:

1. **Typ av område:** är det ett land, en stad, ett avlägset område eller en by?
2. **Geografiskt läge:** ligger platsen norr om vatten, på plan och jämn terräng eller på en höjd?
3. **Talaren och perspektivet:** pratar man om sig själv eller någon annan, och var befinner sig talaren i förhållande till platsen?

Viktiga regler

- **i** används framför länder:

i Sweri 'i Sverige', **i Dänmark** 'i Danmark'

- **ibi** används framför:

1. städer:

ibi Överkölis 'i Överkalix', **ibi Läol** 'i Luleå'

2. vissa byar vars namn som slutar på *-böin* '-byn':

ibi Nöiböino 'I Nybyn', **ibi Greseböino** 'I Grelsbyn'

3. **ibi** betyder även 'norr om' och används när området ligger norr om talaren eller högre upp i terrängen.

- **oba** används framför byar som ligger på plan och jämn terräng eller byar vars namn slutar på ord som:

- *haair* (hed)

oba Djilihain 'i Gyljeheden', **oba Båohain** 'i Boheden'.

- *Nes/nis* (näs)

oba Venisen 'i Vännäs'

- *see'end* (sandslätt)

oba Sää'änd¹ 'i Sand (en gård).

- *swiri* (svedja)

oba Swirjen 'i Svedjan'

- *ibland väik* (vik)

oba Tällväiken 'i Tallvik'

Överkaliska	Svenskt namn	Efter preposition	svenska
Sweri	Sverige	i Sweri	i Sverige

¹ **See'end** betyder sand eller sandslätt. När det handlar om ortnamn uttalas det **Sää'änd**. Jämför ortnamnet **Sännsierev** 'Sandsjärv'

Dännmärrk	Danmark	i Dännmärrk	i Danmark
Jellivaare	Gällivare	ibi Jellivaare	i Gällivare
Ståkkhålm	Stockholm	ibi Ståkkhålm	i Stockholm
Överkölis	Överkalix	ibi Överkölis	i Överkalix
Kölis	Kalix	ibi Kölis	i Kalix
Övertånn	Övertorneå	ibi Övertånn	i Övertorneå
Läol	Luleå	ibi Läol	i Luleå
Kiruna	Kiruna	ibi Kiruna	i Kiruna
Jåkk	Jock	ibi Jåkk	i Jock
Brenn	Bränna	ibi Brenn	i Bränna
Rärop	Rödupp	ibi Rärop	i Rödupp
Tjölem	Tjölmjärvi	ibi Tjölem	i Tjölmjärvi
Tjipas	Kypas	ibi Tjipas	i Kypas
Länsjerev	Lansjärv	ibi Länsjerev	i Länsjärv
Tällsiin	Tallsjön	ibi Tällsiino	i Tallsjön
Älsa	Allsån	ibi Älsaano	i Allsån
Greesböin	Gelsbyn	ibi Greesböino	i Grelsbyn
Latintja	Lanså	ibi Latintja	i Lansån
Lombtreske	Lomträsk	ibi Lombtresken	i Lomträsk
Nöiböin	Nybyn	ibi Nöiböino	i Nybyn
Mikjerev	Miekojärvi	ibi Mikjerev	i Mikojärvi
Rektfårss	Räktfors	ibi Rektfårssso	i Rektfors
Tjäils / Tjilis ²	Kiilisjärvi	ibi Tjäils	i Kiilisjärvi
Påås	Posjärv	ibi Påås	i Posjärv

² Vissa ortnamn har flera varianter beroende på var i Överkalix ordet används.

Rairjerev	Raitajärvi	ibi Rairjerev	i Raitajärvi
Strokan	Stråkan	ibi Strokano	i Stråkan
Venisen	Vännäs	oba Venisen	i Vännäs
Tållväik	Tallvik	oba Tållväiken	i Tallvik
Tjängis/Keenges	Kangis	oba Tjängis/Keenges	i Kangis
Bräoke	Gyljen	oba Bräoken	i Gyljen
Haira	Heden	oba Hain	i Heden
Båohaira	Boheden	oba Båohain	i Boheden
Swårttböin	Svartbyn	ibi Swårttböino	i Svartbyn
Djilihaira	Gyljeheden	oba Djilihain	i Gyljeheden
Brennberie	Brännaberget	oba Brennberien	i Brännaberget
Hella	Hällan	oba Hellhn/ oba Hello ³	i Hällan
Hulte	Hultet	oba Hulten	i Hultet
Vennisberie	Vännäsberget	oba Vennisberien	i Vännäsberget
Leendi	Landet	oba Leendi	i Landet
Oaraae	Ovanrät	oba Oaraae	i Ovanrät

4. Att fråga varifrån man kommer

Man kan fråga varifrån en person kommer på flera sätt:

Wåran kamm do?

Varifrån kommer du?

Wåran jer do?

Varifrån är du?

Wåni kamm do fra?

Varifrån kommer du?

³ Jag har hört båda varianterna *oba Hellhn* och *oba Hello* av mina informanter. Ur ett grammatiskt synkront perspektiv låter varianten *oba Hellhn* mer korrekt, eftersom namnet *Hella* verkar vara femininum. Feminina substantiv får ändelsen -n i dativ, alltså efter prepositioner.

Wåms påig/stäint jer do?

Vems son eller dotter är du?

Det sista alternativet användes ofta förr i tiden, när alla kände varandra i Överkalix. Idag används det nästan inte längre.

Att svara på frågan

När man svarar används olika prepositioner:

- *fra* används med städer eller mer avlägsna platser, till exempel: **fra Läol** 'Från Luleå', **fra Booden** 'Från Boden' och **fra Kölis** 'Från Kalix'.
- **bårdi** och **bårda** fungerar ungefär som *ibi* och *oba*.
 - *bårdi* används med byar som normalt använder *ibi*.
 - *bårda* används med byar som normalt använder *oba*.

Exempel på svar:

Ji kåmm bårdi Venisen.

Jag kommer från Vännäs.

Ji jer bårdi Greesböino.

Jag är från Grelsbyn.

Ji kåmm bårda Hain.

Jag kommer från Heden.

Ji jer en Jåkk Käll Sofia stäint.

Jag är dottern till Karls Sofia från Jock.

5. Att fråga om släkt

Man kan också fråga vilken släkt en person tillhör:

Bårdi wå jäog jer do?

Av vilken släkt är du?

Exempel på svar:

Ji jer bårdi Venströmjåogen.

Jag är av Wennström-släkten.

6. Att ta avsked.

Hei da!/ Hei hei!

Hejdå!

Ve sönes!

Vi ses!

Hä ne braa!

Ha det bra

1.5 Prepropriella artiklar

Ett utmärkande drag i överkaliska är de så kallade *prepropriella artiklarna*. Det är ett slags bestämd artikel som används framför personnamn.

- Framför mäns namn används artikeln **en / n**:

En Ännders

Anders

En Erig

Erik

En Joan-Åsskar

Johan-Oskar

- Framför kvinnonamn används artikeln **a**:

A Emma

Emma

A Fiia

Fia

A Maja

Maja

Prepropriella artiklar framför efternamn

När man nämner personens efternamn kommer den prepropriella artikeln först, följt av efternamnet med -s i slutet och sedan förnamnet.

A Biörkmans Kajsa

Kajsa Björkman

Prepropriella artiklar framför gårdsnamn

Dessa artiklar används även framför gårdsnamn när man talar om vilken gård personen kommer ifrån:

A Smess Fiia

Fia på Smedsgården

A Kalle Tilda

Tilda på Kalle-gården

En Olmidsa Niigo

Niklas från Olmidsa-gården

En Beri Käll

Karl på Berg-gården

Prepropriella artiklar framför attribut

Artiklarna kan också användas framför andra attribut, t.ex. yrke eller arbetsplats:

A bögo-Kärin

Bagerskan Karin

A Konsum-Britta

Konsum-Britta (Britta som jobbar på Konsum)

Utelämnande av personnamn

Ibland kan personens namn utelämnas, och man använder endast den prepropriella artikeln tillsammans med gårdsnamn, om det tydligt framgår av kontexten vem som åsyftas:

N Jotta

Jotta-Johan (Johan från Jotta-gården)

Kapitel 2 Mat och dryck

I det här kapitlet kommer du att lära dig:

- verben 'att äta' och 'att dricka'
- namn på olika matvaror och drycker
- att ställa frågor och svara på dem

2.1 Dialog 1

Kärin: Wå id do?

Niigo: Ji id bräon-böönen å stjäinka. Wå id do, Kärin?

Kärin: Ji id äint tjöde. Ji id bera grönseegren, frukten, linssåppa å örstersåppa.

Karin: *Vad äter du?*

Niklas: *Jag äter bruna bönor och skinka. Vad äter du, Karin?*

Karin: *Jag äter inte kött. Jag äter bara grönsaker, frukt, linssoppa och ärtsoppa.*

Ord och uttryck

överkölis	swensk
Wå id do?	Vad äter du?
Do id	Du äter
bräon-böön	bruna bönor
å	och
stjäink	skinka
Ji id	Jag äter
äint	inte
tjöd	kött
bera	bara
grönseeg	grönsaker
linssåpp	linssoppa
örstersåpp	ärtsoppa

2.2 Verbet 'att äta'

ad eda (id, eda)

Verbet *att äta* har två former i presens i överkaliska:

id används i singular (ental) med pronomenen *ji, do, hän, hon, he*

eda används i plural (flertal) med pronomenen *ve, i, di/döm*

Böjning i presens

Överkölis	Swensk
Ji id	Jag äter
Do id	Du äter
Hän/en id	Han äter
Hon/a id	Hon äter
Ve eda	Vi äter
I eda	Ni äter
Di/döm eda	De äter

Exempel på meningar

Ji id bröire.	Jag äter bröd.
Do id grödn.	Du äter gröt.
Hän id i moråod.	Han äter en morot.
Hon id sill å potaadren.	Hon äter sill och potatis.
Ve eda smörgaasa.	Vi äter smörgås.
I eda räise å sjikklinga.	Ni äter ris och kyckling.
Di eda fiskn.	De äter fisk.

Att säga att man inte gör något

För att uttrycka att man inte gör någonting placeras ordet **äint** 'inte' efter verbet.

Exempel:

Ji id äint fiskn.	Jag äter inte fisk.
Ve eda äint smörgaasen.	Vi äter inte smörgåsar.

Ja/nej-frågor

För att ställa en ja/nej-fråga byter man plats mellan pronomen/substantiv och verb, precis som på svenska:

Id do fiskn? Äter du fisk?

Eda i smörgaasen? Äter ni smörgåsar?

Att svara på ja/nej-frågor

När man svarar används orden **jäo** 'ja' eller **naa** 'nej':

Fråga: **Id do smör?** Äter du smör?

Svar: **Jäo. He djer ji.** Ja, det gör jag.

Svar: **Naa, he djer ji äint.** Nej, det gör jag inte.

2.3 Substantiv

Överkaliska har, liksom fornnordiska, tre genus: *maskulinum*, *femininum* och *neutrum*.

Genus är grammatiskt kön.

1. Maskulinum

Maskulina substantiv kan ersättas med *hän/en*.

Exempel:

Hestn jer ini löron. Hästen är i ladan.

Man kan ersätta *hestn* med *hän*:

Hän jer ini löron. Han (den) är i ladan.

Substantiv som betecknar manliga personer står oftast i maskulinum, t.ex.:

feer far

bråor bror

påig pojke /son

gååb gubbe

båond bonde

2. Femininum

Feminina substantiv kan ersättas med **hon /a**.

Exempel:

Stäinta leis bågga. Flickan läser boken.

Man kan ersätta *stäinta* med *hon / a*:

Hon/a leis bågga. Hon läser boken.

Substantiv som betecknar kvinnliga personer står oftast i femininum, t.ex.:

måor	mor
fjell	fästmö
dåoder	dotter
stäint	flicka/dotter

3. Neutrum

Neutrala substantiv kan ersättas med *he /ne /e*.

Exempel:

Häose jer ståort. Huset är stort.

Man kan ersätta *häose* med *he / ne / e*:

He jer ståort. Det är stort.

Märk att substantiv som inte betecknar människor på svenska oftast ersätts med **den** eller **det**, beroende på om de är **utrum (n-ord)** eller **neutrum (t-ord)**.

I överkaliska ersätts substantiven med **hän, hon/a eller he/ne/e**, beroende på om de står i maskulinum, femininum respektive neutrum, t.ex.

Häondn jer ståor. Hunden är stor.

Ordet *häondn* ersätts med pronomen *hän*, eftersom *häond* står i maskulinum i överkaliska.

Hän jer ståor. Den är stor.

Ledtråd för att lära sig genus

Ett sätt att lära sig nya substantiv tillsammans med deras genus är att använda räkneordet *en/ett* (*ain, ai, aitt*):

Maskulinum tar **ain**:

ain kär	en man
----------------	--------

Femininum tar **ai**:

ai kuno en kvinna

Neutrum tar **aitt**:

aitt häos ett hus

I ordlistorna i boken kommer substantiv att markeras med:

(m) → maskulinum

(f) → femininum

(n) → neutrum

2.4 Obestämd artiklar (in, i, i)

In används med maskulina substantiv, *i* används med feminina och neutrala substantiv, t.ex.

in kär en man

i kuno en kvinna

i häos ett hus

Obestämd artikel bör inte förväxlas med räkneordet **ett** som blir samma på svenska.

Obestämd artikel används när man talar om en grej som man inte har tidigare kännedom om och räkneord används för att ange antal.

Obestämda artiklar i överkaliska

I överkaliska används obestämda artiklar för att tala om något som man inte har tidigare kännedom om, alltså när man introducerar något nytt i samtalet. Obestämda artiklar motsvarar svenska **en** och **ett**, men används lite annorlunda beroende på substantivets genus:

in används med maskulina substantiv

in kär en man

in påig en pojke

in båond en bonde

i används med feminina substantiv

i kuno en kvinna

i stäint en flicka

i fjell en fästmö

i används även med neutrala substantiv

i häos ett hus

i baan ett barn

Skillnaden mellan obestämd artikel och räkneord

Obestämd artikel används för att presentera något nytt eller obekant:

In kär kām ini löron. En man kom in i ladan.

Här berättar vi för första gången om mannen.

Räkneord används för att ange antal:

Ain kär kām ini löron. En man kom in i ladan.

Träi kär kām ini löron. Tre män kom in i ladan.

Här berättar vi om hur många män som kom in i ladan.

2.5 Partitiv

I överkaliska är det ovanligt att använda obestämd form av substantiv. Om man skulle översätta meningen **Ji id örstersåppa** bokstavligt, blir det **”Jag äter ärtsoppan”**. Här är **”ärsoppan”** bestämd form, medan **”ärsoppa”** är obestämd form.

Obestämd form används oftast tillsammans med **räkneord** eller **obestämd artikel**, till exempel:

Ji hä i smörgaas. Jag har en smörgås.

Här är **”en”** obestämd artikel och **”smörgaas”** står i obestämd form.

Däremot när man säger att man äter smörgåsar så använder man bestämdform.

Ji id smörgaasen? Jag äter smörgåsar eller jag äter smörgåsarna.

Ett annat exempel är:

Ji id tjöde. Jag äter kött. (bokstavligt blir det jag äter köttet).

Det är alltså ovanligt att man använder obestämd form av *tjöd* och säger:

Ji id tjöd.

Den bestämda artikeln i överkaliska fungerar ofta som ett slags **partitiv**, det vill säga att man talar om **en obestämd mängd av något**.

I tabellen nedan visas olika matvaror med både **obestämd form** och **bestämd form**:

2.6 Olika matvaror

meed, meedn (m)	mat, maten
blåomkaal, blåomkaalen (n)	blomkål, blomkålen
bräon-böön, bräon-böönen (f)	bruna bönor, bruna bönorna
brö, bröire (n)	bröd, brödet
bull, bulla (f)	bulle, bullen
sjoklaa, sjoklaan (m)	choklad, chokladen
sjoklakögo, sjoklakögo (f)	chokladkaka, chokladkakan
fisk, fiskn (m)	fisk, fisken
fläingger, fläinggren (f)	flingor, flingorna
flesk, fleske (n)	fläsk, fläsket
frukt, frukten (f)	frukt, frukten
glass, glassn (m)	glass, glassen
glökögo, glökögo (f)	glödkaka, glödkakan
karamell, karamellen (f)	karameller, karamellerna
gröinseeg, gröinseegren (f)	grönsaker, grönsakerna
gröd, grödn (m)	gröt, gröten
kögo, kögo (f)	kaka, kakan
kårnn, kårnne (sn)	korn, kornet
kårv/kårev, kårven (m)	korv, korven
tjikkling, tjikklinga (f)	kyckling, kycklingen
kaal, kaalen (m)	kål, kålen
kaal-häor, kaal-häore (n)	kålhuvud, kålhuvudet
kaalråod, kaalråoda (f)	kålrot, kålroten
tjöd, tjöde (n)	kött, köttet

tjödbull, tjödbulla (f)	köttbullar, köttbullarna
lägs, lägsn (m)	lax, laxen
lins, linsa (n)	linser, linserna
linssåpp, linssåppa (f)	linssoppa, linssoppan
miil, miile (n)	mjöl, mjölet
moråod, moråoda	morot, moroten
moröder, moröderen (f)	morötter, morötterna
nööd, nööda (f)	nöt, nöten
nödere, nöderen	nötter, nöterna
åost, åostn (m)	ost, osten
potaader, potaadra (f)	potatis, potatisen
potaader, potaadren	potatisar, potatisarna
smörgasmeed, smörgasmeedn (m)	pålägg, pålägget
räis, räise (n)	ris, riset
råå, råå'en (m)	råg, rågen
rååbrö, rååbröire (n)	rågbröd, rågbrödet
rååmiil, rååmiile (n)	rågmjöl, rågmjölet
sållht, sållhte (n)	salt, saltet
sill, silla (f)	sill, sillen
stjäink, stjäinka (f)	skinka, skinkan
smör, smöre (n)	Smör, smöret
smörgaas, smörgaasa (f)	smörgås, smörgåsen
smörgaas, smörgaasen	smörgåsar, smörgåsarna
såkker, såkkre (n)	socker, sockret
spagetti, spagettin (m)	spagetti, spagettin
sillt, sillhta (f)	sylt, sylten
waid, waide (n)	vete, vetet
waidbrö, waidbröire (n)	vetebröd, vetebrödet
waidmiil, waidmiile (n)	vetemjöl, vetemjölet
eeg, eege (n)	ägg, ägget
eeg, eegga	ägg, äggen
eppel, epple (n)	äpple, äpplet

eppel, epplen	äpplen, äpplena
orster, örstren (f)	ärtor, ärtorna
örsterstjäiv, örsterstjäiva (f)	ärtskida, ärtskidan
örstersåpp, örstersåppa (f)	ärtsoppa, ärtsoppan

2.7 Dialog 2

Kärin: Wå id do til mårjansmaal?

Niigo: Til mårjansmaal id ji grödn, eega å smörgaasa.

Kärin: Wå id do til mididee?

Niigo: Ji id bräon-böönen å stjäinka.

Kärin: Id do karamellen?

Niigo: Naa, he djer ji äint. Ji hä såkkersioka. Id do karamellen?

Kärin: Jäo, he djer ji.

***Karin:** Vad äter du till frukost?*

***Niklas:** Till frukost äter jag gröt, ägg och smörgås.*

***Karin:** Vad äter du till middag?*

***Niklas:** Jag äter bruna bönor och skinka.*

***Karin:** Äter du godis?*

***Niklas:** Nej, det gör jag inte. Jag har diabetes. Äter du godis, Máret?*

***Karin:** Ja, det gör jag.*

2.8 Olika måltider

frökåst (m)

mårjans (n)
mårjansmaaļ (n)
frukost

til mårjansmaaļ
till frukost

**millamaaļ (n)/
rāsk (f)**
mellanmål

midee (m)
middag

til mididee
till middag

Det finns inget ursprungligt ord för lunch i överkaliska. Det finns dock belägg för att ordet *frökåst* användes även för lunch, t.ex. ***lunchrasten*** på skolor hette ***frökåstrasten*** eller ***fråkåstrasten***.

2.9 Dialog 3

Kärin: Wå drikk do?

Niigo: Ji drikk kaffe.

Kärin: Drikk do kaffe ve sobano?

Niigo: Naa. Ji tåaļ äint laktås. Ji drikk bera swårt kaffe. Wå drikk do, Kärin?

Kärin: Ji drikk kaffe ve kaffeåosto. Drikk do kaffe ve såkkren?

Niigo: Naa. Ji hä såkkersioka.

Karin: *Vad dricker du?*

Niklas: *Jag dricker kaffe.*

Karin: *Dricker du kaffe med mjölk?*

Niklas: *Nej. Jag är laktosintolerant. Jag dricker bara svart kaffe. Vad dricker du, Karin?*

Karin: *Jag dricker kaffe med kaffeost. Dricker du kaffe med socker?*

Niklas: Ja, det gör jag.

2.10 Verbet att dricka

ad drikk

Verbet *ad drikk* har samma form för alla personliga pronomen. Formen *ad dritj* förekommer också.

Exempel:

Ji drikk teie.	Jag dricker te.
Do drikk öile.	Du dricker öl.
Hän drikk väine.	Han dricker vin.
Hon drikk vädne.	Hon dricker vatten.
Ve drikk såkkerdrikka.	Vi dricker läsk.
I drikk soban.	Ni dricker mjölk.
Di drikk säftn.	De dricker saft.

2.11 Olika drycker

drikk, drikka (f)	dryck, drycken
tei, teie (n)	te, teet
grönt tei	grönt te
kaff, kaffe (n)	kaffe, kaffet
sterkt kaff	starkt kaffe
swått kaff	svagt kaffe
öil, öile (n)	öl, ölet
väin, väine (n)	vin, vinet
vädn, vädne (n)	vatten, vattnet
såkkerdrikk, såkkerdrikka (f)	läsk, läsken

soba, soban (m)	sötmjölk/skummjölk, sötmjölken
mjölk, mjölk (f)	tätmjölk, tätmjölken
säft, säften (m)	saft, saften
sprid, sprid (m)	sprit, spriten

2.12 Recept blåida

Blåida är en traditionell enkel maträtt som man lagade i Överkalix förr i världen.

Do bihöiv:

- Träi stittj tånnbröire
- 3,5 dl soban
- in klick smöre
- staigt-kårven el fleske

Söden djer do:

- Tä i gröid, hell soban ini gröidn å värm he til he nestan kåoges.
- Sla aa platta å löft aa gröida. Seran smöla nei tånnbröire ini sobano. Sällht ed smeego.
- Laad he blåides ini gröidn til he veel värmt.
- Staig kårven fräsn ini in pänn.
- Tä opp tånnbröblåida bardi gröidn å sett oba no tälldringg. Leeg in klick smöre oba tånnbröiren. Serveir kårven fräsn.
- Do liod eda ne meran ne jer värmt, för ännars veel he äint gått.

Du behöver:

- Tre stycken tunnbröd
- 3,5 dl mjölk

- En smörklick
- Stekt korv eller fläsk

Så här gör du:

- Ta en gryta, häll mjölken in i grytan å varm mjölken tills den börjar koka.
- Slå av plattan och lyft upp grytan. Sedan smula ned tunnbrödet i mjölken. Salta efter smak.
- Låt det blötas inne i grytan tills det blir varmt.
- Stek korven vid sidan om i en panna.
- Ta upp tunnbrödblötan från ur grytan och lägg den i en tallrik. Lägg en smörklick på tunnbrödet. Servera korven bredvid.

Ord och uttryck

överkölis	svensk
bihöiv	behöver
träi	tre
stittj	stycke
tånnbröir, tånnbröire (n)	tunnbröd, tunnbrödet
staigt	stek
tä	ta
gröid, gröida (f)	gryta, grytan
hell	häll
kåog	kokar
seran	sedan
smoļa	smula
sållht	salta
ed smeego	efter smak
laad	låt
blāides	blötas
veeļ	blir
staig	stek
frāsn	bredvid, vid sidan om
pānn, pānna (f)	panna, pannan
bārdi	ur, från
tālldringg, tålldringgen (m)	tallrik, tallriken

Kapitel 3 Tid

I det här kapitlet kommer du att lära dig:

- räkneord
- klockan
- namn på olika tider under ett dygn.
- namn på dagar
- starka substantiv

3.1 Dialog 1

Mariam: Hio, Johan! Vaid do wå klåkka jer? Johan: Jäo, a jer in kwartt ivi att. Mariam: Åi, ji liod stjöint mi! Ji biri ärbaid klåkka halv nii. Johan: Ärbaid do wårnn dee de her vigo? Mariam: Naa, ji jer leri o fräideen. Da hä ve staingt. Johan: Nå sjönt! Ji ärbaid o löideen å. Mariam: Löidee? He laad äod tåonggt. Johan: Jäo, ji jer ju leri o maandeen i stelle. Mariam: He jer braa ha in leri dee stää'ando. Johan: Wå djer do da do jer leri o fräideen? Mariam: Ji skå til tännleegero o mårjan å händel oba ettmidideeo. Johan: Jäo, do hä full dee ennda. Mariam: Haha, jäo. He finns ållhti nee ad djera.	Mariam: Hej, Johan. Vet du vad klockan är? Johan: Ja, den är kvart över åtta. Mariam: Oj, jag måste skynda mig! Jag börjar jobbet klockan halv nio. Johan: Jobbar du varje dag den här veckan? Mariam: Nej, jag är ledig på fredag. Vi har stängt då. Johan: Skönt! Jag jobbar till och med lördag. Mariam: Lördag? Det låter tufft. Johan: Ja, men jag är ledig på måndag i stället. Mariam: Det är bra att ha en extra vilodag ibland. Johan: Verkligen. Vad gör du på din lediga fredag? Mariam: Jag ska till tandläkaren på morgonen och handla på eftermiddagen. Johan: Fullt schema ändå! Mariam: Haha, ja. Det är alltid något att göra.
---	---

Ord och uttryck

överkölis	swensk
ad veda: (vaid, veda)	att veta: vet
klåkk, klåkka (f)	klocka, klockan
kwartt (m)	kvart
ivi	över
Åi	Oj
Ji liod stjöint mi.	Jag måste skynda mig.
liod	måste

ad stjöint	att skynda
mi	mig
ad biri	att börja
ad ärbaid	att arbeta
halv (f)	halv
wårnn + substantiv (m)	varje
dee, deen (m)	dag
de her + substantiv (f)	den här
vigo, vigo (f)	vecka, veckan
leri	ledig
o fräideen	på fredag
fräidee, fräideen (m)	fredag, fredagen
ha stängit	ha stängt
ad ha: (hä, ha)	att ha
Nå sjönt!	Vad skönt!
o löideen	på lördag
löidee, löideen (m)	lördag, lördagen
laad äod	låter
ad laad	att låta
He laad äod tånggt!	Det låter tungt!
tångg	tung
i stelle	i stället
leri dee	ledig dag
ståå'ando	ibland
sännt	sant
ad djera: (djer, djera)	att göra
den	din
skå	ska
ad tännleegero	till tandläkaren
tännleeger, tännleegern (m)	tandläkare, tandläkaren
o mårjan	på morgonen
mårja, mårjan (m)	morgon, morgonen
ad händel	att handla
oba ettmidideeo	på eftermiddagen
ettmididee, ettmidideen (m)	eftermiddag, eftermiddagen
full dee	full dag
ennda	ändå
He jer ållhti nee ad djera.	Det är alltid något att göra.
ållhti	alltid
nee	något

3.2 Räkneord

Tabellen nedan visar basorden 0–19 som bör läras in. Räkneordet 1 har tre former, **ain** för substantiv i maskulinum, **ai** för substantiv i femininum och **aïtt** för substantiv i neutrum.

Exempel:

ain påig en pojke

ai stäint en flicka

aitt häos ett hus

- 0- nåll
- 1- ain/ai/aitt
- 2- to/too
- 3- träi
- 4- föir
- 5- femm
- 6- seks
- 7- sio
- 8- att
- 9. nii
- 10. tii
- 11. elav
- 12. tålv/tålev
- 13. trettan
- 14. fjåortan
- 15. femtan
- 16. sekstan
- 17. sittan
- 18. äritan
- 19. nittan

Tiototal (30–90) samt 100 och 1000

- 20. tjuo/tjo
- 30. treti
- 40. firiti
- 50. femti
- 60. seksti
- 70. siotti
- 80. ateti
- 90. nitti
- 100. (aitt) hundra

1000. (aitt) täosen

Sammanfatta tal

- ❖ 21 → tjoaitt/tjuoaitt
- ❖ 25 → tjoftemm/tjuoftemm
- ❖ 34 → tretiföir
- ❖ 76 → siottiseks
- ❖ 99 → nittinii
- ❖ 101 → hundraaitt
- ❖ 155 → hundrafemtifemm
- ❖ 200 → toohundra/tohundra
- ❖ 300 → träihundra
- ❖ 1001 → täosenaitt
- ❖ 1100 → täosenhundra
- ❖ 1999 → täosenniihundranittinii

Om årtal såsom 1999 kan man också säga nittanhundranittinii

- ❖ 2000 → tootäosen/totäosen
- ❖ 2024 → tootäosentjuoföir

Att fråga om ålder

Huri gäma! jer do?

Hur gammal är du?

Ji jer tjuo aar (gäma!).

Jag är tjugo år gammal.

Att fråga om mobilnummer

Wå hæ do för telefoonnumber?

Vad har du för telefonnummer?

Telefoonnumbre mett jer

Mitt telefonnummer är

3.3 Klockan

Det finns minst två sätt att fråga om klockan:

Wå jer klåkka?

Vad är klockan?

Wå jer a?

Vad är hon?

Man svarar genom att säga:

Klåkka jer ...

Klockan är

A jer ...

Hon är ...

Följande ord och uttryck används när man säger vilket klockslag det är:

halv/haļev	halv
kwartt	kvalt
ivi/oba	över
faleeir i/ fadas i/ fått i	i
täim(m)	timme
minäod (m)	minut
sekund (m)	sekund

Det finns flera sätt att säga *i* och *över* så som syns i tabellen ovan. I exemplen nedan används *faleeir i* för '*i*'. *Oba* används när man säger att klockan är kvart över något.

Exempel:

9:00			Klåkka jer nii.
9:05			Klåkka jer femm minäod ivi nii.
9:10			Klåkka jer tii minäod ivi nii.
9:15			Klåkka jer kwartt ivi nii. Eller: Klåkka jer kwartt oba nii.
9:25			Klåkka jer femm minäod faleeir i haļv tii.
9:30			Klåkka jer haļv tii.
9:35			Klåkka jer femm minäod ivi haļv tii.
9:45			Klåkka jer kwartt faleeir i tii.
9:55			Klåkka jer femm minäod faleeir i tii.

3.4 Dygnet döine (n)

Följande ord beskriver olika tider under ett dygn.

mårja (m) o mårjan		 morgon på morgonen
firimidee (m) oba firimideeo		 förmiddag på förmiddagen
midee/mittidee (m) mited-deeo, mittideen		 middag mitt på dagen
etmidee (m) oba etmideeo		 eftermiddag på eftermiddagen
kweil (m) o kweilhn		 kväll på kvällen
naad (f) o naada		 natt på natten
minnaad o minnaada/ mittinaada		 midnatt mitt i natten

3.5 Uttryck för igår, idag, imorgon, i förrgår, i övermorgon

i fördeen	i förrgår
i gaar	igår
i mörnn	i morse
i dee	idag

a mårja	imorgon
a mörnno	imorgon bitti
i övermåran	i övermorgon

3.6 Veckodagar

grundform	på +dag
maandee (måndag)	o maandeen (på måndag)
täisdee (tisdag)	o täisdeen (på tisdag)
åonsdee (onsdag)	o åonsdeen (på onsdag)
tåorsdee (torsdag)	o tāorsdeen (på torsdag)
fräidee (fredag)	o fräideen (på fredag)
löidee (lördag)	o löideen (på lördag)
sånndee (söndag)	o sånndeen (på söndag)
heji (f) (helg)	o/oba heljen (i helgen)

3.7 Dialog 2

Mariam: Hugén dee jer he idee? Johan: idee jer he fräidee.	Mariam: Vilken dag är det idag? Johan: Idag är det fredag.
Mariam: Hugén dee vär he i gaar? Johan: I gaar vär he tāorsdee.	Mariam: Vilken dag var det igår? Johan: Igår var det torsdag.
Mariam: Hugén dee jer he i mörnn? Johan: I mörnn jer he löidee.	Mariam: Vilken dag är det imorgon? Johan: Imorgon är det lördag.
Mariam: Hä i fiin heji! Johan: Nå dä å!	Mariam: Ha en fin helg! Johan: Detsamma!

3.8 Starka substantiv

I föregående kapitel fick du lära dig att substantiv i överkaliska har tre genus: *maskulinum*, *femininum* och *neutrum*. Dessa substantiv kan ha olika böjningsformer beroende på om substantivet är **bestämt**, **obestämt**, **singular** eller **plural**.

I det här kapitlet får du lära dig om starka substantiv, alltså substantiv som slutar på konsonant.

- **Singular och plural**

Singular är den form av substantiv som man använder när man pratar om en sak eller en person.

Exempel:

in kär/kärn	en man/mannen
--------------------	---------------

i stäint/stäinta	en flicka/flickan
-------------------------	-------------------

i häos/ häose	ett hus/huset
----------------------	---------------

Plural är den form av substantiv som används när man pratar om flera saker eller personer.

Exempel:

flaair kär/kära	flera män/männen
------------------------	------------------

flaair stäint/stäinten	flera flickor/flickorna
-------------------------------	-------------------------

flaair häos/häosa	flera hus/husen
--------------------------	-----------------

- **Bestämmdhet**

Obestämd form används när man talar om något som inte är känt sedan tidigare eller som man introducerar för första gången.

Obestämd singular: ett obekant föremål eller en person i **ental**

Exempel:

In pāig knākk bāgi dōōro.

En pojke knackar på dörren.

Här vet vi inte vem pojken är sedan tidigare.

Obestämd plural: flera obekanta föremål eller personer

Too pāig knākk bāgi dōōro.

Två pojkar knackar på dörren.

Här pratar man om flera pojkar som inte har nämnts tidigare.

Bestämd form används när man talar om något som redan är känt eller specifikt.

Bestämd singular: ett känt föremål eller en person i **ental**

Exempel:

Pāigen hā in kāri udi heendn.

Pojken har en korg i handen.

Vi vet vilken pojke det är, eller det har redan nämnts.

Bestämd plural: flera kända föremål eller personer

Exempel:

Pāiga kāode aa.

Pojkarna sprang iväg.

Vi vet vilka pojkar som menas, eller de har nämnts tidigare.

Starka maskuliner

Starka maskulina substantiv böjs så här:

- Obestämd singular och plural har samma form.
- Bestämd singular får ändelsen **-en** / **-n**. Substantiv som slutar på **l, s, t, d** och **r** tar ändelsen **-n**. substantiv som redan slutar på **-n** tar ingen ändelse. Övriga substantiv tar **-en**.
- Bestämd plural får ändelsen **-a**

Exempel:

Påig (m) *pojke/son*

Form	Singular	Plural
Obestämd	påig (pojke)	påig (pojkar)
Bestämd	påig en (pojken)	påig a (pojkarna)

Exempelmaningar:

In påig knäkk bägi dööro.

En pojke knackar på dörren.

Påigen hä in kåri udi heendn.

Pojken har en korg i handen.

Too påig knäkk bägi dööro.

Två pojkar knackar på dörren.

Påiga käode aa.

Pojkarna sprang iväg.

Andra substantiv med samma böjning:

överkölis	swensk
fress, fress n , fress, fress a	hankatt
hest, hest n , hest, hest a	häst
steer, steer n , steer, steer a	stad
fisk, fisk en , fisk, fisk a	fisk
årm, årm en , årm, årm a	orm

Starka femininer

Starka feminina substantiv böjs så här:

- Obestämd singular och plural har samma form.
- Bestämd singular får ändelsen **-a**
- Bestämd plural får ändelsen **-en / -n**.

Exempel:

Form	Singular	Plural
Obestämd	häos (hus)	häos (hus)
Bestämd	häos ^e (huset)	häosa ^a (husen)

Exempelmeningar:

Ji hä aitt *häos*. Jag har ett *hus*.

***Häose* jer ståortt.** *Huset* är stort.

Ji hä too *häos*. Jag har två *hus*.

***Häosa* jera ståora.** *Husen* är stora.

Andra substantiv med samma böjning:

överkölis	swensk
baain, baaine ^e , baain, baaina ^a	ben
beri, berje ^e , beri, berja ^a	berg
båol, båol ^e , båol, båola ^a	bord
dääig, dääige ^e , dääig, dääiga ^a	dike
dior, diore ^e , dior, diora ^a	djur

Kapitel 4 Datum och årstider

I det här kapitlet kommer du att lära dig:

- ordningstal (första, andra, tredje osv.)
- månader.
- datum.
- possessiva pronomen
- svaga substantiv

4.1 Dialog 1

Maria: He jer födelsdeen men idee.

Ännders: Jer he sännt? Ji liod jão gradoleir di oba födelsdeeo! Huri mee'engg aar fill do?

Maria: Ji fill 40 aar.

Ännders: Wå skå do djera oba födelsdeeo deno da?

Maria: Ji he tjöpt i tårtt å skå fiir ve fämiljen mäin.

Ännders: He jer jo rão!lit!

Maria: Naar fill do aara?

Ännders: Ji fill aara den femte januaari.

Maria: Det är min födelsedag i dag.

Anders: På riktigt? Grattis! Hur många år fyller du?

Maria: Jag fyller 40.

Anders: Vad ska du göra på din födelsedag?

Maria: Jag har köpt en tårta och ska fira med min familj.

Anders: Vad trevligt!

Maria: När fyller du år?

Anders: Jag fyller år 5 januari.

Ordlista

födelsdeen men	min födelsedag
födelsdee, födelsdeen (m)	födelsedag
men, meno	min
Jer he sännt?	Är det sant?/ På riktigt?
Ji liod jão gradoleir di oba födelsdeeo!	Jag måste ju gratulera dig på födelsdagen. /Grattis!
jão	jo
ad gradoleir	att gratulera
di	dig
Huri mee'engg aar fill do?	Hur många år fyller du?
Huri mee'engg?	Hur många?
aar (n)	år

ad fill	att fylla
ad fill aara	att fylla år
Ji he tjöpt	Jag har köpt
ad tjöip	att köpa
i tårtt (f)	en tårta
ad fiir	att fira
ve	med
naar	när
femte	femte

4.2 Ordningstal

Grundtal är ord som ett, två, tre osv. Ordningstal används för att förklara i vilken ordning någonting kommer, t.ex. vilken löpare eller skidåkare kom på första plats i tävlingen.

➤ De första tio ordningstalen

1. först	första
2. änn	andra
3. triri	tredje
4. fiil	fjärde
5. femt	femte
6. sjett	sjätte
7. sioant	sjunde
8. atant	åttonde
9. niant	nionde
10. tiant	tionde

➤ Ordningstal från 11–19

11. elft/elept	elfte
12. tålf/tåleft/tålept	tolfte
13. trettant	trettonde
14. fjåortant	fjortonde
15. femtant	femtonde
16. sekstant	sextonde
17. sittant	sjuttonde
18. äritant	artonde
19. nittant	nittonde

Tiotal (20–90)

20. tjuoant	tjugonde
30. firitiant	trettionde
40. femtiant	fyr tionde
50. sekstiant	femtionde
60. siottiant	sextionde
70. atetiant	sjuttionde
80. nittiant	åttionde
90. hundrant	nittionde

Vid sammansatta ordningstal är det sista delen i ordet som är ordningstal.

21. tjuoförst	tjugoförsta
22. tjuoänn	tjugoandra
23. tjuotriri	tjugotredje
24. tjuofiil	tjugofjärde
25. tjuofemt	tjugofemte
26. tjuosjett	tjugosjätte
27. tjuosioant	tjugosjunde
28. tjuoatant	tjugooåttionde
29. tjuoniant	tjugonionde

4.3 Månader

överkölis	swensk
1. januaari	januari
2. februaari	februari
3. mars	mars
4. aprill	april
5. mai	maj
6. juuni	juni
7. juuli	juli
8. agusti	augusti
9. september	september
10. oktoober	oktober
11. november	november

12. desember	december
--------------	----------

4.4 datum

Datum i överkaliska läses precis som i svenska med ordningstalet först, sedan månaden och sedan året, t.ex.

1 mars 1995 Den först mars nittanhundranittifemm

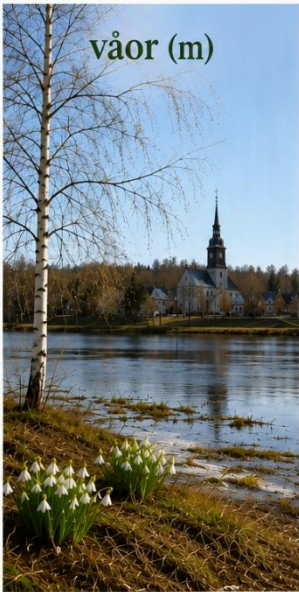
6 februari 1992 Den sjett februaari nittanhundranittitoo

Fraser

➤ Naar jer do fööd?	När är du född?
➤ Ji jer fööd	Jag är född.....
➤ Naar jer födelsdeen den?	När är din födelsedag?
➤ Fölsdeen men jer.....	Min födelsedag är
➤ Hugen maani jer do fööd?	Vilken månad är din födelsedag?
➤ Ji jer fööd i mars.	Jag är född i mars.

4.5 Årstider

❦ **arstäir (m) – årstid** ❦

väinter (m)	våor (m)	somar (m)	höst (m)
			
Källht å snii. Daana jera stekka.	Sniin smelht. Natuuren vägen.	Värmt å grönt. Daana jera lee'enga.	Daana veeļ stekkan.

När man vill säga (på + en årstid) använder man (**prepositionen o + bestämd form av årstiden**)

När man vill tala om en årstid i förfluten tid, t.ex. *i vintras* använder man (**prepositionen i + obestämd form av årstiden**)

o väintern / i väinter eller väintern so vär	på vintern/i vintras
o våorn / i våor eller våorn so vär	På våren/i våras
o somarn / i somar eller somarn so vär	På sommaren/i somras
o höstn/ i höst eller höstn so vär	På hösten/ i höstas

4.6 Possessiva pronomen

Possessiva pronomen används när man vill tala om ägande. Nedan finns en lista över possessiva pronomen i överkaliska:

maskulinum	femininum	neutrum	plural	svenska
men	mäin	mett	mäin	min, mitt, mina
den	däin	dett	däin	din, ditt, dina
häns	häns	häns	häns	hans
henars	henars	henars	henars	hennes
sen	säin	sett	säin	sin, sitt, sina

von	våor	våortt	våor	vår, vårt, våra
ien	iar	iert	ier	er, ert, era
deras	deras	deras	deras	deras

Det finns två sätt att uttrycka ägande:

1. Det possessiva pronomenet placeras före substantivet. Beroende på vilket genus substantivet har väljer man rätt form av pronomenet, t.ex.

- För att säga min hund på överkaliska, tittar man först på vilket genus ordet *häont* 'hund'. *Häont* är maskulinum och därför används formen *men* 'min'.

Men häont Min hund.

- Ordet *båog* är däremot femininum och därför väljer man formen *mäin*.

Mäin stäint Min dotter

- Ordet *häos* är neutrum och då väljer man formen *mett*.

Mett häos Mitt hus

- När man talar om flera saker står substantivet i plural och man använder formen *mäin* oavsett genus.

Mäin häont mina hundar

Mäin stäint mina döttrar

Mäin häos mina hus

De possessiva pronomenen *häns*, *henars* och *deras* har en form, oavsett genus eller numerus (antal), precis som i svenskan.

Henars häont hennes hund/ hennes hundar

Henars båog hennes bok

Henars böger hennes böcker

Henars häos hennes hus

Eftersom många substantiv har samma form i singular och plural, kan detta ibland skapa oklarhet, särskilt när samma pronomen används för båda formerna:

Henars häont Hennes hund.

Henars häont Hennes hundar

Samma problem kan även uppstå med feminina substantiv, eftersom både det possessiva pronomenet och substantivet har samma form i singular och plural:

Mäin stäint	min dotter
Mäin stäint	mina döttrar

Betydelsen framgår dock oftast av sammanhanget.

2. Det vanligaste sättet att uttrycka ägande är att placera det possessiva pronomenet efter substantivet i bestämd form, t.ex.:

Häontn men	Min hund
Båoga mäin	Min bok
Häose mett	Mitt hus
Häonta mäin	Mina hundar
Bögeren mäin	Mina böcker
Häosa mäin	mina hus.

Detta sätt leder inte till förväxling, eftersom de bestämda formerna tydligt skiljer mellan singular och plural.

Observera: I dialog 1 i detta kapitel förekommer formen *deno* 'din'. Den här formen är dativ maskulinum och den förekommer ofta prepositioner såsom *oba* 'på', *ve* 'med' m.fl.

I exemplet *oba födelsdeeo deno* 'på din födelsedag' står både *födelsdeeo* och *deno* i dativ eftersom de kommer efter ordet *oba*. I övriga fall brukar man säga *födelsdeen den*. Samma sak gäller exemplet *ve fämiljen mäin* 'med min familj' där ordet *fämiljen* står i dativ eftersom det kommer efter ordet *ve*. *Mäin* har ingen dativform. I övriga fall skulle man säga *fämilja mäin* 'min familj'. Mer om dativ kommer i kapitel 7.

4.7 Svaga substantiv

Svaga substantiv slutar ofta på en vokal. De böjs på ett annat sätt än de starka substantiven som du lärde dig i föregående kapitel.

a. svaga maskuliner

Svaga maskuliner böjs enligt följande regler:

- Obestämd singular och plural har samma form
- Bestämd singular får ändelsen **-n**
- Bestämd plural får ändelsen **-na**

Exempel: posa 'påse'

	singular	plural

obestämd	posa	posa
bestämd	posan	posana

Andra substantiv som böjs på samma sätt

överkölis	swensk
maani, maanin, maani, maanina	månad, måne
slera, sleran, slera, slerana	släde
niora, nioran, niora, niorana	njure
mårja, mårjan, mårja, mårjana	morgon
ava, avan, ava, avana	ava
märsni, märsnin, märsni, märsnina	marknad

Enstaviga svaga maskuliner

Vissa svaga maskuliner är enstaviga. Dessa böjs enligt samma mönster som **stai** 'stig'.

	singular	plural
obestämd	stai	stai
bestämd	stai'en	stai'a

Andra substantiv som böjs likadant:

överkölis	swensk
läi, läi'en, läi, läi'a	lie
lão, lão'en, låão, lão'a	lodjur

b. Svaga femininer

Svaga femininer böjs enligt följande regler:

- Obestämd singular, obestämd plural och bestämd singular har samma form.
- I bestämd plural tas vokalen **-o** bort och ersätts med ändelsen **-in**.

Exempel: *vigo* 'vecka'

	singular	plural
obestämd	vigo	vigo

bestämd	vigo	vig ⁱⁿ
---------	------	-------------------

överkölis	swensk
bröso, brösom bröso, brös ⁱⁿ	brasa
löro, löro, löro, lö ⁱⁿ	lada
kögo, kögo, kögo, kö ⁱⁿ	kaka
swölo, swölo, swölo, swö ⁱⁿ	svala
göto, göto, göto, gö ⁱⁿ	gata
flu'o, flu'o, flu'o, flu' ⁱⁿ	fluga

4.8 Dialog 2

Maja: Nå hio, Åskar! He vär laindj seran!

Åskar: Jåå. Ji hä nabase i somar, hä äint hövi täirn ad treff nänn.

Maja: Jåo, he jer ållhti mitji ad djera o somarn. Men nä jer he snärt höst.

Åskar: Jåo, å he veel låinan (lugnare?). Ji tittj om hösto. En fa sidi i frei å drikk kaffe.

Maja: Jåo, ji å, sö jer he snärt ioļa. Väintern kåmm fåortt.

Åskar: Jåo, men våorn, hän jer ållhti best. Da fa 'n läive ader.

Maja: He jer sännt. Ållhti nee fiint ve wårnn arstair.

***Maja:** Nämen hej, Oskar! Det var länge sen.*

***Oskar:** Jo, hej du. Jag har arbetat flitigt i sommar, har inte haft tid att träffa nån.*

***Maja:** Ja, det är alltid mycket att göra på sommaren. Men nu är det snart höst.*

***Oskar:** Ja, och då blir det lugnare. Jag tycker om hösten – man får sitta i ro och dricka kaffe.*

***Maja:** Ja, jag med. Och så är det snart jul sen, vintern kommer fort.*

***Oskar:** Ja, men våren, den är ändå bäst. Då får man liv i sig igen.*

***Maja:** Sant det. Alltid nåt fint med varje årstid.*

Ord och uttryck

He vär laindj seran!	Det var länge sedan!
laindj	länge
seran	sedan
nabas	att arbeta flitigt
i somar	i sommar
hä äint hövi täirn	har inte haft tiden
hä hövi	har haft

ad ha: (hä, ha)	att ha
täir (m)	tid
ad treff	att träffa
nänn	någon
o somarn	på sommaren
snärt	snart
lāinan	lugnare
lāin	lugn
ad tittj om	att tycka om
ad fa	att få
ad sidi: (sid, sidi)	att sitta
i frei	i fred
fåortt	fort
ållhti	alltid
best	bäst
läiv (n)	liv
ader	igen
wårnn + substantiv i maskulinum	varje
fiint	fint

Kapitel 5 Väder

I det här kapitlet kommer du att lära dig:

- hur man pratar om olika väderförhållanden
- hur man böjer svaga verb

5.1 Dialog 1

Sara: Hio, Johan! Huri jer veire ibi Överkölis i dee?	Sara: Hej, Johan! Hur är vädret i Överkalix idag?
Johan: Hio, Sara! He jer håofodid kállht. Miinusfemtán graad i mörnn.	Johan: Hej, Sara! Det är riktigt kallt. Minus femton grader i morse!
Sara: Jässa, sö kállht! Jer he mitji sniin?	Sara: Oj, så kallt! Är det mycket snö?
Johan: Jäo, e hä snitt hali naada. Ve'ana jera hailt wäid.	Johan: Ja, det har snöat hela natten. Vägarna är helt vita.
Sara: He laad äod fiint, men å swårtt imi n skå tjöir biilhn.	Sara: Det låter fint, men också jobbigt om man ska köra bil.
Johan: Jäo, he jer sännt. Men såoļa stjäin i dee, sö he jer ennda väkkert.	Johan: Ja, det är sant. Men solen skiner i dag, så det är ändå vackert.
Sara: Ji sägen Överkölis o väintro. He jer tist å låint din.	Sara: Jag saknar Överkalix på vintern. Det är så tyst och lugnt där.
Johan: Jäo, å naar he jer klåårt veir säi n laderstjine o kweilhn.	Johan: Ja, och när det är klart väder ser man norrsken på kvällen.
Sara: Åh, wå råoļit! Ji håppes ad ji kän rais dāit snärt.	Sara: Åh, vad roligt! Jag hoppas att jag kan resa dit snart.
Johan: Djer sö! Väintern ipi Överkölis jer kåål, men aabårda väkker.	Johan: Gör det! Vintern i Överkalix är kall, men synnerligen vacker.

överkölis	swensk
Huri jer veire?	Hur är vädret?
veir (n)	väder, vind
i dee	idag
håofodid	riktigt, väldigt, mycket, synnerligen
kállht	kallt
graad (f)	grad
E hä snitt	Det har snöat
hali naada	hela natten
naad (f)	natt
ve'ana	vägarna
vei (m)	väg
hailt	helt
wäida	vita
swårtt	svårt, jobbigt
imi	om

Imi n skå tjöir biil	Om man ska köra bil
n	man
ad tjöir	att köra
såola stjäin	solen skiner
såol (f)	sol
ad stjäin	att skina
ennda	ändå
väckert	vackert
ad sägen	att sakna
tist å låint	tyst och lugnt
klåart veir	klart väder
ad säi	att se
laderstjin (n)	norrskén
ad håppes	att joppas
ad räis	att resa
däit	dit

5.2 Väder

När man frågar om väder säger man *Wå jer e för veir idee?* 'Vad är det för väder?' eller *Huri jer veire?* 'Hur är vädret?'. Svaret blir något av de nedanstående fraserna.

	He jer värmt.	Det är varmt.
	He jer haitt.	Det är hett.
	Såola stjäin.	Solen skiner.
	He jer kállht.	Det är kallt!
	He jer djelmat.	Det är kyligt!

He reen.

Det regnar.

He snii.

Det snöar.

He jer hölat/hälat.

Det är halkigt.

He häil.

Det haglar.

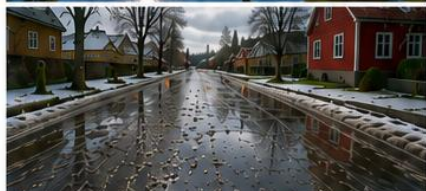
He jer mulit/mäolat.

Det är molnigt.

He jer stjernt.

Det är molnfritt.

He släsk.

Det slaskar.

He jer sillat.

Det är slaskigt.

He blåås.

Det blåser.

He jer låint.

Det är vindstilla.

He åsk.

Det åskar.

He blikst.

Det blikstrar.

He stärm äot.

Det stormar ute.

He jer däimbat/
käoskat.

Det är dimmigt.

Fler ord och uttryck om väder

blikst (m)	blixt
bläir (f)	mildväder, töväder, bilda
däimb (f) käosk (m): mer disigt tuko (f): mer disigt	dimma
fröst (f)	frost
fäppa-snii (m)	kall torr snö som bara dammar
glaing (f)	blankis (i botten av båten, på väg när det regnar och blir is)
He duuges.	Det duggar
He jer seat ibi lufto.	Det är fuktigt i luften.
He jiir.	Det yrar.
He kļaarn opp	Det klarnar (om väder) Det blir molnfritt.
He rora.	Det (himlen) rodnar.
He bäoļ opp.	Det stiger upp moln. (om stackmolnsbildningar)
He swāļk aa.	Det svalnar
He bläir	De blidar (blir blidväder)
He bļoda	Det töar.
hāiļ (n)	hagel
illveir (n)	yrväder
jak (f)	första isen på hösten, fryst från land någon bit på sjön, öppet på resten
mārn (n)	moln
reen (n)	regn
rāima (?)	rimfrost
siri (f)	issörja
sisila (?)	istapp
ad skrotte oba	när det blir tunn is på vattenpöl eller hundskål.

släsk (m)	slask
snii (m)	snö
sni-glåpper (n)	snöblandat regn
Sniin smelht.	Snön smälter
snii-dräiv (f)	snödriva
sora (m)	snösörja
stårm (m)	storm
veir (n)	vind
åsk (f), tåon (f)	åska
äis (m)	is
öirsanii (m)	snöstorm

➤ Att prata om temperatur

Huri meengg graad jer he?

Hur många grader är det?

He jer trettan graad.

Det är 13 grader.

He jer firiti miinusgraad.

Det är 40 minusgrader.

5.3 Kuriosum – vädertecken i Överkalixmål

Förr i tiden kunde Överkalixborna förutse vädret genom att titta på himlen. Man trodde att olika tecken i himlen avslöjade hur vädret skulle bli nästa dag.

Ett vanligt tecken var att om himlen rodnade i väster på kvällen, så skulle det bli varmt väder dagen efter:

Da e rora i vestern o kweilhn, da veel e värmt.

Då det (himlen) rodnar i väster på kvällen, då blir det varmt.

Ett annat vädertecken var en klar rand på himlen i nordväst. Randens rörelse troddes visa om regn eller vackert väder var på väg:

E jer stjeira i vesternåår, går a aad, da veel e reene, men går a opp, da veel e väkerveire.

Det är skära (en klar rand på himlen) i nordväst, går den igen (försvinner), då blir det regn, men går den upp (blir bredare), då blir det vackert väder.

Dessa uttryck är hämtade ur Carin Pihls bok *Prepositioner i Överkalixmålet*, där flera exempel på äldre vädertolkningar i dialekten finns bevarade.

5.4 Svaga verb

I tidigare kapitel har du lärt dig att vissa verb i överkaliska har två former i presens: en form för singular och en för plural. I det här kapitlet lär du dig om svaga verb, deras böjning i presens, preteritum och supinum samt olika böjningsgrupper.

Vad är svaga verb?

Svaga verb är verb som följer regelbundna böjningsmönster. De ändrar ofta slutbokstav eller lägger till en ändelse i olika tempus, men har inga större vokalförändringar i stammen.

Verbens tempus

Verb kan ha olika former beroende på när handlingen sker.

Presens

Presens används när man talar om något som händer nu eller upprepade gånger.

Exempel:

Jag **simmar** varje dag.

Jag **lär** mig överkaliska.

Jag **skriver** en bok nu.

Preteritum

Preteritum används när man berättar om något som **hände och avslutades** i dåtid.

Exempel:

Jag **vaknade** tidigt igår.

Jag **gick** till skolan igår.

Jag **bodde** i Finland i somras.

Supinum

Supinum används tillsammans med **har/hade** i perfekt och pluskvamperfekt:

Perfekt = har + supinum → Jag **har skrivit**.

Pluskvamperfekt = hade + supinum → Jag **hade skrivit**.

Exempel:

Jag **har sovit** dåligt i natt.

Jag **har skrivit** en dikt.

Jag **har bott** i Finland i fem år.

I det här kapitlet fokuserar vi på hur man bildar supinum. Perfekt och pluskvamperfekt behandlas mer i kommande kapitel.

Verbkonjugationer

Verb delas in i konjugationer, dvs. grupper av verb som böjs på liknande sätt. Svaga verb i överkaliska har fyra konjugationer.

De fyra grundformerna som används i boken:

1. **Infinitiv** – grundform, används med *att*, t.ex. *att skriva*.
2. **Presens** – nutid, t.ex. *skriver*.
3. **Preteritum** – dåtid, t.ex. *skrev*.
4. **Supinum** – används med *har/hade*, t.ex. *skrivit*.

Grupp 1: Verb som slutar på -a

Dessa verb har samma form i alla tempus.

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad tala	tala	tala	tala	att prata
ad froa	froa	froa	froa	att fråga
ad swara	swara	swara	swara	att svara
ad lona	lona	lona	lona	att lyssna
ad skala	skala	skala	skala	att skala
ad droba	droba	droba	droba	att droppa
ad gala	gala	gala	gala	att gala
ad loa	loa	loa	loa	att lova
ad raga	raga	raga	raga	att raka
ad skraba	skraba	skraba	skraba	att skarpa
ad bara	bara	bara	bara	att bada

ad бага	бага	бага	бага	att baka
---------	------	------	------	----------

Grupp 2:

Grundmönster:

Ingen ändelse i infinitiv och presens, -e i preteritum, -e i supinum

infinitiv	presens	preteritum	supinum
-	-	-e	-e

Verb som tappat -a

Infinitiv och presens är lika, preteritum och supinum slutar på -e.

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad kâål	kâål	kâåle	kâåle	att kalla
ad bābeļ	bābeļ	bābeļe	bābeļe	att babbla
ad luur	luur	luure	luure	att lura
ad birett	birett	birette	birette	att berätta
ad bråoms	bråoms	bråomse	bråomse	att bromsa
ad diskuteir	diskuteir	diskuteire	diskuteire	att diskutera
ad sess	sess	sesse	sesse	att fastna
ad kläpp	kläpp	kläppe	kläppe	att klappa
ad paig	paig	paige	paige	att peka
ad nåpp	nåpp	nåppe	nåppe	att plocka
ad beļi	beļi	beļie	beļie	att böla
ad skāi	skāi	skāie	skāie	att skoja
stevi	stevi	stevie	stevie	att stävja
feri	feri	ferie	ferie	att färga

Verb som slutar på **-er** eller **-el** kan ibland ha en extra form som har tappat e-et före **-r** och **-l** i preteritum och supinum, t.ex.:

Verb (infinitiv)	Presens	Preteritum	Supinum	Svenska
Ad gālder	gālder	gāldre	gāldre	att gallra

Ad gnäissel	gnäissel	gnäissle	gnäissle	att gnissla
-------------	----------	----------	----------	-------------

Inkoativa verb (-na i svenska)

De flesta inkoativa verb, alltså verb som beskriver tillstånd som förändras utan yttre påverkan, följer samma mönster. Dessa brukar sluta på -n i överkaliska

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad vägen	vägen	vägene	vägene	att vakna
ad visn	visn	visne	visne	att vissna
ad slågen	slågen	slågene	slågene	att slockna
ad rågen	rågen	rågene	rågene	att ruttna
ad gurnn	gurnn	gurnne	gurnne	att gulna
ad blegen	blegen	blegene	blegene	att blekna

Grupp 2

Verb i denna grupp omfattar oftast verb som i svenska motsvaras av teman som:

Att gömma – gömm^{er} – göm^{de} – gömt

Att leka – lek^{er} – lekt^e – lekt

Grundmönster

Verb i denna konjugation får oftast **-t** i preteritum och supinum, medan infinitiv och presens ofta är identiska. Om verbet slutar på -d ändras detta till -t före ändelsen -t.

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad laig	laig	laigt	laigt	att leka
ad råig	råig	råigt	råigt	att röka
ad weis	weis	weist	weist	att väsa
ad stell	stell	stellt	stellt	att ställa
ad blåid	blåid	blåitt	blåitt	att blöta
ad rekk	rekk	rekkt	rekkt	att räcka
ad lair	lair	lairt	lairt	att leda
ad stjell	stjell	stjellt	stjellt	att skälla

Särskilda regler:

1. Verb med diftong före slutkonsonant

Om verbet innehåller diftongen <öi> innan slutkonsonanten ändras **öi** → **ö** i preteritum och supinum.

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad tjöip	tjöip	tjöpt	tjöpt	att köpa
ad djöim	djöim	djömt	djömt	att gömma
ad dröim	dröim	drömt	drömt	att drömma
ad döim	döim	döimt	döimt	att döma
ad glöim	glöim	glömt	glömt	att glömma

2. Verb som slutar på -r efter diftong

R-et försvinner ofta, den andra vokalen blir lång i presens.

I preteritum ändras r-et till **l** och vokalen blir kort; supinum får kort vokal + ändelsen **-tt**.

R + t leder alltså till **l**

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad röir	röir	röö l	rö rtt	att röra
ad tjöir	tjöir	tjöö l	tjö rtt	att köra
ad öir	öir	öö l	ört t	att stänka
ad leir	leir	lee l	le rtt	att lära
ad höir	höir	höö l	hö rtt	att hyra

3. Långt å

Långt **å** före konsonant blir kort i preteritum och supinum, och konsonanten fördubblas.

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad blåås	blåås	blåsst	blåsst	att blåsa

4. Slut-dj blir g

5. I preteritum och supinum blir det finala **dj** → **g**.

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad stajndj	stajndj	stajngt	stajngt	att stänga

ad haindj	haindj	haingt	haingt	att hänga
ad swaindj	swaindj	swaingt	swaingt	att svänga

6. Verb som slutar på dubbel **m** ändras det till enkelt **m** i preteritum och supinum

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad demm	demm	demt	demt	att dämma
ad kļemm	kļemm	kļemt	kļemt	att klämma
ad skremm	skremm	skremt	skremt	att skrämma

7. Vissa verb får ett -g före -t i preteritum och supinum. Detta beror på att verben har haft ett ursprungligt g i fornspråket som har försvunnit i presens och infinitiv.

T.ex. verbet *ad lai* 'att leya' är *leiga* i fornisländska och verbet *ad väi* 'att viga' har behållit g i svenska i infinitiv.

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad lai	lai	laigt	laigt	att leja
ad strāi	strāi	strāigt	strāigt	att strypa
ad väi	väi	väigt	väigt	att viga

Grupp 3

Lång vokal

Verb som slutar på lång vokal får ett -d i preteritum och -tt i supinum samtidigt som vokalen blir kort.

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad spaa	spaa	spaad	spatt	att spå
ad straa	straa	straad	stratt	att strö
ad traa	traa	traad	tratt	att längta bort
ad saa	saa	saad	satt	att så
ad snii	snii	sniid	snitt	att snöa
ad stjii	stjii	stjiid	stjitt	att ske

Grupp 4

Grundtema: infinitiv och presens har samma form, preteritum och supinum -tt

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad smāi	smāi	smāitt	smāitt	att smida
ad brair	brair	braitt	braitt	att breda ut

ad flöi	flöi	flöitt	flöitt	att fly
---------	------	--------	--------	---------

Undantag

Vissa verb följer inte de ovanstående mönstren i en eller flera former:

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad föir	föir	föörd	förtt	att föra
ad håir	håir	hööl	hörtt	att höra
ad smiri	smiri	småol	småortt	att smörja
ad djera	djer	djåol	djåortt	att göra
ad sai	sai	see	sagt	att säga
ad veda	vaid	visst	veda	att veta

Härefter kommer alla nya verb i boken att presenteras i ordlistorna med infinitiv först, sedan presens, sedan preteritum, sedan supinum:

T.ex.

Ad vägen: vägen, vägene, vägene

Verb som har två former i presens, en för singular och en för plural kommer att presenteras efter infinitiv mellan parentes, den första formen i singular och den andra i plural, t.ex.

Ad ha: (hä, ha), he, hövi

5.5 Dialog 2

Karin å Anders hä vägene saint idee. I naad blåsst stårmen härtt, å häose skaga sö imi veire skul tä he ve si. Nä gär di äod ised gåålo för ad säi huri he säi äod.

Karin: Hääreguu, en fa si åldri i lugn heji. Ållht he blåsst akull å jer i ai röir.

Anders (kåmm gärend obed a stäijo oani aano): Jå, hali reedje hä blåsst i länt å näir tåll ha lägt si twörttevi stäijo.

Karin: Ve fa sjölp wåreeren å stoga opp i gråod, sö he säi äod näolant snigt firi Anna å Tomas koma i kweil.

Anders: Jå, he liod ve djera. Ji liod spåig ihåop i nöi påstlåår för de gämaļa hä blåsst såå'ånd.

Karin: Djer he do, sö kåog ji kaffe. Ve ta in kopp först, seran biri ve ve röiren.

Karin och Anders har vaknat sent. I natt blåste stormen hårt, och huset skakade som om vinden skulle ta det med sig. Nu går de ut på gården för att se hur det ser ut.

Karin: Herregud, man får sig aldrig en lugn helg. Allt har blåst omkull och är i en enda röra.

Anders (*kommer gående uppåt stigen ovanför älven*): Jo, hela räcket har blåst i land, och några tallar har lagt sig tvärs över stigen.

Karin: Vi får hjälpas åt att städa upp lite, så det ser någorlunda snyggt ut innan Anna och Tomas kommer ikväll.

Anders: Ja, det måste vi göra. Jag får spika ihop en ny postlåda också för den gamla har blåst sönder.

Karin: Gör det du, så kokar jag kaffe. Vi tar en kopp först, sen tar vi tag i röran.

Ord och uttryck

ad ha (hä, ha), he, hövi	att ha
ad vägen: vägen, vägene, vägene	att vakna
hä vägene	har vaknat
saint	sent
i naad	i natt
ad blåås: blåås, blåsst, blåsst	att blåsa
stårm (m)	storm
hårt	hårt
ad skaga: skaga, skaga, skaga	att skaka
sö imi	som om
veir (n)	vind
skul	skulle
ad ta: (tä, ta), tão, tåi	att ta
tä he ve si	ta det med sig
ad gär: gär, djig, gai	att gå
äod	ut
gär äod ised gäälo	gå ut på gården
ised	ut på
gää! (m)	gård
för ad	för att
ad säi: säi, saa, säitt	att se
säi äod	ser ut
Hääreguu!	Herregud!
En fa si aldri i låin heli.	Man får sig aldrig en lugn helg.
heli (f)	helg
låin	lugn
akull	omkull

Ållt hä blässt akull	Allt har blåst omkull
i ai röir	i en enda röra
ad koma: (kåmm, koma), kām, kimi	att komma
gårend	gående
obed a	uppåt, uppe på
stāi (m)	stig
oani	ovanför
aa (m)	å
reedj/reeg (n)	kvistar, bark och dylikt som flyter på vattnet vind för våg
i länt	i land
nāir	några
tāll (m)	tall
ad leeg: (leg, leeg), lee, lägt	att lägga
twörttevi	tvärsöver
ad sjölþ: sjölþ, sjölþe, sjölþt	att hjälpa
wåreeren	varandra
Stoga opp	Att städa upp
Ad stoga: stoga, stoga, stoga	Att städa
i grāod	lite
nāo!ant	någorlunda
snigt	snyggt
firi	Innan, före
ad spāig: spāig, spaig, spigi	Att spika
nōi	ny
Påstlāår (f)	postlåda
för	För att
sānder	sönder
Kopp (m)	kopp
ve	med
ad biri: biri, birrt, birrt	Att börja

Lektion 6 Färger och kläder

I det här kapitlet får du lära dig om:

- färger
- klädesplagg
- några verb som hör ihop med temat kläder
- adjektiv
- bestämda fristående artiklar

6.1 Dialog

He jer in bitti höstmårja ini no böi äodanföör Överkölis. Käosken lig kwäär ivi elven å he lågt blåött grese å mosa ini lufto. Oskar å Maria djera si ferddi för ad gär å nåpp såppen.

Oskar: Nä gär ve å nåpp såppen. Tä oba di värmkleira. He jer djelmat ibi skåojo.

Maria: Ji hä too ulltråi. De wäida jer såoda, ji tä oba mi de blåa'a.

Väid do wåni jens-böksen mäin jera?

Oskar: Jens-böksen däin haindj oba törkstellinge. Men tä oba di reenböksen å. He kän biri reen naar so helst. Do kän veel siblæod anars.

Maria: Huger skåo skå ji tä oba mi?

Oskar: Tä stövejen! He jer sillat nei adi möirn.

Det är en tidig höstmorgon i en by utanför Överkalix. Dimman ligger kvar över älven och det luktar fukt och mossor i luften. Oskar och Maria gör sig redo för att gå och plocka svamp.

Oskar:

Nu går vi och plockar svamp. Ta på dig varma kläder! Det är kyligt i skogen.

Maria:

Jag har två ylletröjor. Den vita är smutsig, så jag tar den blå.

Vet du var mina jeans är?

Oskar:

Dina jeans hänger på torkställningen. Men ta på dig regnbyxorna också! Det kan börja regna när som helst.

Maria:

Vilka skor ska jag ta på mig?

Oskar:

Ta stövlarna! Det är blött nere vid myren.

Ord och uttryck

bitti	tidig
höstmårja (m)	höstmorgon
ini	inne i, i
böi (m)	by
äodanföör	utanför
käosk (m)	dimma
ad liig: (lig, liig), laa, lea	att ligga

kwåår	kvar
ivi	över
elv/elev	älv
ad lågt: lågt, lågte, lågte	att lukta
bläod	blöt
gres (n)	gräs
mosa (m)	mossa
luft (m)	luft
ad djera si ferddi	Att göra sig färdig
för ad	för att
ad nåpp såppen	att plocka svamp
såpp (f)	svamp
Tä oba di!	Ta på dig!
värmlkleir	varma kläder
djelmat	kyligt
i skåojo	i skogen
skåo (m)	skog
ullträi (f)	ulltröja
de wäida (f)	den vita
de blå'a (f)	den blåa
såoda	smutsig
jens-böks (f)	jeans, jeansbyxa
ad haindj: haindj, haingt, haingt	att hänga
oba torkstelingen	på torkställningen
törkstelling (f)	torkställning
reenböks (f)	regnbyxa
ad kån: (kän, kån), kåant, kånnt	att kunna
ad reen: reen, reent, reent	att regna
naar so helst	när som helst
sibläod	sjöblöt, genomblöt
anars	annars
skåo	skog
stövel (f)	stövel
sillat	blött
nei adi möirn	nere vid myren
möir (m)	myr

6.2 Kläder

					
sákk (f) 'socka'	kalsångg (m) 'kalsong'	böks (f) 'byxa'	t-trái (f) 't-shirt'	slips (m) 'slips'	stekka-böks (f) 'shorts'
					
tjáohl (f) 'kjol'	ull-trái (f) 'ulltröja'	stjáortt (f) 'skjorta'	baijadeer (m)/harssdäog (m) 'halsduk'	skáo (m) 'sko'	stövel (f) 'stövel'
					
vánt (m) 'vante'	bellht (n) 'bälte'	dre-tjiri (f) 'dragkedja'	vövi-skåobee'ent/ stikke skåobee'ent (n) 'vävda skoband/ stickade skoband'	skáo-beent (n) 'skoband'	jensböks (f) 'jeans'
					
hätt (m) 'hatt'	miss (f) 'mössa'	jakk (f) 'jacka'	gläs-öi (n) 'glasögon'	lee'engg-kalsångg (m) 'långkalsong'	

Att ta på sig (kläder) – *ad ta oba si*

exempel på överkaliska	svensk översättning
Ji tä oba mi jakka	Jag tar på mig jackan
Do tä oba di jakka	Du tar på dig jackan
Hän tä oba si jakka	Han tar på sig jackan
Hon tä oba si jakka	Hon tar på sig jackan
Ve ta oba åss jakka	Vi tar på oss jackan
I ta oba i jakka	Ni tar på er jackan
Di ta oba si jakka	De tar på sig jackan

2. Att ta av sig (kläder) – *ad ta aa si*

Exempel på överkaliska	Svensk översättning
------------------------	---------------------

Ji tä aa mi jakka	Jag tar av mig jackan
Do tä aa di jakka	Du tar av dig jackan
Hän tä aa si jakka	Han tar av sig jackan
Hon tä aa si jakka	Hon tar av sig jackan
Ve ta a åss jakka	Vi tar av oss jackan
I ta a i jakka	Ni tar av er jackan
Di ta a si jakka	De tar av sig jackan

6.3 Adjektiv

Adjektiv är beskrivningsord, det är alltså ord som beskriver någon eller något, t.ex. *stor, liten, vacker, ful, lång, kort* osv.

Adjektiv kan få olika former beroende på om substantivet de beskriver står i *femininum*, *maskulinum*, *neutrum*, *singular* eller *plural*. I plural har adjektiv samma form oavsett genus, men i singular har det två former, en för *maskulinum* och *femininum* och en för *neutrum*.

Titta på hur adjektivet **nöi** deklineras:

Tjäohl 'kjol' står i maskulinum:

in nöi tjäohl. En *ny* kjol.

Miss 'mössa' står i femininum:

i nöi miss. En *ny* mössa.

Bellht 'bälte' står i neutrum:

i nöitt bellht. Ett *nytt* bälte.

Plural:

Nöija tjäohl. *Nya* kjolar.

Nöija miss. *Nya* mössor.

Nöjja bellht.

Nya bälten.

För att veta hur man får fram de olika tre formerna av adjektiv titta på följande regler:

- Adjektiv i singular maskulinum och femininum har samma form som grundformen.
- Adjektiv i singular neutrum får oftast ändelsen -t eller -tt.
- Adjektiv i plural får oftast ändelsen -a

Exempel:

Singular makulinum och femininum	Singular neutrum	plural	Grundform på svenska
ståor	ståort	ståora	stor
snell	snellt	snella	snäll
dåomb	dåombt	dåomba	dum
stekka	stekkat	stekka	kort
morsk	morskt	morska	modig
sterk	sterkt	sterka	stark
rain	raint	raina	ren
värm	värmt	värma	varm
kwikk	kwikkt	kwikka	snabb

En hel del adjektiv måste dock genomgå en del andra ändringar innan de får en ändelse enligt nedanstående regler:

1. om ett adjektiv slutar på **-d** i grundform, ändras det till ett **-t** i neutrum

singular maskulinum och femininum	singular neutrum	plural	grundform på svenska
faliid	faliit	faliida	rörelsehindrad
djimild	djimilt	djimilda	givmild
huld	hult	hulda	sparsam

2. adjektiv som slutar på lång vokal, blir vokalen kort och adjektivet får ändelsen **-tt** i neutrum.

Observera att mellan den långa slutvokalen -aa och pluraländelsen -a är det en glottal klusil som skrivs ('). Det är ett ljud som uttalas som en paus såsom uttalet av ordet *water* i vissa engelska dialekter (wa'a)

singular makulinum och femininum	singular neutrum	plural	grundform på svenska
blaa	blatt	blaa'a	blå
raa	ratt	raa'a	rå
graa	gratt	graa'a	grå
glee	glett	glee'a	fri
swåå	swått	swåå'a	svag

3. Adjektiv som innehåller **-ai** eller **-äi** före ett **d** i vissa dialekter, ändras t-et till -tt i neutrum.

singular makulinum och femininum	singular neutrum	plural	Grundform på svenska
faid	faitt	faida	fet
wäid	wäitt	wäida	vit
haid	haitt	haida	het

4. Om adjektivet slutar på **ai** eller **äi**, får adjektivet i neutrum **-tt**.

Singular makulinum och femininum	Singular neutrum	plural	Grundform på svenska
snai	snaitt	snaija	sned
fräi	fräitt	fräija	fri
väi	väitt	väija	vid

5. Om adjektivet slutar på sluten lång vokal och **!** får adjektivet motsvarande kort öppen vokal ibland eller bara kort vokal, och **-tt**, i neutrum vilket leder till att **-!tt** skapar supradentalisering.

singular makulinum och femininum	singular neutrum	plural	srundform på svenska
heel	hå!tt	heelä	hård
snaal	sna!tt	snaalä	snål
guul	gul!tt	guulä	gul
döir	dört	döira	dyr

6. om adjektivet slutar på långt **e** och **-ngg**, ändras diftongen till **äi**.

singular makulinum och femininum	singular neutrum	plural	grundform på svenska
leengg	läingt	leengga	lång
streengg	sträingt	streengga	sträng

treengg	träingt	treengga	träng
---------	---------	----------	-------

7. för adjektiv som slutar på **p** kan detta ändras till **f** i vissa dialekter då kombinationen <pt> uttalas /**pt**/ i vissa dialekter och /**ft**/ i andra.

singular makulinum och femininum	singular neutrum	plural	grundform på svenska
diop	diopt/dioft	diopa	djup
stäop	stäopt/stäoft	stäopa	brant
skärp	skärpt/skärft	skärpa	skarp
skräop	skräopt/skräoft	skräopa	trevlig

8. Adjektiv som slutar på <mm> eller <nn> förlorar ena konsonanten i neutrum

singular makulinum och femininum	singular neutrum	plural	grundform på svenska
grömm	grömt	grömma	grym
stinn	stint	stinna	stinn
tänn	tänt	tänna	tunn
sänn	sänt	sänna	sann
gränn	gränt	gränna	grann, smal
leenggsämm	leenggsämt	leengsämna	långsam

9. vissa adjektiv som slutar på vokal eller diftong får en extra konsonant i neutrum. Detta beror på att adjektivet ursprungligen innehöll denna konsonant men att den försvann i de flesta former.

Singular makulinum och femininum	singular neutrum	plural	grundform på svenska
träo	träoft	tröoa	trög
gräo	gräoft	gräoa	grov
laa	lakt	laa	låg
höi	hökt	höija	hög

10. Ord som slutar på lång vokal före en enkel konsonant ändras den långa vokalen till kort.

singular makulinum och femininum	singular neutrum	plural	grundform på svenska
stiik	stikt	stiika	ful
reet	rett	reeta	feg, rädd
kåål	kåålt	kååla	kall
sniik	sniikt	sniika	vacker

11. Ord som slutar på <-rs>, <-t>, <-tt> får ingen ändelse i neutrum

singular makulinum och femininum	singular neutrum	plural	grundform på svenska
skävers	skävers	skävers	trivsamma
grist	grist	grista	gles
sint	sint	sinta	arg
tråitt	tråitt	tråitta	trött
lett	lett	letta	lätt

12. ord som slutar på kort enkel vokal får ändelsen **-t** i neutrum. Om de slutar på **-a** efter konsonant får de ingen ändelse i neutrum

singular makulinum och femininum	singular neutrum	plural	grundform på svenska
dååli	dåålit	dåålija	dålig
döindja	döindjat	döindja	smutsig

13. adjektiv som slutar på diftong, får ändelsen **-tt** i neutrum

singular makulinum och femininum	singular neutrum	plural	grundform på svenska
kröi	kröitt	kröija	pigg
bläo	bläott	bläoa	blyg

14. avvikande former

singular makulinum och femininum	singular neutrum	plural	grundform på svenska
gåo	gått	gåoa	god
gröin	grönt	gröina	grön
röi	rött	röija	röd
läitn	läitet	smaa	liten
braa	braa	braa	bra

Exempel:

Ji hä in röi tjåohl.

Jag har en *röd* kjol (m).

Ji hä i röi miss.

Jag har en *röd* mössa (f).

Ji hä i rött bellet.

Jag har ett *rött* bälte (n).

Ji hä i peer röija böks.

Jag har ett par *röda* byxor (plural).

Dubbelbestämmdhet, dvs. uttryck med adjektiv av typen: ”den stora katten”, ”det stora huset”, och ”de stora väskorna” är ovanligt i överkaliska. Istället använder man adjektiv i grundform och bildar sammansatta substantiv, t.ex.

Ståor-stäinta	Den stora flickan.
Ståor-påigen	Den stora pojken.
Ståor-häose	Det stora huset
Ståor-påiga	De stora pojkarna.

Fler exempel:

***Gämał-gässen* saad in å rekket faarstjinne ad fåłken udi felldo.**

Den gamla ungkarlen satt inomhus och töjde ut fårskinn till fällar åt folk.

Ji skå gär ta bårtt *gämał-dåårie*, so lig adi bråono.

Jag ska gå och ta bort *det gamla granriset*, som ligger framför (eg. intill) förstubron.

Di glentt äi bårdi nesano, *nöi-gläsöya* mäin.

Mina *nya glasögon* glider av från näsan.

6.4 Bestämd fristående artikel

Överkaliska har följande bestämda fristående artiklar.

maskulinum singular	femininum singular	neutrum singular	plural
den	de	de	de

Dessa bestämda fristående artiklar följs av ett adjektiv som blir substantiverat, dvs. används som substantiv. Adjektivet efter de bestämda fristående artikeln får följande ändelser. Det är också möjligt att ta bort de bestämda fristående artiklarna och ha endas ändelserna.

maskulinum singular	femininum singular	neutrum singular	plural
-n/-en	-a	-e	-n

Exempel:

Den ståorn eller ståorn.	Den stora (om en referent i maskulinum singular)
De ståora eller ståora	Den stora (om en referent i femininum singular)
De ståore eller ståore	Den stora (om en referent i neutrum singular)
De ståorn eller ståorn	De stora (om en referent i plural)

Ji hä too påig, ståorn jer 20 aar gäma! å åonggen jer 15.

Jag har två söner, *den stora* är 20 år och *den unga* är 15.

Ji hä too ullträi. De wäida jer såoda, ji tär oba mi de blå'a.

Ji har två ylletröjor. *Den vita* är smutsig. Jag tar på mig *den blå*.

De gämaļen kånn meengg talang oba överkōlis.

De gamla kan många talesätt på överkaliska.

6.5 Färger

Kapitel 7 Kroppsdelar och sjukdomar

I det här kapitlet kommer du att lära dig:

- Namn på olika kroppsdelar och inre organ
- Namn på olika sjukdomar
- Hur man säger att man har ont och beskriver olika symptom
- Några prepositioner
- Dativ

7.1 Dialog

Leeger: Gudee! Huri må do idee?

Sioklingg: Ji må äint sö braa. Ji jer snora.

Leeger: Wåni hä do illht?

Sioklingg: Ji hä illht ini harsso å ji håost förferlit.

Leeger: Hä do febern?

Sioklingg: Jäo, he hä ji.

Leeger: Hä do wäilt å dråkke nåo ve vädnen?

Sioklingg: Ji hä wäilt, men ji glöim ållhti ad drikk vädne.

Leeger: Tä de her harsstabletten å drikk mitji vädne! Imi do äint vee! better, kåmm tilbaga!

Sioklingg: Täk å hei da!

Leeger: Kröi oba di!

***Läkaren:** Hej! Hur mår du i dag?*

***Patienten:** Jag mår inte så bra. Jag är förkyld.*

***Läkaren:** Var har du ont?*

***Patienten:** Jag har ont i halsen och jag hostar förfärligt.*

***Läkaren:** Har du feber?*

***Patienten:** Ja, det har jag.*

***Läkaren:** Har du vilat och druckit tillräckligt med vatten?*

***Patienten:** Jag har vilat, men jag glömmer alltid att dricka vatten.*

***Läkaren:** Ta de här halstabletterna och drick mycket vatten! Om du inte blir bättre, kom tillbaka!*

***Patienten:** Tack och hejdå!*

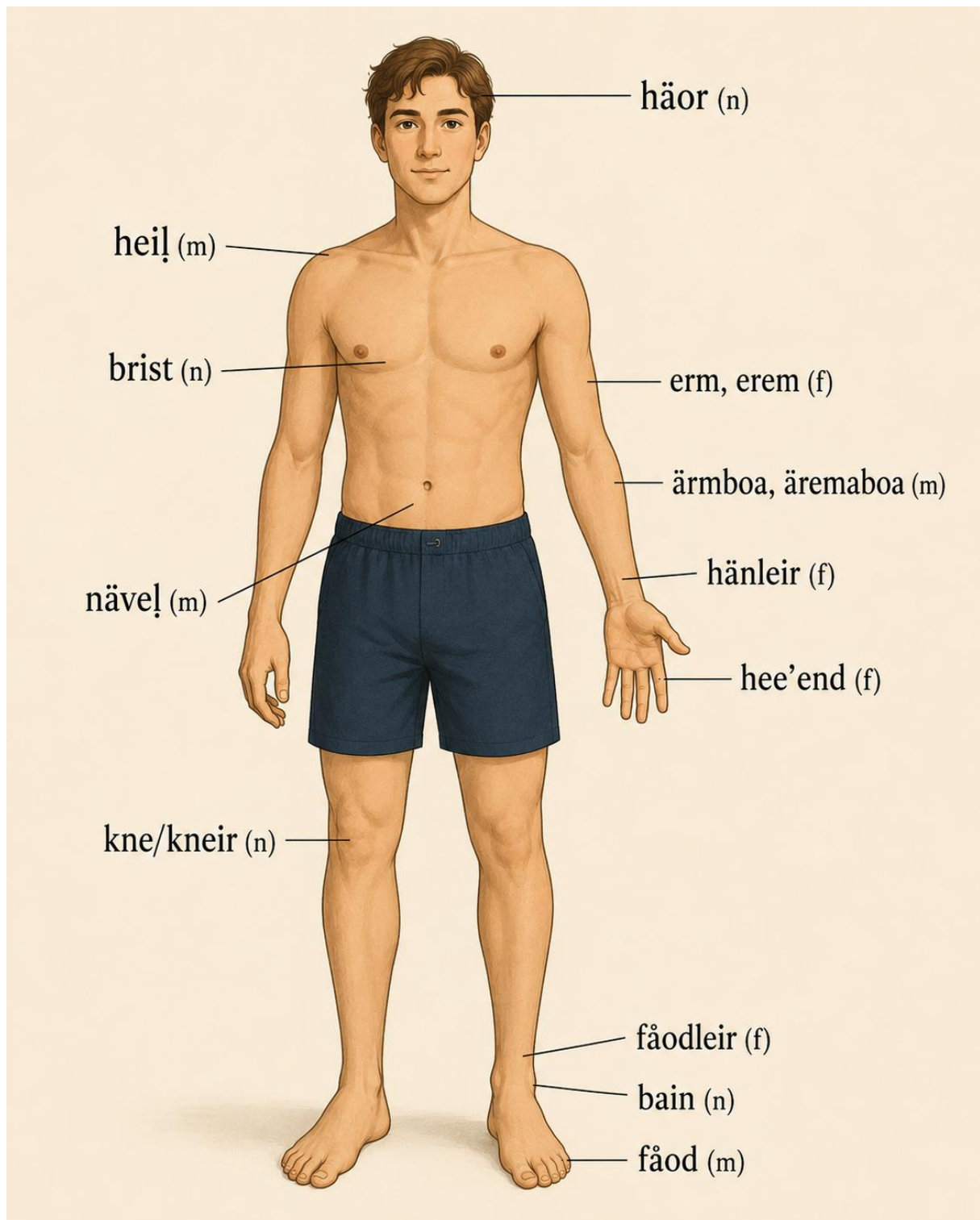
***Läkaren:** Krya på dig!*

Ord och uttryck

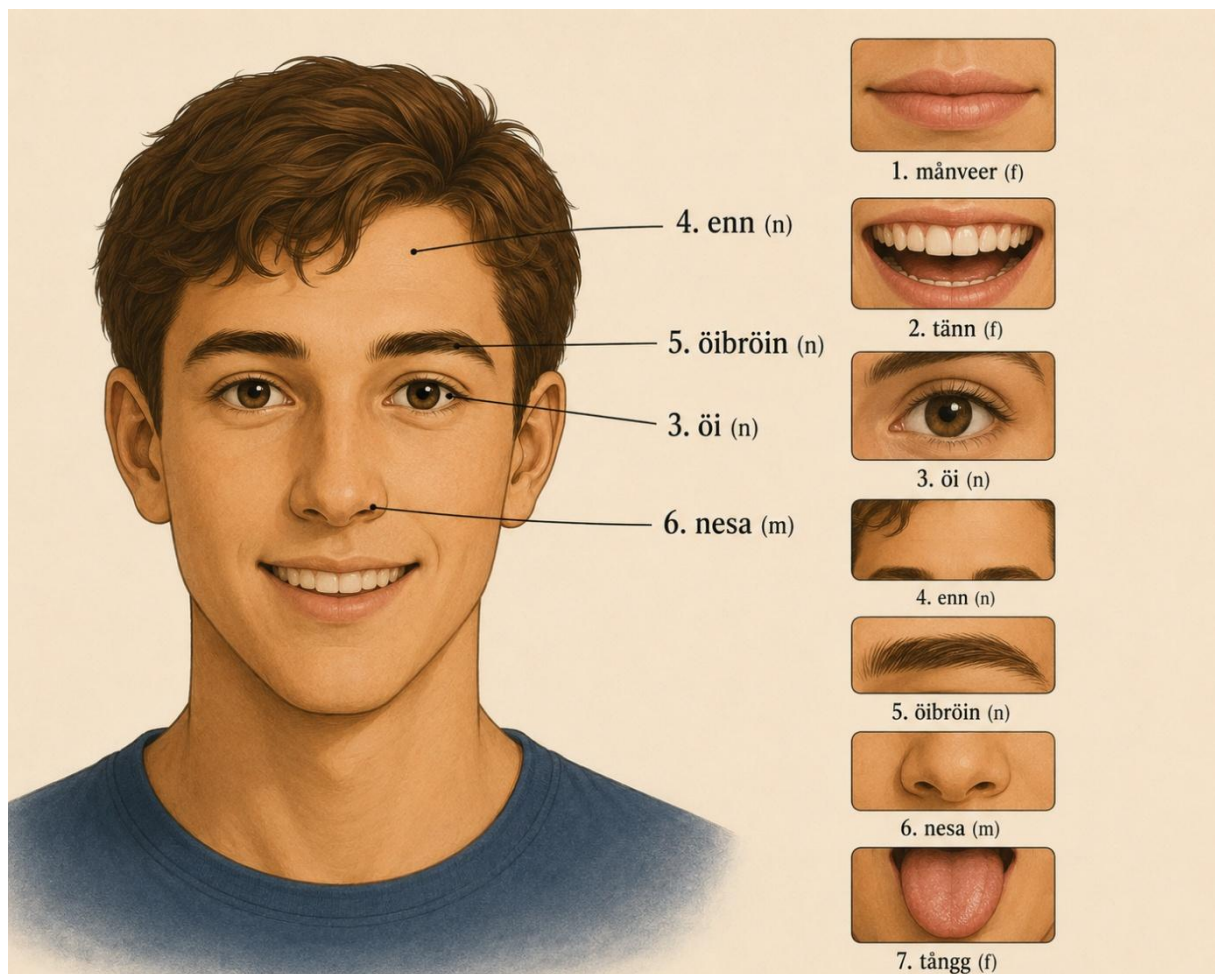
överkölis	swensk
snora	förkyld, snorig
wåni	var
Wåni hä do illht?	Var har du ont?
ad ha illht	att ha ont
ini harsso	i halsen
harss (m)	hals
ad håost: häost, håoste, håoste	att hosta

förfärlit	förfärligt
feber (m)	feber
ad wäil: wäil, wäilt, wäilt	att vila
ad drikk: drikk, dräkk, drække	att dricka
nåo ve vädnen	tillräckligt med vatten
ad glöim: glöim, glömt, glömt	att glömma
harsstablett (f)	halstablett
veel better	blir bättre
kröi oba di!	Krya på dig!

7.2 Namn på olika kroppsdelar och organ

taa (m)	tå
tåomp (m)	tumme
maa (m)	mage
råomp (f)	rumpa
ribain (n)	revben
riig (m)	rygg
pill (f)	penis
puso (m)	vagina
orgaan (f)	organ
jernn (f)	hjärna
sjerrt (n)/jerrt (n)	hjärta
långg (f)	lunga
nioran (n)	njure
lever (f)	lever
leir (f)	led
muskel (m)	muskel
stjinn (n)	hud
blåo (m)	blod

Fler ord

tjinnbain (n)	kind
ännsikt (m)	ansikte
männ (m)	mun
tjaig (f)	käke
haar (n)	Hår
öilåg (n)	ögonlock
öifrensa (n)	ögonfransar
år (n)	öra
nesbora (m)	näsborre
ivimånveer, övere månveer	överläppen
undimånveer	underläppen

7.3 Prepositioner

Prepositioner är små ord som visar förhållanden mellan olika saker, personer eller händelser. De berättar var något är, vart något rör sig, när något händer eller hur något hänger ihop med något annat. En detaljerad beskrivning av olika prepositioners användningar kommer i kapitel 10.

Prepositioner används ofta tillsammans med substantiv eller pronomen.

Några prepositioner i överkaliska

överkölis	swensk
i	i
ini	i, inne i
ibi/oba	på, i, uppe på
fra	från
o	på
om	om
milla	mellan
dil	till
ett/ed	efter
ve	med
djöni	genom
ati	vid, bredvid
at	åt
bägi	bakom, efter
a	av
undi	under
ivi	över
bårdi	från, av, ur
måod	mot

7.4 Dativ

Dativ är en särskild och gammal form av substantiv som har bevarats i överkaliska.

Den används efter de flesta prepositioner, till exempel:

Ji hä ånt ini **maan**. ❌

Ji hä ånt ini **maano**. ✅

I det första exemplet står substantivet *maa* (mage) i bestämd form singular, vilket är fel eftersom prepositionen *ini* (i) styr dativ.

Det korrekta är därför *maano*, som är singular dativ av *maa*.

Regler för dativ

➤ Obestämd dativ

Om substantivet står i obestämd singular, sätts endast den obestämda artikeln i dativ.

Obestämd plural har ingen dativform.

genus	grundform av obestämd artikel	dativform av obestämd artikel
maskulinum	in/ 'n	ino/ no
femininum	i	in / 'n
neutrum	i	in / 'n

Exempel:

kär 'man' är maskulinum, *kuno* 'kvinna' är femininum och *skaab* 'skåp' är neutrum.

Titta först på de obestämda artiklarna i de tre första meningarna i grundform och sedan i dativ efter prepositionerna *ve* 'med' och *ini* 'i' i de tre sista meningarna.

Obestämda artiklar i grundform:

Ji säi *in* kär. Jag ser en man.

Ji säi *i* kuno. Jag ser en kvinna.

Ji säi *i* skaab. Jag ser ett skåp.

Obestämda artiklar i dativform:

Ji taļa ve *ino* kär. Jag pratar med *en* man.

Ji taļa ve *in* kuno. Jag pratar med *en* kvinna.

Ji sedi glāse ini 'n skaab. Jag sätter glaset i *ett* skåp.

➤ **Bestämd dativ**

Maskulina substantiv

Starka maskuliner

numerus	ändelse
singular	-o
plural	-a

Exempel på starka maskuliner i dativ

grundform	dativ singular	dativ plural	svenska
hest	hest o	hest a	häst
ståoḷ	ståoḷ o	ståoḷ a	stol
biil	biil o	biil a	bil
männ	männ o	männ a	man
hars	harss o	harss a	hals

Exempel:

Ji står bägi *hesto*.

Jag står bakom *hästen*.

Ji står bägi *hesta*.

Jag står bakom *hästarna*.

Båoga liig oba *båoḷen*.

Boken står på *bordet*.

Ji går ini *biilo*.

Jag går in i *bilen*.

Ji hä ånt ini *harssso*.

Jag har ont i *halsen*.

Svaga maskuliner

numerus	ändelse
singular	-no
plural	-na

grundform	dativ singular	dativ plural	svenska
posa	posano	posana	påse
märsni	märsni ^{no}	märsni ^{na}	marknad
ava	avano	avana	ava
nesa	nesano	nesana	näsa
maani	maani ^{no}	maani ^{na}	månad

Exempel:

He jer mitji miile ini *posano*.

Det är mycket mjöl i *påsen*.

He jer mitji miile ini *posana*.

Det är mycket mjöl i *påsarna*.

Poda aa täimbre bordi *avano*!

Mota bort timret från *avan*!

Poda aa täimbre bordi *avana*!

Mota bort timret från *avorna*!

Ji hä änt ini *nesano*.

Jag har ont i *näsan*.

Feminina substantiv

Starka femininer

numerus	ändelse
singular	-en / -n
plural	-o

grundform	dativ singular	dativ plural	svenska
bjerck	bjerck ^{en}	bjerck ^o	björk
gaad	gaad ⁿ	gaad ^o	gata
däig	däig ^{en}	däig ^o	dike
möir	möir ⁿ	möir ^o	myr
eļv	eļv ^{en}	eļv ^o	älv

Exempel:

Vein kámm bárdi *bjerken*.

Vein kámm bárdi *bjerko*.

Hän står oba *gaadn*.

Vädne hä stii'i ini *däigen*.

Vädne hä stii'i ini *däigo*.

He jer mitji fiskn ini *eļven*.

He jer sillat nei adi *möirn*.

Veden kommer från *björken*.

Veden kommer från *björkarna*.

Han står på *gatan*.

Vattnet har stigit i *diket*.

Vattnet har stigit i *dikena*.

Det är mycket fisk i *älven*.

Det är blött nere vid *myren*.

Svaga femininer

Dativändelsen läggs till den bestämda formen:

numerus	ändelse
singular	-n
plural	-o

grundform	dativ singular	dativ plural	svenska
viko	vikon	vikino	vecka
flu'o	flu'on	flu'ino	fluga
lōro	lōron	lōrino	lada
brōso	brōson	brōsin	brasa
sō'o	sō'on	sō'in	saga

Exempel:

Hän går ini *lōron*.

Han går in i *ladan*.

Hän taļa ve *flu'ino*.

Han talar med *flugorna*.

Neutrale substantiv

numerus	ändelse
---------	---------

singular	-en
plural	-a

grundform	dativ singular	dativ plural	svenska
beend	beend en	beend a	band
bain	bain en	bain a	ben
beri	berj en	berj a	berg
brist	brist en	brist a	bröst
fäinger	fäingr en	fäingr a	finger

Exempel:

Såola stai opp ivi *berjen*.

Solen stiger upp över *berget*.

Såola stai opp ivi *berja*.

Solen stiger upp över *bergen*.

Ji hä ånt ini *bainen*.

Jag har ont i *benet*.

Ji hä ånt ini *baina*.

Jag har ont i *benen*.

7.5 Olika sjukdomar och symptom

När man talar om att man har ont någonstans brukar man använda ett av uttrycken:

Ha illht ini ... eller

Ha ånt ini ...

Substantivet som kommer efter (ini) ska stå i dativ.

Observera att det är fel att säga **Ji hä ånt ibi häoren**, då prepositionen (**ini**) betyder (i) eller (inne i), alltså i ett slutet rum och prepositionen (**ibi**) betyder vanligtvis (**uppe på**). Det är däremot korrekt att säga:

Ji hä fläistter ibi häoren.

Jag har mjäll *i* huvudet.

Då mjäll brukar vara *uppe på* huvudet, alltså i håret och inte *inuti* skallen.

På samma sätt säger man:

Meedn hä sesse ini harsso.

Maten har fastnat i halsen.

Och inte:

Meedn hä sesse ibi harsso.

Eftersom maten som har fastnat befinner sig *inne i halsen* och inte *på utsidan av halsen*.

	Ji jer siok.		Ji hä illht ini fåodo. / Ji hä ånt ini fåodo.		
	Ji jer snora.		Ji hä illht ini åiren. / Ji hä ånt ini åiren.		
	Ji hä illht ini harsso. / Ji hä ånt ini harsso.		Ji hä illht ini heiļo. / Ji hä ånt ini heiļo.		
	Ji hä illht ini häoren. / Ji hä ånt ini häoren.			Ji hä illht ini riigo. / Ji hä ånt ini riigo.	
	Ji hä hāost. Ji hāost.				Ji hä illht ini sjerten. / Ji hä ånt ini sjerten.
	Ji hä feber.				Ji hä illht ini fåodo. / Ji hä ånt ini fåodo.
	Ji hä illht ini maano. / Ji hä ånt ini maano.				
	Ji hä tännverk.				

Fler ord och uttryck

ad spöi: spöi, spöigt, spöigt ji spöi	att kräkas jag kräks.
ad swäim: swäim, swäime, swäime ji swäim	att svimma jag svimmar.
såkkersiok (f)	diabetes
kreft (f)	cancer
lunggbårningg (m)	Lunginflammation
Ji fräos o + substantiv i dativ Ji fräos o råompen. Ji fräos o heendro. Ji fräos o fåingra. Ji fräos o taana.	Jag fryser om ... Jag fryser om rumpan. Jag fryser om händerna. Jag fryser om fingrarna. Jag fryser om tårna.
stjitsiok (f) / riimb (f)	diarré

Lektion 8 Familj och släktingar

I det här kapitlet kommer du att lära dig:

- ord som betecknar familjemedlemmar och släktingar
- personliga pronomen
- straka verb

8.1 Dialog 1

Oskar: Gudee, Märta! Huri må do idee?

Märta: Ji må braa, tåk! Å do, huri må do?

Oskar: Ji må braa å, tåk! Ji vil birett nee råolıt. Nesta maani jer he brölåbe mett.

Märta: Åj, wå råolıt! Wåmm skå do djift di ve?

Oskar: Ji skå djift mi ve 'n Maria.

Märta: Åh, Maria. Hon jer i fiin stäint. Ji tittj om na mitji.

Oskar: Jäo, hon jer snell å klåog. Ji elsk na verklıen.

Märta: Ji jer sö glee för iert skull. Wåni skå i ha brölåbe?

Oskar: Ve skå vara ipi böino, haim udi aano. Hali slekta kåmm dāit.

Märta: He laad äod aabårda braa. Skå i ha musiigen å dānsn å?

Oskar: Jäo, ve skå ha feila å dråspele. He veel fest hali naada.

Märta: Da liod ji koma å fiir ve i.

Oskar: Sjölvfölle, do jer buri.

Oskar: Hej, Märta! Hur mår du idag?

Märta: Jag mår bra, tack! Och du, hur mår du?

Oskar: Jag mår också bra, tack! Jag vill berätta något roligt. Nästa månad är det mitt bröllop!

Märta: Oj, vad roligt! Vem ska du gifta dig med?

Oskar: Jag ska gifta mig med Maria.

Märta: Åh, Maria! Hon är en fin tjej. Jag tycker mycket om henne.

Oskar: Ja, hon är snäll och klok. Jag älskar henne verkligen.

Märta: Jag är så glad för er skull. Var ska ni ha bröllopet?

Oskar: Vi ska vara i byn, hemma vid älven. Hela släkten kommer dit.

Märta: Det låter härligt! Ska ni ha musik och dans också?

Oskar: Ja, vi ska ha fiol och dragspel. Det blir fest hela natten!

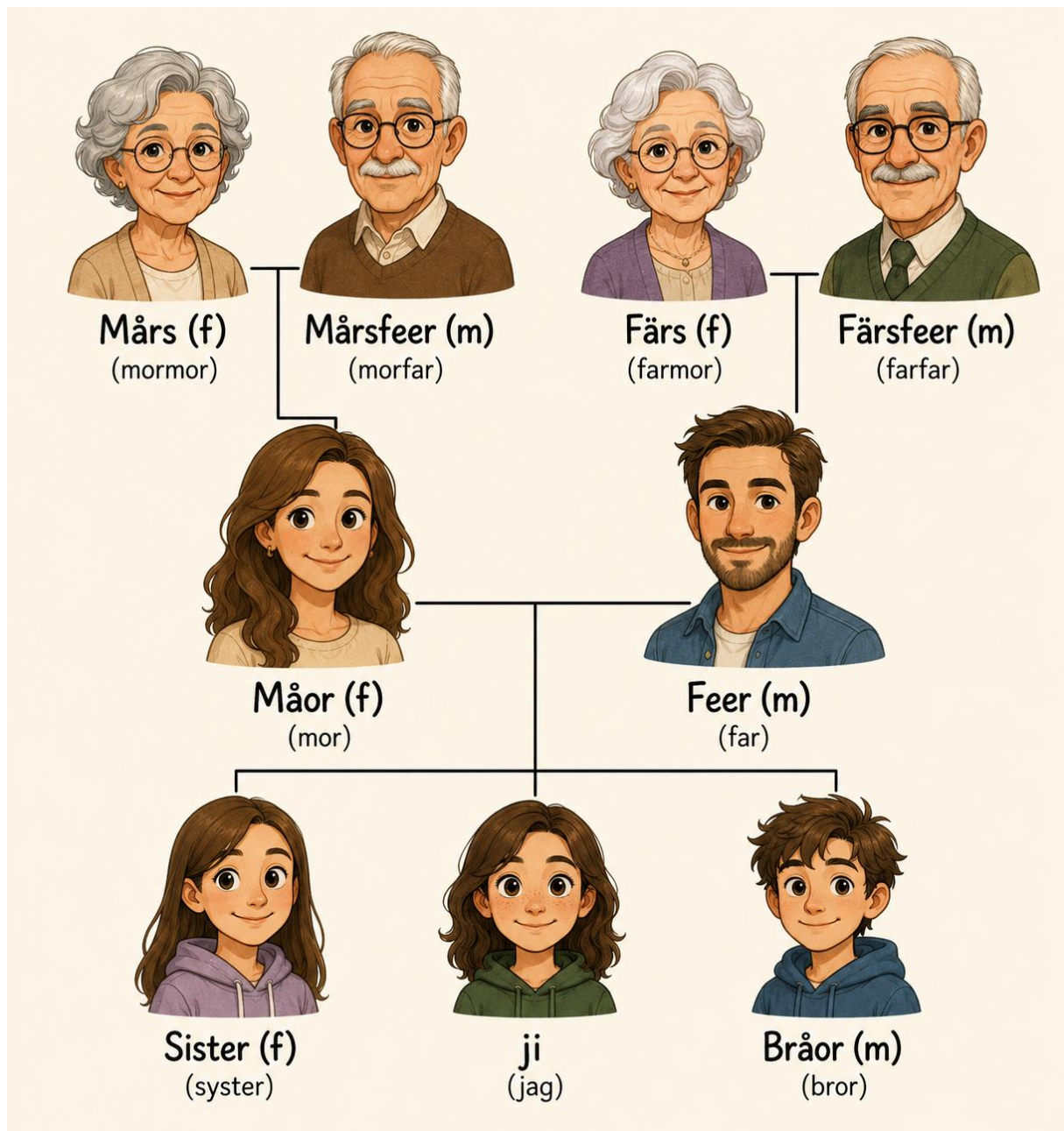
Märta: Då måste jag komma och fira med er!

Oskar: Självklart, du är bjuden!

Ord och uttryck

överkölis	svensk
ad vili: (vil, vili), villt, villt	att vilja
ad birett: birett, birette, birette	att berätta
Brölåb (n)	bröllopp
ad djift si: djift si, djifte si, djifte si	att gifta sig
ad tittj om: tittj om, tikkt om, tikkt om	att tycka
na	henne
klåog	klok
ad elsk: elsk, elske, elske	att älska
verkljen	verkligen
glee	glad
för iert skull	för er skull
di aano	(ute) vid älven/ån
slekt (f)	släkt
musiig (m)	musik
däns (m)	dans
feil (f)	fiol
dräspel (n)	dragspel
sjölvfölle	självklart
buri	bjuden

8.2 Ord för familj och släktingar

Ord för barn

barn	baan (n)
son	påig (m)
dotter	dåoder (f)
barnbarn	baanbaan (n)

- Fler ord som betecknar familjemedlemmar och släktingar

fämbili (f)	familj
åonggmåor	svärdotter
åonggfeer, sweirpåik	svärson
förellder (m)	föräldrar
kusin	kusin
kuno (f)/fråo (f)	maka
kär, gååp (m)	make
swåer (m)	svåger (till en man) [hustruns bror eller systemns man]
sweersk (f)	svägerska (till en kvinna) [som en kvinna kallar hustrun till sin mans bror]
sweirfeer (m)	svärfar
sweirmåor (f)	svärmor
sisterpåig (m)	systerson
sisterstäint (f)	systerdotter
bråorpåig (m)	brorson
bråorstäint (f)	brorsdotter

- Relationer

åodjift	singel
djift	gift
förloa	förlovad
aintj (f)	änka
ainkgläingg (m)	änkling
stjilt	skild
fräijer (m)	fästman
fjell (f)	fästmö
bräor (f)	brud
brugåm (m)	brudgum
bräor-peer (n)	brudpar
bräor-kleirersk (f)	brudkläderska

8.3 Personliga pronomen

subjektsform	objektsform	svenska
ji	mi / mei	jag – mig
do / dä	di / dei	du – dig
hän / en / 'n	häno / en / 'n / no / o	han – honom

hon / a	henar / na / a / 'n	hon – henne
he / e	he / e / de	den / det
ve	ås / åss	vi – oss
i	i	ni – er
di / döm	dömo / do	de – dem

Personliga pronomen har två huvudformer:

- Subjektsform används när pronomenet är den som gör något, handlar eller utför verket.
Ji taļa *Jag talar.*
- Objektsform används när pronomenet är den som något händer med, alltså mottagaren av handlingen. Objektsformen används även efter prepositioner.

Hän säi *mi*. Han ser *mi*.

Hän gär ve *mi*. Han går med *mi*.

Om apostrof (')

Formerna med **apostrof** (t.ex. 'n för *han* eller *henne*) används efter ord som slutar på d, t, r, s, l, ĺ eller vokal för att förenkla uttal och stavning. Pronomenet uttalas då som en del av det föregående ordet och apostrofen uttalas som ett glottalt stop.

Exempel:

Ji saa'n igaar. Jag såg honom igår.

För dōi fåor'n dāid. För det för han dit.

För ad'n he hörtt. För att han hade hört.

Hän djer i traan. Han retar henne.

Man måste hjälpa sin bror (sin nästa), då han är i nöd.

Det är också vanligt att skriva dessa former utan apostrof, men i denna bok används apostrof för att tydligt visa att ljud har fallit bort i talspråket. Pronomenet blir en del av det föregående ordet och uttalas som ett glottalt stop.

Det reflexiva pronomenet *si*

Det reflexiva pronomenet **si** används när subjektet och objektet syftar på samma person. Det betyder alltså att den som utför handlingen också blir påverkad av den.

Exempel:

Hän twett si. Han tvättar sig.
(Hän och *si* syftar på samma person.)

Hän twett häno. Han tvättar honom.
(Hän och *häno* är olika personer.)

Pronomenet **si** används tillsammans med *hän*, *hon*, *he* och *di* (han, hon, det och de) i objektposition när handlingen riktas mot samma person eller grupp.

Exempel

överkölis	svensk
En stelld si a kne å tåo i heend udi wån baadsäor.	Han ställde sig på knä i roddbåten och tog tag med händerna i relingen.
Hon gee si ivei.	Hon gav sig i väg.
Di lee nei si .	De lade sig ner.
A he ve si i baan.	Hon hade med sig ett barn.
En meel inäi si för mitji grödn o kweilhn.	Han sätter i sig för mycket gröt om kvällarna.

8.4 Starka verb

Starka verb är verb som inte får ändelsen **–d** eller **–t** i preteritum och supinum. till exempel växlar vokalen i stammen, t.ex. *bäid* – *baid* – *bidi* 'att bita'.

Observera:

- Vissa starka verb kan även böjas svagt, t.ex. *ad smell* ('smälla'):
→ stark böjning *smell* – *smäll* – *smälle*
→ svag böjning *smell* – *smellt* – *smellt*
- Några verb har delvis gått över till svag böjning (blivit oregelbundna), t.ex. *ad smelht* ('smälta').
- De modernare formerna anges inom parentes.

Starka verb delas in i följande klasser:

Klass 1

Vokalväxling: äi – ai – i

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad baid	bäid	baid	bidi	att bita
ad gnäir	gnäir	gnair	gniri	att gnida
ad gräin	gräin	grain	grini	att grina
ad gräib	gräib	grair	gribi	att gripa
ad stjain	stjain	stjain	stjini	att skina
ad skräiv	skräiv	skraiv	skri vi	att skriva
ad stäi	stäi	stai	sti'i	att stiga
ad späig	späig	spai g	spigi	att spika

Klass 2 – Grupp 1

Vokalväxling: io – äo – u

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad lio	lio	läo	luui	att ljuga
ad nios	nios	näos	nuusi	att nysa
ad stjiod	stjiod	skäot	skuudi	att skjuta
ad niod	niod	näod	nuudi	att njuta
ad bio	bio	bäo	buui	att bjuda

Klass 2 – Grupp 2

Vokalväxling: äo – äo – u

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad bräod	bräod	bräod	brudi	att bryta
ad fläo	fläo	fläo	flui	att flyga
ad fläod	fläod	fläod	fludi	att flyta
ad fräos	fräos	fräos	frusi	att frysa
ad slöod	släod	släod	sludi	att sluta

Klass 3 – Grupp 1a

Vokalväxling: i – ä – å

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad brinn	br i nn	br ä nn	br å ne	att brinna
ad finn	f i nn	f ä nn	f å ne	att finna
ad förswinn	försw i nn	försw ä nn	försw å ne	att försvinna
ad vinn	v i nn	v ä nn	v å ne	att vinna
ad rinn	r i nn	r ä nn	r å ne	att rinna
ad drikk	dri k k	dr ä kk	dr å kke	att dricka
ad sprikk	spr i kk	spr ä kk	spr å kke	att spricka
ad stikk	st i kk	st ä kk	st å kke	att sticka

Klass 3 – Grupp 1

Vokalväxling: äi/e – ää/ä – å

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad bäind	b ä ind	b ä änd (bäinde)	b å ände	att binda
ad slepp	sle e pp	sl ä pp	sl å ppe	att slippa

Klass 3 – Grupp 2

Vokalväxling: e – ä – å

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad smell	sm e ll	sm ä ll	sm å lle	att smälla
ad swell	sw e ll	sw ä ll	sw å lle	att svälla
ad swellt	sw e llt	sw ä llt	sw å llte	att svälta

Klass 4 – grupp 1

Vokalväxling: e/i – ee/ää – u

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad bera	ber, bera	beer	huri	att bära
ad stjera	stjer, stjera	skeer/skär	skuri	att skära
ad stiļa	stiiļ, stiļa	stääļ/stäļ	stuļi	att stjäl

Klass 4 – grupp 2

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad sema	(seim, sema)	seim (semed)	simi	att simma

Klass 4 – grupp 3

Vokaltväxling: å/åå, o – å/åå – i

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad koma	kåmm, koma	kåm	kimi	att komma
ad soa	sååv, soa	sååv (såved)	sivi	att sova

Klass 4 – grupp 4

Vokaltväxling: åå/o – åå – å

infinitiv	presens	preteritum	supinum	Svenska
ad trora	tråår, trora	trååd	trått	att trampa
ad knora	knåår, knora	knååd	knått	att knåda

Verbet *ad knora* böjs idag svagt: knora – knora – knora.

Klass 5

Vokaltväxling: ei, e – ee – i

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad dreba	Dreib, dreba	dreeb	dribi	att dräpa
ad krega	Kreib, krega	kreeg (kreget)	krigi	att gå mödosamt
ad lega	Leig, lega	leeg (leged)	ligi	att sippra
ad lesa	Leis, lesa	lees	lisi	att läsa
ad rega	Reig, rega	reeg (reged)	rigi	att flyta

Klass 6 - Grupp 1

Vokalväxling: ä/ee,a – åo – ö

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad fara	Fär, fara	fåor	föri	att fara
ad grava	greev, grava	gråo (greved)	grövi	att gräva
ad lara	(lara)	låor (lara)	löri (lara)	att lada
ad maļa	meel, maļa	måoļ	möļi	att mala
ad skava	Skeev, skava	skåo (skeved)	skövi	att skava

Verbet *ad maļa* böjs idag svagt som ad maļa - ad maļa - ad maļa

Klass 6 – grupp 2

Vokalväxling: ä,a – åo – ö

infinitiv	presens	preteritum	supinum	svenska
ad dra	drä, dra	dråo	dråi	att dra
ad flaa	(flaa)	flåo (flaad)	flåi (flatt)	att flå
ad sla	(sla)	slåo	slåi	att slå
ad stār	(stār)	ståo	ståi	att stå
ad ta	tä, ta)	tåo	tåi	att ta

Kapitel 9 Yrken

I det här kapitlet kommer du att lära dig:

- Namn på olika yrken.
- Partikelverb
- Frågeord
- Väderstreck
- Indefinita pronomen

9.1 Dialog

Anna: Hio, Per! Wå ärbaid do ve nä för täirn?

Per: Hio, Anna! Ji ärbaid so skåogs-ärbaiders. Ji hååg å tjöir vein.

Anna: He laad äod tåonggt! Ärbaid do wårnn dee?

Per: Naa, äint åll daana. Ji ärbaid maandeen dil fräideeo. Lödes å sårndes wåil ji.

Anna: Ji förstår. Ji ärbaid oba siog-håosen so siog-sister.

Per: Åh, he jer i braa ärbaid! Liod do ärbaid o naada å?

Anna: Ståå'ando, jåo. Men ji träives braa. Ji jer mitji udi sjölp menistjen.

Per: He jer viktigt! Ji skul äint sla mi djöni, imi ji värtt siog.

Anna: Da fa du koma til siog-håosen, sö skå ji säi udi di.

Per: Haha, he skå ji djera! Hei da!

Anna: Hej, Per! Vad jobbar du med nu för tiden?

Per: Hej, Anna! Jag jobbar som skogsarbetare. Jag hugger och kör ved.

Anna: Åh, det låter tungt! Jobbar du varje dag?

Per: Nej, inte alla. Jag jobbar måndag till fredag. På lördagar och söndagar vilar jag.

Anna: Jag förstår. Jag jobbar på sjukhuset som sjuksköterska.

Per: Åh, det är ett bra jobb! Måste du jobba natt också?

Anna: Ibland, ja. Men jag trivs bra. Jag tycker om att hjälpa människor.

Per: Det är viktigt! Jag skulle inte klara mig själv om jag blev sjuk.

Anna: Då får du komma till sjukhuset, så ska jag ta hand om dig!

Per: Haha, det ska jag göra! Hejdå!

Ord och uttryck

överkölis	swensk
ad ärbaid: ärbaid, ärbaitt, ärbaitt	att arbeta
Nå för täirn	nu för tiden
ärbaiders (m)	arbetare
skåogsärbaiders (m)	skogsarbetare
ad hååg: hååg, huug, hååge	att hugga
ad tjöir:tjöir, tjöö!, tjörtt	att köra

lödes	på lördagar
söndes	på söndagar
vein (m)	ved
siog-häos (n)	sjukhus
siog-sister (f)	sjuksköterska
ärbaid (n)	jobb, arbete
o naada	på natten
ad träives: träives, träiftes, träiftes	att trivas
ad vara udi: (jer, jera) udi, vår udi, väri udi	att tycka om, att gilla, att vara intresserad av
menistj (f)	människa
vikti	viktig
ad sla si djöni	att klara sig, att klara sitt livsuppehälle
siog	sjuk
säi udi	att ta hand om

9.2 Partikelverb

Överkaliskan har såsom svenska så kallade partikelverb, dvs verb som består av ett huvudverb och en verbpartikel som oftast fungerar även som preposition. Partikelverb betyder oftast något helt annat än de ingående delarna.

Några av dessa verb som nämns i dialogen är:

ad vara udi	att tycka om, att gilla, att vara intresserad av, att vara förtjust i, att hålla på med
sla si djöni	att klara sig, att klara sitt livsuppehälle
säi udi	att ta hand om

Om objektet till dessa verb är ett substantiv brukar det stå i dativ eftersom verbpartikeln styr dativ.

Exempel:

A jer mitji udi blåomo.	Hon tycker mycket om blommor.
A jer udi åll diora.	Hon är förtjust i alla djur.
Ji skå gär säi udi hesio.	Jag ska gå och ta hand om hässjorna.
Gå säi udi baano!	Gå och ta hand om barnen!

Det finns dock också många belägg i Carin Pihls bok *Prepositioner i Överkalixmålet*, där de ovannämnda verben inte styr dativ.

Ji skå gär säi udi twett, udi kåog. Jag ska gå och ta hand om tvätten, (och) matlagningen.

En hä föri säi udi faara dina, so bräog vara ini djeirn å eda agern.

Han har gått för att se efter fåren därborta, som brukar vara inne i gärdet och äta säd.

Tugen kär so hän jer, nåo hä' n vöri mitji udi täimber.

En sådan man som han (är), nog har han hållit på mycket med timmerarbete.

Om objektet är en verbfras, dvs en fras med (**att + verb**), t.ex. i meningen *Hon tycker om att spela fiol*, brukar verbet vara i infinitiv utan *ad* 'att'.

Exempel:

Di jera udi fisk.

De är intresserade av att fiska.

9.3 Yrken

Ji jer lerarinn.
Ji ärbaid oba skåoĵn.

Ji jer böningsärbaid.
Ji biig häosa.

Ji jer leeger.
Ji ärbaid oba siog-häosen.

Ji jer kääk.
Ji ärbaid oba ino mäserveringg.
Ji laa'a meedn.

Ji jer student.
Ji vil veeĵ leeger.

Ji jer ärbetsläos.
Ji vil finn i ärbaid.

Fler ord om yrken

rain-stjöldir (m)	renskötare
leirer (m)	lärare
lerarinn (f)	lärarinna
siog-sister (f)	sjuksköterska
siog-stjöldir (m)	sjukskötare
dior-leeger (m)	veterinär
tänn-leeger (m)	tandläkare
sjaför (m), föirer (m)	chaufför
lästbiil-sjaför	lastbilschaufför
buss-sjaför (m)	busschaufför
båond (m)	bonde
förseljer (m)	försäljare
poliis (m)	polis
maaļer, konstneir	konstnär
hántverker (m)	hantverkare
mekaniiker (m)	mekaniker
swetser	svetsare
smeir (m)	smed
häär (m) in heerd	herde
programmerer (m)	programmerare
stjeef (m)	chef
sjåongger (m)	sångare
spärkmöil-speler (m)	fotbollsspelare
snikker (m)	snickare
skreeder (m)	skräddare
fårsker (m)	forskare
våktmester (m)	vaktmästare
Årbaidir (m)	Arbetare
förfetter (m)	Författare

9.4 Frågeord i överkaliska

Frågeorden används för att inleda frågor, till exempel om personer, platser, saker, tid eller mängd.

Tabellen nedan visar de vanligaste frågeorden i överkaliska och deras motsvarigheter på svenska.

överkölis	swensk
wå	vad
wåmm	vem
wåmms	vems
hugen	vilken (maskulinum)
hugar	vilken (femininum)

hüge	vilket (neutrum)
huger	vilka
huri	hur
wåni	var
wårtt	vart
wåran	varifrån
naar	när
huri laindj	hur länge
huri mitji	hur mycket
huri mee'eng	hur många
wåför/för wåri/för wå	varför

1. Wå? Vad

överkölis	swensk
Wå vil do drikk?	Vad vill du dricka?
Wå säi do?	Vad säger du?
Wå leis do?	Vad läser du?

2. Wåmm? Vem

överkölis	swensk
Wåmm jer do?	Vem är du?
Wåmm jer he so tała?	Vem är det som pratar?
Wåmm he tåi stjira mi?	Vem har tagit min sked?

3. Wåmms? – Vems

överkölis	swensk
Wåmms påig jer dä?	Vems son är du?
Wåmms häond jer he?	Vems hund är det?

4. Huger / Hugar / Hüge / Huger Vilken/Vilket/Vilka

överkölis	swensk
Huger påig jer påigen den?	Vilken pojke är din son?
Hugar stäint jer stäinta dän?	Vilken flicka är din dotter?
Hüge häos jer dett?	Vilket hus är ditt?
Huger båog leis do nä?	Vilka böcker läser du nu?
Huger häond jer låinest?	Vilka hundar är lugnast?

5. Huri? Hur

överkölis	swensk
Huri djer en he?	Hur gör man det?
Huri stava 'n nämme dett?	Hur stavar man ditt namn?
Huri säi 'n 'katt' oba överkölis?	Hur säger man "katt" på överkaliska?
Huri jer he måilit?	Hur är det möjligt?

6. Wåni – Var

överkölis	swensk
Wåni bão do?	Var bor du?
Wåni jer do?	Var är du?
Wåni jera nitjila mään?	Var är mina nycklar?

7. Wårtt Vart

överkölis	swensk
Wårtt skå do?	Vart ska du?
Wårtt tråo do ad do gär?	Vart tror du att du går?

8. Wåran Varifrån

överkölis	swensk
Wåran kåmm do?	Varifrån kommer du?
Wåran kåmm figon?	Varifrån kommer fikon?

9. Naar När

överkölis	swensk
Naar kamm do?	När kommer du?
Naar sönes ve nesta gee'eng?	När ses vi nästa gång?

10. Huri laindj Hur länge

överkölis	swensk
Huri laindj hä do baott ipi Överkölis?	Hur länge har du bott i Överkalix?
Huri laindj skå do steen hin?	Hur länge ska du stanna här?
Huri laindj tä he ad tjöir biilhn däit?	Hur länge tar det att köra bil dit?
Huri laindj ha ji tjent wåreeren?	Hur länge har ni känt varandra?

11. Huri mitji Hur mycket

överkölis	swensk
Huri mitji kåst he?	Hur mycket kostar det?
Huri mitji soban skå do ha?	Hur mycket mjölk ska du ha?
Huri mitji täirn hä do?	Hur mycket tid har du?
Huri mitji peningga tjenn do?	Hur mycket pengar tjänar du?
Huri mitji vöi do?	Hur mycket väger du?
Huri mitji sniin hä he kimi?	Hur mycket snö har det kommit?

12. Huri mee'eng Hur många

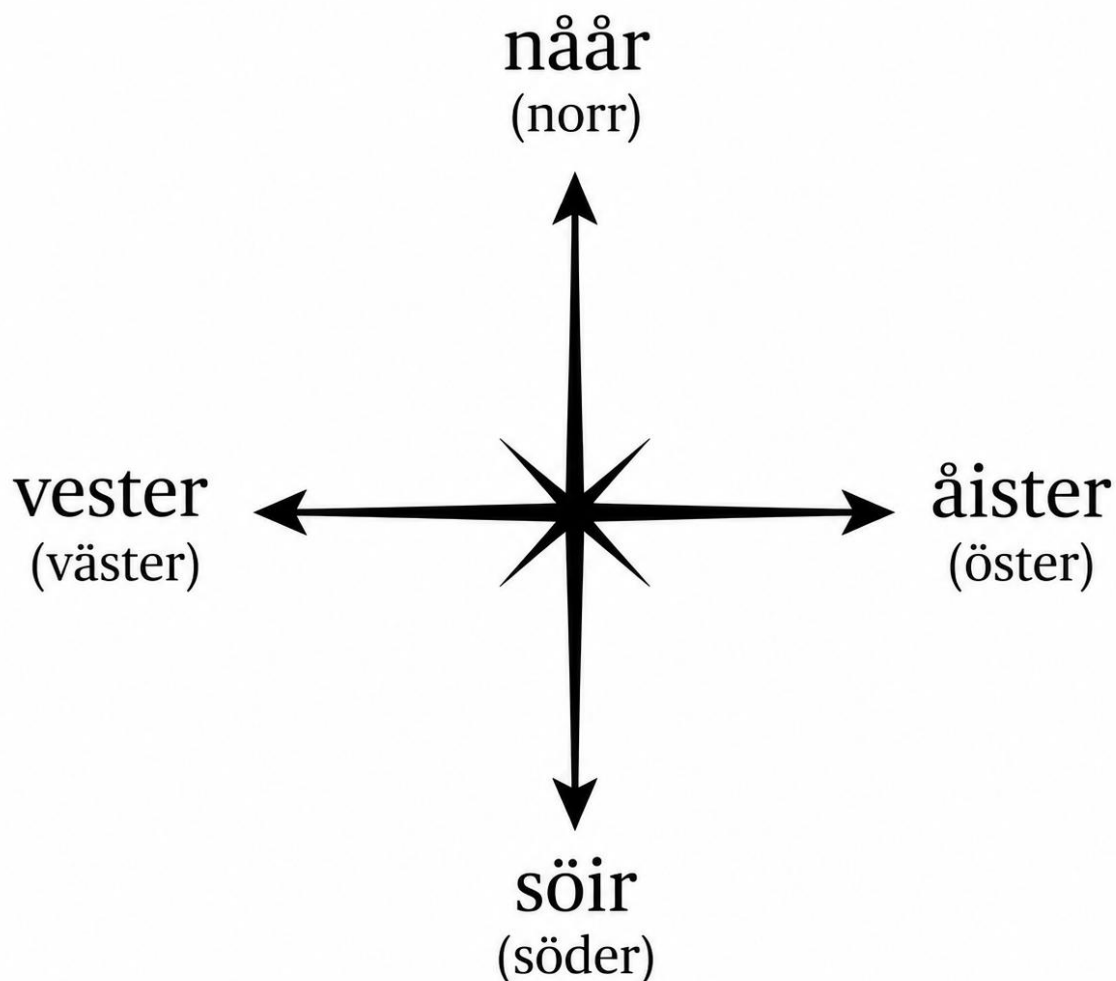
överkölis	swensk
Huri mee'eng baan hä do?	Hur många barn har du?
Huri mee'eng daa jer do leri?	Hur många dagar är du ledig?
Huri mee'eng klöder finns he ini fäosen?	Hur många kor finns det i ladan?
Huri mee'eng gee'eng hä do vöri dina?	Hur många gånger har du varit där?
Hur mee'eng fisk hä i fai?	Hur många fiskar har ni fått?

13. wåför/för wåri/för wå varför

Alla dessa ord är synonymer, men *för wåri* är vanligast.

överkölis	swensk
Wåför djig do?	Varför gick du?
För wåri stjömmes do di?	Varför skäms du?
För wå tjöir do söden håoläost, papp?	Varför kör du så omåttligt (fort), pappa?
För wåri käod flu'in ed gålven?	Varför springer flugorna utefter golvet?

9.5 Veirstreg (n) 'väderstreck'

Fler ord om väderstreck

vesternåår	nordväst
åisternåår	nordost
vestersöir	sydväst
åistersöir	sydost
nåojo + substantiv i dativ	norr om
äoda + substantiv i dativ	söder om
vestro + substantiv i dativ	väster om
åistro + substantiv i dativ	öster om
i nåår	i norr
i söir	i söder
åistevi	i öst
vestevi	i väst

9.6 Indefinita pronomen

Indefinita pronomen är ord som syftar på ospecifika personer eller saker. De anger alltså *någon, något, ingen, alla, varje*, men utan att säga vem eller vad i detalj.

De fungerar antingen som självständiga pronomen (t.ex. *någon kommer, ingen svarade*) eller som determinativ, alltså bestämningar till substantiv (t.ex. *någon dag, ingen vän, allt vatten*).

Nedan är en lista över några indefinita pronomen i överkaliska:

svenska	maskulinum	femininum	neutrum	plural
Någon, något, några	nänn	näär	nec	näir
Ingen, inget, inga	äinggen	äinggar	äingge	äingger
varje	wårnn	wålar	wåle	-
All, allt, alla	ållhn	ållar	ållht	åll

Exempel:

Nänn knäkk bägi dööro. Någon (m) knackar på dörren.

I det här exemplet används *nänn*, vilket innebär att den som knackar är av manligt kön.

Äinggar a do swara. Ingen (f) av dem svarade.

Här används *äinggar*, vilket visar att det handlar om *flera kvinnor*.

Indefinita pronomen som determinativ

Indefinita pronomen kan fungera som determinativ, alltså bestämning till ett efterföljande substantiv. Pronomenet ska ha samma genus som substantivet.

Exempel:

So wåle aar. Som varje år.

Ordet *aar* är neutrum och därför används pronomenet *wåle*.

Hän id ållhn meed. Han äter all mat.

Ordet *meed* är maskulinum och därför används pronomenet *ållhn*.

Fler exempel:

Ve sönes nänn dee. Vi ses någon dag

Ji bihöiv äint nee swåår. Jag behöver inte något svar.

Ji tjöpt näir böger. Jag köpte några böcker.

He finns äingge vädn. Det finns inget vatten

Ji hä äingger venn. Jag har inga vänner

Wårnn dee leir 'n nee nöitt. Varje dag lär man sig något nytt.

Wålar båog jer i hait läiv. Varje bok är ett helt liv.

Ji bigäint ållhn soba. Jag använde all mjölk.

Di aad ållt bröir. De åt upp allt bröd.

A tjiint åll mensitj ibi böino. Hon kände alla människor i byn.

Dativ av indefinita pronomen: kan förekomma som näiro

En dåå äint dil näiro änne säi oba	'man duger inte till något annat än att se på (når andra arbetar
---	--

Annars lika bra med näir:

E sjölp äint dil näir	(227) det hjälper ej till något'(opers.) Äv. ad näir
-----------------------	--

Kapitel 10 På marknaden

I det här kapitlet kommer du att lära dig:

- Prepositioner
- Perfekt

10.1 Dialog

Oba märssnino

He jer triri helja i juuli å sö wåle aar jer he märsni ipi Överkölis. En Kalle hä ågt bårdi Rårob oba märssnino. Da hän ha gai runt å blåske oba åoläiga seegren so selis oba märssnino treff hän a Carro.

Kalle: Gudee, Carro! He jer abårda råolit å säi di hin! Båott do äint ipi Ståkkhålm?

Carro: Gudee! Jåo, men ji jer hin å hels oba måorn mäin so hä värtt gämaļ. Ji taingt pæss oba å koma o somarn sö ji fa oppleva märssnin ader. Ji säi ad do hä händle in hail dail. Hä do fånne nee skäropt?

Kalle: Jåo, ji hä tjöpt rainkårven, elikårven å kaffeoastn. Ji hä å tjöpt i peer tåfelen bårdi faarulln.

Carro: Rainkårv smaga sö gått. He jer swårt ad fa udi he i Ståkkhålm å naar en fel finn sö bräog he vara håofodid dört. Ji fa å tjöip tii stittj å nestdjåaol mi ve kårvo för in aar.

Kalle: Jåo, men tjöip äint opp ållht. Lemm ad eeren å. Ji håir ad do hä våorte sörleuning.

Carro: Da do tittj ad ji jer sörleuning, liod ji froa huri mitji kåst kårven.

Kalle: Ji tjöpt trai stittj för 500. Ain kåst 200.

Carro: Jåo, da jer he bera ad öben ståorbörsn, imi ji skå nestdjåaol mi ve kårvo.

På marknaden

Det är den tredje helgen i juli och som varje år är det marknad i Överkalix. Kalle har åkt från Rödupp till marknaden. Efter att ha gått runt och tittat på olika grejer som säljs på marknaden träffar han Carro.

Kalle: God dag, Carro! Vad kul att se dig här! Bodde du inte i Stockholm?

Carro: God dag! Ja, men jag är här och besöker min mor som har blivit gammal. Jag tänkte passa på att komma under sommaren så att jag får uppleva marknaden igen. Jag ser att du har handlat en del. Hittade du något kul?

Kalle: Jo, jag har köpt renkorv, älgkorv och kaffeost. Jag har också köpt ett par fårullstoffer.

Carro: Renkorv är så gott. Det är svårt att få tag på det i Stockholm och när man väl hittar så brukar det vara väldigt dyrt. Jag får också köpa tio stycken och bunkra för ett år.

Kalle: Jo, men köp inte upp allt. Lämna åt andra också. Jag hör att du har blivit en sörlänning.

Carro: När du tycker att jag är sörlänning, måste jag fråga hur mycket kostar korven.

Kalle: Jag köpte tre stycken för 500. En kostar 200.

Carro: Ja, då är det bara att öppna storbörsen, om jag ska bunkra.

Ord och uttryck

överkölis	swensk
märssni (m)	marknad
oba märssnino	på marknaden
wåle + substantiv i neutrum	varje
sö wåle aar	som varje år
ad bläsk: bläsk, bläske, bläske	att titta
åoläiga	olika
seeg, seega, seeger, seegren (m)	sak
Selis	säljs
ad seli: seli, sellt, sellt	att sälja
ad hels oba: hels oba, helse oba, helse oba	att hälsa på
ad päss oba: päss oba, pässe oba, pässe oba	att passa på
ad oppleva: (oppleiv, oppleva), opleved, oppleva	att uppleva
in hail dail	en hel del
ad finn: finn, fänn, fänne	att hitta
nee skræopt	något roligt
rainkårv (m)	renkorv
elikårv (m)	älgkorv
kaffeåost (m)	kaffeost
peer (n)	par
tåfel (f)	toffel
tåfelen bårdi faarulln	fårulltofflor (bokstavligt: tofflor av fårull)
ad smaga: smaga, smaga, smaga	att smaka
ad fa udi: fa udi, fig udi, fai udi	att få tag på, att få tag i
ad lemm: lemm, lemt, lemt	att lämna
ad eeren	åt andra
sörlénning	sörlänning
börs (m)	börs
ståorbörsn	storbörsen

10.2 Prepositioner och deras användning

Översikt över vanliga prepositioner

överkölis	svensk
i	i
ini	i, inne i
ibi/oba	på, i, uppe på
fra	från
o	på
om	om
milla	mellan
til	till
ett/ed	efter
ve	med
djöni	genom
adi	vid, bredvid
at	åt
bägi	bakom, efter
a	av
undi	under
ivi	över
bårdi, bårda	från, av, ur
måod	mot
för	för
firi	före
ner	hos

1. Prepositionen *i*

I överkaliska används *i* sällan som lokal preposition. I stället används *ini*, *ibi*, *oba*, *bägi*, *undi* och andra mer precisa former.

I har följande användningar:

a) framför länder

i Sweri	i Sverige
---------	-----------

i Dänmärk	i Danmark
-----------	-----------

b) i uttryck och idiom

gär i kåålstaine mörrkren	gå i kolmörker
står i answåår för	stå i ansvar för
lig/sidi/står i aahoano	ligga/sitta/stå och vara orolig
e jer i hendro mäin	det ligger i mina händer (Jag styr över det)
står i tjefto	stor i käften

c) I adverbiala uttryck

i dee	i dag
i frei	i fred
i lönn	i smyg
i länd	i land

d) Med årstider (förfluten tid)

i väinter	i vintras
i somar	i somras

e) Med väderstreck

i nåår	i norr
i vestern	i väster

2. Prepositionen ini 'i', 'inne i'

a) **Ini** används främst för att ange att något befinner sig *inne i* något, alltså i ett slutet utrymme.

Exempel:

Ve hä däon ini döinen	Vi har dun i dynan.
ini råmmen.	i rummet
Håje jer ini lörino.	Höet är i ladan.
Biernn lig ini häiren.	Björnen ligger i ide.
Klōdera jera ini läoden.	Korna är i ladan.
Tjōdstittje sesse ini harsso.	Köttstycket fastnade i halsen.
Vädne twill ini iron	Vattnet virvlar inne i edan.

b) **Ini** används också för att ange rörelse *in i* ett slutet utrymme.

Exempel:

Ji skå tilbaga ini fäosen.	Jag ska tillbaka in i ladugården.
Baana greev ini see'endo.	Barnen gräver i sanden.
I skå äint ini bāstan enn, ji liod slepp äod däostn.	Ni ska inte gå in i bastun än, jag måste släppa ut ångan och röken.
djera risten ini stākka	rista skårer i stockarna (tidigare istället för siffror när man lade ut ett hus).
djera i lidar grååb ini sniirō.	göra en liten grop i snön
Hev he ini tjöilhn!	Lägg det här i ryggsäcken!

c) ini i vissa uttryck

Ini används även i följande betydelser:

- **Smärta inuti en kroppsdel**
 - *Hän hä ånt ini häoren.* – Han har ont i huvudet.
- **Vara klädd i**
 - *Hän jer kļedd ini väinterkāppen.* – Han är klädd i vinterkappa.
- **Sätta något i blöt**
 - *Leeg kļeeira ini blāidn!* – Lägg kläderna i blöt!

3. Prepositionen ibi 'i', 'uppe i'

a) rum med väggar och sidor men inte omgärdade ovanifrån

<i>ibi baato</i>	i båten.
<i>ibi n stjiiļ</i>	i en spånkorg
<i>ibi teegen.</i>	uppe i taket
<i>Hän sidi ibi no baink.</i>	Han sitter i en bänk.
<i>Hän sedi kļōdera ibi baaso.</i>	Han sätter korna i båsen.
<i>Hä vādne ibi n skaal!</i>	Ha vattnet i en skål!

b) Föremål eller terräng som befinner sig högt över marknivå

E jer räaga fullht ibi bierk.	Det är fullt med rimfrost i björkarna.
E spraga ibi iilo.	Det sprakade i elden. (Här menas spisen, då elden befinner sig över marknivå. Om elden ligger på marken säger man istället E spraga ini iilo.)
Di ha väkker-blāomen ibi fōnnstren.	De har vackra blommor i fönstret.

E jer åska ibi lufto.	Det är åska i luften.
sidi/liig ibi n saing.	sitta/ligga i en säng

c) Översta eller ytliga delar av kroppen på människor och djur

Hän jer såoda ibi änsigten.	Han är smutsig i ansiktet.
Hän hä fläister ibi häoren.	Han har mjäll i huvudet (håret).
E klåies ibi häoren.	Det kliar i huvudet.
Hän hä fåoren ibi ennen.	Han har rynkor i pannan.
Di säi mi midd ibi öjo.	De ser mig rakt i ögonen.

d) Riktning upp till något

Gå opp ibi bågeno säi!	Gå upp på vinden och se!
Ji tranas ibi hillhn.	Jag sträcker mig upp till hyllan.

De äldre invånarna i Överkalix hade ett starkt sinne för terräng: små nivåskillnader, riktningar och vad som låg ”uppåt”, ”neråt”, ”inåt” eller ”utåt”. Därför utvecklades många specifika uttryck.

Till exempel uttrycket *ibi skåojo* kan betyda:

- i skogen
- till skogen
- in i skogen
- upp i skogen

Att ”skogen är uppåt” beror på att byar och gårdar oftast låg vid sjö- och älvstränder, medan skogsområden låg bakom och högre upp. Samma princip gäller för uthus som ligger något högre än boningshuset.

Exempel:

E jer brattom ve gär ibi fäosen.	Det är bråttom att gå i ladugården (ladugården ligger högre upp i backen).
E vär in fremmand köļiskär, so he in hest ibi stållo.	Det var en främmande kalixbos som hade en häst i stallen (högre än boningshuset).

e) ibi kan också betyda ’hos’

Hä do vöri ibi mårss?

Har du varit hos mormor?

f) Användning med platser i samband med ärenden (skola, kyrka, apotek)

Här betyder *ibi* att man går dit för ett syfte, till exempel en gudstjänst eller ett ärende.

går ibi tjörrken gå i kyrkan (för att höra gudstjänsten).

väies ibi tjörrken vigas i kyrkan.

går ibi skåoln gå till skolan (i något ärende).

Observera: Om man menar själva byggnadens inre används *ini* istället:

går ini tjörrken säi. gå in i kyrkan och titta.

4. Prepositionen *oba* '(upp) på'

a) *oba* används för att uttrycka befintlighet på ett ställe, oftast på ytan av någonting.

E jer råostn oba jernen.	Det är rost på järnet
E jer sö mitji möeļa oba tjöden.	Det är så mycket mögel på köttet.
Kätta lig oba agerstååbo.	Katten ligger på åkerstubben.
E jer fullht gaasen oba tressken.	Det är fullt med gäss på sjön (sjöytan).
sidi oba in hair	bo (ha sin gård) på en hed
Våorn sid åårn midji oba aindja å löroteega.	Om våren sitter orren mycket på ängarna och ladutaken.

b) med vissa ortnamn med mer eller mindre plan mark.

oba Hain	i Heden
oba Hello	i Hällan
oba Venisen	i Vännäs

c) för att ange rörelse mot ett angivet mål som är högre än utgångsläget.

går opp oba teegen	gå upp på taket
Ji kām oba berjen.	Jag kommer upp på berget.
En hä föri oba twörahäoren.	Han har farit till Tväråhuvudet.

fara oba länden	fara till landet (i motsats till staden)
fara ivi oba änar sera.	fara (el. ro) över på el. till andra sidan (av älv, sjö)
låogen sedies oba harsso a hesto.	lokorna sättas på hästens hals.

d) Vissa uttryck såsom *att vara sugen på, att vara bra på*.

vara bidjivin oba vara begiven (sugen) på
Hän jer bidjivin oba drikk. Han är sugen på att supa.
Hän jer bidjivin oba drikk kaff. Han är sugen på att dricka kaffe.

Vara bislåin oba vara skicklig i
Hon jer bislåin oba veva. Hon är skicklig i att väva

Vara seger oba Vara säker på
Hon jer seger oba söim. Hon är säker på att sy

Vara aa'åndesiog oba Avundsjuk
Di vär sö aa'åndesiog oba mi. De var så avundsjuka på mig.

e) I vissa idiomatiska uttryck:

taļa oba beego a năo.	att baktala någon
E sid oba mănno, men ji kăm äint ihăă ne.	Jag har det på tungan, men jag kommer inte ihåg det.
vara läidn oba jăorn.	vara liten på jorden (utan större betydelse)
F'fara oba fesstingen.	komma i fängelse (fästningen i Boden)
hăăr oba teppen	herre på täppan
vara den bestn oba skăoln	vara den bästa i skolan.

f) i andra uttryck

vara oba de fåodo Ji vär oba de fåodo gär händel.	ämna (göra något) Jag ämnade gå och handla.
vara oba ferdo	vara på färd/resa
oba förhänn	på förhand, i förväg
står oba väi gävel	stå på vid gavel
oba djiss	på giss, på måfå
oba fersko djerning	på färsk gärning (genast efter det att något gjorts)
oba hão	uppå hov, på en höft, på rak arm
oba reeg ärm	på rak arm
oba liig	vågrätt, liggande
biig bårði täimmbren oba liig	bygga av liggande timmer
oba långt	på långt håll
oba neir	på nära håll
oba nikter maa	på fastande mage
oba nöitt	på nytt
oba snai, oba snaien	på sned, på snedden
oba tåog	på tok
oba in änne väis = eerolåå'ando	på ett annat vis = annorlunda
oba vao	på våg, riskabelt
åonåid oba	missnöjd med

g)

oba + tidsord i dat. best. form. (för att ange tiden när det sker)	I rspr. på, om, efter, med, "ovanpå" (= efter), under
Oba etmideeo	'på eftermiddagen

Oba firimideeo	på förmiddagen
Oba somaro	efter sommaren
Ji tráo ad e veel bitti höst oba somaro	jag tror, att det blir tidig höst efter el. ovanpå sommaren'.
Oba täiro	med tiden, så småningom, vad det lider (uttryck)
Oba täiro náo ská di biig skáoła sjer	nog ska de bygga skola här med tiden'
Oba öibledjen	på ögonblicket
Ji ská gär oba öibledjen = djiinest	'jag ska gå genast'
o5a + tidsord el.-uttryck i obest. form. 1 rspr. efter, om, inom, på.	
Oba föir dagha tjii' indes ji so fulfräisk	(283) 'inom fyra dar kände jag mig alldeles frisk (eg. liksom fullfrisk)
Oba náo dee	'efter ngn dag, ngn dag därefter (uttryck)
Oba náo dee sö kám stäinta länrartjelingen udi haimgåålo stäintn	ngn dag därefter (så) kom landråkäringsens dotter till flickans hemgård'. (dativ, ägande, genitiv)
Oba in döghen	'efter el. inom ett dygn'
Oba in döghen tåo e dil går ivi ve inflamerningen	'på el. inom el. efter ett dygn började inflammeringen ge sig (eg. tog det till (att) gå över med i.) (aspekt)
Oba in stää'ånd	'efter el. om en stund (uttryck)
Oba in vigo	'efter el. om en vecka (uttryck)
Oba in vigo bird e a snii	'efter en v. började det snöa
Oba in hart aar (derétt)	efter ett halvt år, ett halvt år därefter

h)

B. Vid angivande av ålder. oba står direkt frifr ordningstal, liksom på i rspr.	
Stäinta jer att maani oba niiando	'flickan är 8 månader på den 9:e'
Vara oba elaft aaren	'vara på 11:e året'
Ji jer náo oba adedi tririen	'jag är nu på 83:dje (året)
En jer oba adediförssten	han är på 81:a (året)'

5) Prepositionen fra 'från'

a) avstånd från någon eller något

koma fra tjörrken	komma från kyrkan
koma fra haimen.	komma hemifrån
vååga stár i småål fra veego.	vaggan står ett litet stycke från vägen
laire sleppt fra födero.	leran släppte från fötterna.

b) härstamning från avlägsen plats

En jer fra Booden.	Han är från Boden.
A jer fra Läol.	Hon är från Luleå

--	--

6) Prepositionen o 'på'

a) Med ordet *sida* för att berätta om vilken sida något befinner sig på eller är på väg till.

smeel väigen oba säin o ståor siia	smala vikar på sidan om stora sjöar.
Nä ha di määra oba nåårsäin o löron.	Nu har de märren på norra sidan av ladan.
Bierkiorn veks oba ömms sera o bierrken.	Björkidurn växer på ömse sidor av björken.
oba ömms sera o veio	på ömse sidor av vägen

b) med vissa substantiv för att ange tid i förfluten tid

o naada	på natten
o mårjan	på morgonen
o kweilhn	på kvällen

c) framför årets helger för att ange förfluten tid

o passken	i påskas
o ioļa	i julas

d) framför veckodagar för att ange förfluten tid. Veckodagarna står i bestämd grundform.

o sãnndeen	i söndags
o maandeen	i måndags

d) med dygnets delar

o mårjan	på eller under morgonen eller morgnarna
o deen	på eller under dagen eller dagarna
o örkdeen	på vardagen eller vardagarna

o helideen	på helgdagen
o kweilhn	på kvällen
o naada	på natten

e) framför ordet vecka och namn på veckodagar

ai gee'eng o vigo	en gång i veckan
o maandeen	på måndag, på måndagen
o täisdeen	på tisdag, på tisdagen

f) med namn på årstider

o våorn	på våren
o somarn	på sommaren

g) med vissa uttryck såsom 'blöt om, rädd om' osv.

En jer bläod o födero.	Han är blöt om fötterna
åohulld o kļeira	slavrig med kläderna
reed o kļeira	rädd om kläderna
reed o tenno säin	Rädd om sina tänder

7) **Prepositionen om 'förbi'**

Di kām om Överkölis.	De kom förbi Överkalix.
Di djig om wæreero.	De gick förbi varandra.
Di skul om de gāālo.	De skulle förbi den gården.

8) Prepositionen milla 'mellan', 'emellan'

<i>Dweppe jer so i lil låålee'end milla too hair.</i>	Ett dväppe är som ett litet lågland mellan två hedar.
<i>Aire jer in stekka bäid milla too vädodree.</i>	Ett ed är en kort bit land mellan två vattendrag.
<i>Milla flåora lig fäosgålve, å e skå lig höer en flagana ini baasa, för ad e skå vara rainfelliare.</i>	Mellan gödselrännorna (i ladugården) ligger lagårdsgolvet, och det ska ligga högre än golven i båsen, för att det ska vara renligare.

9) Prepositionen til 'till'

a) med platser och tid

Exempel:

Di fara bårda Jellivara å nei til Läol.	De far från Gällivare och ner till Luleå.
Täimmbre skul fa rega aa nei til Kölis	Timret skulle få driva i väg (utefter älven) ner till Kalix.
Di skul steen kwåår til deo ed.	De skulle stanna kvar till dagen därpå.
fra mårjano til kweilho	från morgonen till kvällen
Teege reeme fra översti til neresti.	Taket rämnade från ovan till nedan.
Föör he ve stråompen til ibi kne.	Förr hade vi strumpor upp till knäna.
Ve fåor til tjörrken.	Vi for till kyrkan.
Gå främ til fönnstren!	Gå fram till fönstret!
til aare bägi.	Till följande år

b) I vissa uttryck

<i>til sjölþ</i>	till hjälp
<i>til förstmaaļen</i>	till första målet.
<i>til mårjansmaaļen</i>	till frukost
<i>råo til läns</i>	ro i land

<i>fra häoren til födero</i>	från huvudet till fötterna
------------------------------	----------------------------

c) Med verb som anger övergång till ett annat tillstånd

<i>Di tåo bärren bårda tålla, törrke n å hække n å måo! dil brö, ja, di kää 'ånd jo blee'end nä kårnn udivo, kårnnmiil.</i>	Man tog bark från tallar, torkade den och hackade den och malde till bröd; ja, man kunde ju blanda lite korn i också.
<i>Di reffst ihåob håie dil ino straing å lee håiswean adi straingo.</i>	De räfsade ihop höet till en sträng och lade hösvegan bredvid strängen.

10) Prepositionen ett/ed 'efter', 'utefter', 'efter' (mots. före), 'utmed', 'längsmed', 'längsefter'.

a) med platser

E vår äinge spår ett den.	Det fanns inget spår efter det.
Moga opp sniin ed veega okräingo häosa!	Skotta upp snön efter väggarna omkring hus!
sträog kätta ed riigo	stryka katten (ut)efter ryggen
gär ed bækko	gå längsefter en backsluttning
fara ed veio.	åka på vägen

b) med tid

Ed de täiro liid di na koma haim.	Efter den tiden lät de henne komma hem.
Ett minnaadn	efter midnatt

c) i uttryck

ed ai reer	i en rad
------------	----------

gee'eng ed gee'eng	gång på gång
läide ed	lite av
ånnt ed	ont om

d) i betydelsen 'efter', 'enligt', 'i enlighet med', 'i förhållande till', 'i överensstämmelse med'.

vara kröi ed ålldro	vara kry efter eller i förhållande till sin ålder.
Wårn fæ! siåong ed neiven	Var fågel sjunger efter sin näbb.

11) prepositionen ve 'med'

a) Lokalt

Ha klödera ve båoro.	Ha korna vid fåbodarna
Sö flåo di aa ve no I luffto.	Så flög de av (el. iväg) med honom i luften.
Få!i ve häno!	Följ med honom!
Ji hä vöri dil tjörrken ve färsfeero meno.	Jag har varit till kyrkan i sällskap med min farfar.

b) för att ange släktskapsförhållanden, t.ex. *bror till*, *syster till* o.d.

bråor ve no Häns	bror till Hans
sister ve no Nils	syster till Nils
kusiin ve henar.	kusin till henne.
kusiin ve männo	kusin till mannen
kusin ve gååbo hin	kusin till den här gubben

c) instrumentalt i betydelsen 'med' eller 'med hjälp av'

dra inn ve henndro neda.	med händerna dra in näten (i båten)
fara ve siikelo	fara på cykel
fåong fiska ve nåodn.	fånga fisk med not
fåong gaasen ve snörino	fånga gäss med snara
hååg ve iksen	hugga med yxa
koma ve baado, ve busso.	komma med båt, med buss
meda ve stäjo	mäta med passare
rist kårssse ve ärrmo	med armen göra korstecknet
råo ve träi aarpeer	ro (en större forsbåt) med tre par åror
stjiud bröire ini ommo ve fiirn	skjuta in brödet i ugnen med brödspaden
stjera ve knäivo	skära med kniv
spela in slatt ve männo.	spela en låt med munnen = vissla en låt.

d) i betydelsen 'försedd med', 'i', 'iförd', 'iklädd', *vara ve* = 'vara klädd i', 'ha på sig', 'gå i'

Nä fär n Stroga-Peid ve graa vemaļsböksn.	Nu går Stråka-Petter (= Petter från Stråken) i (sina) grå vadmalsbyxor.
Ji vär ve gämaļ skåona å stråommpo.	Jag hade på mig (el. gick i) gamla skor och strumpor.

e) i uttryck

<i>fara fåortt (laitt) ve männo</i>	fara fort (lätt) med munnen = tala fort
-------------------------------------	---

<i>Á næ gær e ve kafferäosen udi Brenn.</i>	Nu går det med (tillhjälp av) kafferuset till Bränna (= tack vare kaffets inverkan orkar du nu cykla (till Bränna)).
<i>snurr ve nesano</i>	snurra med näsan = sätta näsan i vädret
<i>snörp ve mánno, da n drikk</i>	snörpa på munnen (= sörpla) då man dricker
<i>renn ve eendro</i>	åka skidor
<i>skrikk ve skåona</i>	skrika med hjälp av skorna = slå kana
<i>stjillder ve djiveirn</i>	skyldra gevär
<i>spela ve feillhn</i>	spela på fiol
<i>vara a'åond ve</i>	vara avundsjuk på
<i>vara laiska ve</i>	vara less på

12) Prepositionen djöni 'genom'

fara nei djöni fårsso	fara ned genom forsen
fara djöni stjerigåålo	fara genom skärgården
En kām äod djöni dööro.	Han kom ut genom dörren.
E kām vädne djöni teegen.	Det kommer vatten genom taket.

13) Prepositionen adi 'vid', 'bredvid', 'intill', 'invid', 'nära', 'längs utmed', 'fram till'

adi verahäosen	vid vedboden
E jer för neir adi veeio.	Det är för nära vägen.
A sad ini ráono adi späiso oba ino stáol.	Hon satt i vrån vid spisen på en stol.
Váo'en sláo i ömms leend adi tressken.	Vågorna slog i ömse land vid sjön.

En stár adi stree'endn.	Han stár vid stranden.
Döm hul a slaa oba in möir adi den der tjernn.	De höll på att slå på en myr bredvid den där tjärnen.
Gååln lig ålldales adi aano.	Gården ligger alldeles intill älven.
A gär neir adi vädnen.	Hon går nära intill vattnet.
A gär adi båolen.	Hon går fram till bordet.
A gär adi säingen.	Hon går fram till sängen.
Gå adi späiso å löi henndren!	Gå fram till spisen och värm händerna!
E vär in kär so laa adi iilo ibi berjen.	Det var en man som låg bredvid en eld uppe på ett berg
Di sidi jo adi vårtänne.	De sitter ju bredvid varandra

14) Prepositionen ad

a) i betydelsen 'vid sidan av', 'i närheten av', 'åt', 'till', 'intill', 'vid', 'på'

neir ad floda	nära intill flotten
En ååg ad hisn sera.	Han åker på den här sidan.
En dråo si ad säin.	Han drog sig åt sidan.
ad ömms säir a no	åt ömse sidor av honom
En tjöir ad änar säin.	Han kör åt ena sidan.
Skå i hemmt baadn at dömo?	Ska ni hämta båten åt dem?
A kåoge kaffe ad mi.	Hon kokade kaffe åt mig.
ad Aindjesaano	åt (till) Ängesån
ad Vodas	till Vuottas
ad Tårneträkkto	åt Torne-trakten

b) vid omskrivning av genitiv

mamma ad o Åsskar å no Läss	Oskars och Lasses mamma
pappa ad hensjen	hennes pappa
kunu ad hisona	frun åt den här
mamma å pappa ad bräorn	brudens mamma och pappa
båoga ad in lil-stäint	en liten flickas bok

c) i vissa uttryck

E bärke ad skåjo.	Det barkade åt skogen, gick åt pipan.
fara ad döiro.	fara åt döden, omkomma, "gå åt helsike", förstöras
Hål ad di tjefftn! = Tii nä!	Håll åt dig käften! = tig nu!
Håål ad geena!	Håll igen gapet!

d) efter vissa adjektiv

vara ääg ad não	hysa agg mot ngn (vara agug mot ngn)
öuhail ad	förargad på, misslynt på
äri ad	arg på
braa ad	bra för
ånnd ad	ond mot
sint ad	arg på
stjillda ad	skyldig någon något

e) med några adjektiv och perfektparticip som betecknar en yttre egenskap.

gränn ad tullo	smal vid el. åt eller mot toppändan (om träd)
----------------	---

grão ad lammō	grov vid el. åt el. mot rotändan (om träd)
snefft ad	trångt åt el. för

f) i tidsuttryck

ad vāoro	till våren, i vår, nästa vår
ad ioḷn	till jul, i jul
ad maandeeo	till måndag = nästkommande måndag
ad vigon	nästa vecka

15) Prepositionen bägi

a) i betydelsen 'bakom', 'efter'

bägi döoro	bakom dörren
bägi tjörrken	bakom kyrkan
kḷaa si bägi åiren	klia sig bakom örat
En flāo dil siis, sö e stāo grōin mårn bägi o.	Han for i sjön, så att det stod en grön virvel bakom honom.
Åonga gaba å djinnes, sö e stār skālle bägi do.	Ungarna gapar och skriker, så att det ekar efter dem.
flair bägi wårtannen.	flera efter varandra

b) i uttryck

bera baane bägi riigo	bära barnet på (bakom) ryggen
ha illht bägi riigo	ha ont bak i ryggen

knäkk bägi dööro	knacka på dörren

c) i tidsuttryck

bägi missomaro	efter midsommar
bägi sänndeo	efter söndag
bägi ioĴn	efter jul

16) Prepositionen a 'av'

Ji hä fai missa a feero.	Jag har fått mössan av far
En jer neitrigt a sårrien.	Han är nedtryckt av sorgen.
A mee'engo fig män äint tåk skå do ha i gee'eng.	Av många fick man inte ens "tack ska du ha".

a) I vissa uttryck

a vigť	av vikt
a åĴ slea	av alla slag

b) för att uttrycka ägande

eendro a gååbo	gubbens skidor
öjo a bräorn	brudens ögon
söirsäin a häosen	husets sydsida

17) Prepositionen *undi* 'under', 'nedanför'

a) med platser

undi fårsso	nedanför forsen
undi såoġn	under solen
undi bākko	under backen
däig undi vädnen	dyka under vattnet

b) i tidsuttryck

undi ioġn	under julen
undi kräigstäiro	under krigstiden

18) Prepositionen *ivi* 'över'

a) med platser

Raibe haingt ivi dööro.	Repet hängde över dörren.
Kļödera fig hopp ivi iilo.	Korna fick hoppa över elden.

b) i tidsuttryck

ivi naada	över natten
ivi de ståora helġo	över de stora helgerna

c) med klockan

in kwartt ivi elav

en kvart över elva

d) i vissa uttryck

glee ivi	glad över
kåong ivi	kung över

19) prepositionen bårdi, bårda

a) i betydelsen 'gjord av'

Käivskäfte jer bårdi bainen.	Knivskaftet är gjort av ben.
Knäiven jer bårdi staaen.	Kniven är gjord av stål.
Do kän djera sillta bårdi snåttro.	Du kan göra sylt av hjortron.

b) i betydelsen 'av', 'ur', 'från'

E rinn gåre bårdi saaren.	Det rinner var ur såret.
Baane hä fälle bårdi våågen.	Barnet har fallit ur vaggan.
äingen bårdi do	ingen av dem
too stittj bårdi do	två stycken av dem
E leig bårdi teegen.	Det läcker från taket.

c) i betydelse 'från', även när man talar om vilken by i Överkalix man kommer

Ji kām bårdi fäosen.	Jag kommer från ladugården.
Da fäor' n bårdi Överkölis.	Då for han från Överkalix.
A jer bårdi Brenn.	Hon kommer från Bränna.

--	--

Med vissa orter används i stället *bårda*. (Se kapitel 1)

Di jera bårda Hain.	De är från Heden.
A jer bårda Nais.	Hon kommer från Naisjärv.

d) i betydelsen 'på grund av'

Grese jer bläot bårdi dåågen.	Gräset av vått på grund av dagg.
Ji hä våorte sö mäer bårdi verrko.	Jag har blivit så mager på grund av dagg.

20) Prepositionen *måod* 'mot'

gär måod in måål	gå mot ett mål
Di gär måod kåjdöoro.	De går mot kojans dörr.
Reene säi äod koma måod veiren.	Regnet ser ut att komma mot vinden.
En jer åohövli måod fälken.	Han är ohövlig mot folk.

21) Prepositionen *för* 'för', 'framför', 'inför'

gälldre för käkelommo	gallret framför kakelugnen
för ollas öi	inför allas ögon

a) med tidsuttryck

bera för ino dee	bara för en dag
------------------	-----------------

för ållhti	för alltid

b) med uttrycket *för...seran* 'för...sedan'

för femmti aar seran

för femtio år sedan

22) Prepositionen *firi* 'före', 'framför'

Stell vååga firi såffen!	Ställ vaggan framför soffan!
firi baado	framför båten
Gå firi no!	Gå före honom!
E vär firi täiro våro.	Det var före vår tid.
Ji liod djera hitten firi täisdeeo.	Jag måste göra det här före tisdag.

23) Prepositionen *ner* 'hos'

A jer ner bråoro mäin.	Hon är hos min bror.
A fig vara haim ner baano	Hon fick vara hemma hos barnen.
ner bagaro	hos bagaren
ner o	hos honom

10.3 Perfekt

Perfekt är en tidsform som används när man talar om saker som har påbörjats i förfluten tid men fortsätter i nutid eller saker som händer under en bestämd tid. Perfekt används också för att tala om händelser som har hänt i förfluten tid men resultaten syns i nutid.

Exempel:

Jag har bott i Överkalix i tre år.

Jag har studerat i tre timmar.

Jag har brutit armen.

Du har krossat fönstret.

Perfekt i Överkalixmål bildas med verbet *ad ha* följt av verb i supinum.

Exempel:

Ji hä båtött ipi Överkölis i träi aar.

Jag *har bott* i Överkalix i tre år.

Wå ha ji djåortt?

Vad *har ni gjort?*

Ve ha rånne ve eendro.

Vi *har åkt* skidor.

Di ha stoga hali häose.

De *har städat* hela huset.

Kapitel 11 Språk

I det här kapitlet kommer du att lära dig:

- Vad en del språk heter på överkaliska.
- Hur man uttrycker ägande utan genitiv
- Komparation av adjektiv

11.1 Dialog

Lukas: Håir do, Anna, ji hä i froa. Hüge jer måorsmaaļe dett?

Anna: I fämiljen mäin taļa ve swensk, överköļis å fäinsk.

Lukas: Jaha! Kåmm fämilja dāin fra Finnlānd?

Anna: Mārsa mäin jer fäinsk, men fämilja mäin kåmm fra Överkōļis å Övertārnn. Ipi Överkōļis taļa 'n överköļis å en hä å taļa menāнкиeli. Fördōi ha ve mee'eng pļäss ve fäinsk nāmm, til eksempel so slāot ve -jerv, so Mikjerv.

Lukas: Jaha, ji trāott en taļa bera swensk.

Anna: Naa, i fāorntāiro taļa mee'eng överköļis hin ipi nāårn, men mee'eng ividjik til swensk. En taļa samisk å hin ipi nāir böja. Men huge maal tala do?

Lukas: Ji kån töisk, āingelsk å swensk. Jag vil å leir mi överköļis, men he jer swārtt.

Anna: Jāo, he tā tāirn, men he jer skrāopt naar en kån taļa ve fālken hin opp.

Lukas: Verklīen! Jer he āint swārtt ad leir si fäinsk, tittj do?

Anna: Nja, he jer eerolāndo, men imi en kån meāнкиeli sō jer he lettān ad leir si fäinsk.

Lukas: Aha, huri jer he ve baana, taļa di överköļis?

Anna: Stōrst dailhn taļa mest swensk, men såombļostās hāir 'n fāorttfarant de gāmbļen taļa överköļis. He jer läide so i hemļitt maal stāā'āndo.

Lukas: He laad jo āot abārda rāoļit! Å oba skāoļn, leir di āod meāнкиeli?

Anna: Oba såombļi skāoļo kån en lesa meāнкиeli so emm, å stāā'āndo samisk. He jer viktīt ad maalā leva kwāår.

Lukas: Jāo, ji vil verklīen fraist leir mi mair.

Anna: Braa! Biri smaan, hāir oba fālken å taļa i grāod wārnn dee, da kåmm he.

Lukas: Hördu, Anna, jag har en fråga. Vilket är ditt modersmål?

Anna: I min familj talar vi svenska, överkaliska och finska.

Lukas: Jaha! Kommer din familj från Finland?

Anna: Min mormor är finsk, men min familj kommer från Överkalix och Övertorneå. I Överkalix talar man överkaliska och man har också talar meänkieli. Därför har vi många platser med finska namn, t.ex. som slutar på -järv, som Miekojärv.

Lukas: Jaha, jag trodde att man talade bara svenska.

Anna: Nej, förr i världen talade många överkaliska här uppe i norr, men många övergick till svenska. Man talade även samiska här i vissa byar. Men vilka språk kan du?

Lukas: Jag kan tyska, engelska och svenska. Jag vill också lära mig överkaliska, men det är svårt.

Anna: Ja, det tar tid, men det är kul när man kan prata lite med folk här uppe.

Lukas: Ja, verkligen! Är det svårt att lära sig finska, tycker du?

Anna: Nja, det är lite annorlunda, men om man kan meänkieli så är det lättare att lära sig finska.

Lukas: Aha, hur är det med barnen här, talar de överkaliska?

Anna: De flesta unga talar mest svenska, men på en del ställen hör man fortfarande äldre prata överkaliska. Det är lite som ett hemligt språk ibland.

Lukas: Det låter kul. Och i skolan, undervisar de i meänkieli?

Anna: I vissa skolor kan man läsa meänkieli som ämne, och ibland samiska. Det är viktigt att språken lever kvar.

Lukas: Ja, jag vill verkligen försöka lära mig mer.

Anna: Bra! Börja smått, lyssna på folk, prata lite varje dag, så kommer det.

Ord och uttryck

överkölis	swensk
maa (n)	språk
ad hâir: hâir, höö , hört	att höra
froa (f)	fråga
måorsmaa (n)	modersmål
fäinsk	finska
Finnlând	Finland
Övertårnn	Övertorneå

'n, en	man
fördöi	därför
pläss (m)	plats
nämm (n)	namn
til sksempel	till exempel
ad släot: släot, släot, sluti	att sluta
ad tråo: tråo, tråott, tråott	att tro
i fåorntäiro	förr i världen
hin ipi nåarn	här uppe i norr
ad ivigär: ivigär, ividjik, ivigai	att övergå
hin ipi näir böja	här i några byar
böi (m)	by
töisk	tyska
hin opp	här uppe
verkljen	verkligen
swårt	svårt
ad leir: leir, leer, lertt	att lära
ad tittj: tittk, tikkt, tikkt	att tycka
eerolåndo	annorlunda
lettan	lättare
störst dailhn	majoriteten, de flesta
såomblostäs	på vissa ställen
fåorttfarant	fortfarande
de gämblen	de gamla
hemlitt	hemligt
ad leir äod	att lära ut
såombli	vissa, somliga
ad lesa: (leis, lesa), lees, lisi	att läsa
emm (n)	ämne
viktit	viktigt
ad leva kwåår	att leva kvar
ad fraist: fraist, fraiste, fraiste	att försöka
Bir smaant!	Börja smått!
smaan	smått, långsamt, sakta
ad håir oba	att lyssna på

11.2 Namn på olika språk och nationaliteter

röisk	ryska
fäinsk	finska
töisk	tyska
nårsk	norska
dänsk	danska
äingelsk	engelska
samisk	samiska

11.3 Inbyggarnamn

Inbyggarnamn är som nationalitet, men istället för namn på en person som kommer från ett visst land, såsom *tysk* eller *fransk*, är det namn på en person som kommer från en viss stad eller ort. I tabellen syns först namn på en person som kommer från en viss ort eller stad, efter kommat är det namn i plural, alltså flera personer som kommer från en ort eller stad.

Formerna för maskulinum och femininum är oftast samma, men i singular använder man obestämd artikel för att skilja mellan en man och en kvinna, så här:

in Älsa en Alsåbo (man)

i Älsa en Alsåbo (kvinna)

Älsa Alsåbor(na)

Älsa, Älsa	Alsåbo, Alsåborna
Brenn, Brenna	Brännabo, Brännaborna
Grenes, Grenesa	Grännäsbo, Grännäsborna
Hell, Hella	Hällabo, Hällaborna
Jåkk, Jåkka	Jockbo, Jockborna
Keenges, Keengesa	Kangisbo, Kangisborna
Kårplåmb, Korplåmba	Korpilombolobo, Korpilomboloborna
Tjölem, Tjöлма	Kölmjärvo, Kölmjärvborna
Nöpis, Nöpisa	Nybybo, Nybyborna
O'araa, O'araa'en	Ovan-råetbo, Ovan-råetborna
Swårttbi, Swårttbii'a	Svartbybo, Svartbyborna
Swiri, Swirjera	Svedjanbo, Svedjanborna

Kölis, Kölisa	Kalixbo, Kalixborna
Överkölis, Överkölisa	Överkalixbo, Överkalixborna
Laindja, Laindja	Lansåbo, Lansåborna
Hair, Haira	Hedenbo, Hedenborna
Leendi, Leendi	Landetbo, Landetborna
Bräoks, Bräoksa	Gyljenbo, Gyljenborna

För stora städer kan man skapa inbyggarnamn genom att lägga orden *kär* 'man' och *kuno* 'kvinna' till stadens namn, till exempel:

Köliskär Kalixbo (man)

köliskuno Kalixbo (kvinna)

11.4 Opersonliga uttryck

Opersonliga uttryck är uttryck som saknas 'jag' eller 'vi'. I stället använder man pronomenet 'man' i svenska för att tala om generella regler och erfarenheter eller om man vill undvika att säga 'jag'. I överkaliska kan man använda pronomenen 'män', 'en' eller 'di'. *Män* och *en* används utbytesbart. *Di* används oftast när man talar om hur man gjorde förr i världen, alltså när man berättar om gamla seder.

Exempel:

Ipi Överkölis tala 'n överkölis.

I Överkalix talar man överkaliska.

Såomblostäs håir 'n fåorttfarant de gämblen tala överkölis.

På vissa ställen hör man fortfarande de gamla tala överkaliska.

Di slåo illhn ve fläinten oba staaæn, sö e flåo gnäistren udi tånnhren.

Man slog eld med flintan på stålet, så det flög gnistor i fnösket.

A djennes imi 'n ståid udäi den.

Hon gråter, om man stöter till henne.

Nellha brennes imi 'n gär udäi en.

Nässlan bränns om man rör vid den.

En skå äint röir udi he 'n äint ai.

Man ska inte vidröra det man inte äger.

Da di brigt driikka, ha di brigt bårdi mållhten å set håombern udi.

Då man har bryggt dricka, har man bryggt av malt och satt humle i.

Sö he di til förstmaalen tjödsåppa, potaadren, å rusana udi.

Så hade man till första målet köttsoffa, (med) potatis och russin i.

Män tråod harssn skul gär a.

Man trodde halsen skulle gå av.

Läoba jer i bärkstij, so män tä runt okräinng grein å tållo oba aai geeng, oba de setten ad män häkk okräinng udi bege ii'inda, å sö risst 'n opp e lenngsed.

Löp är ett barkstycke som man tar runt omkring en gran eller tall på en gång, på det sättet att man hackar omkring i bägge ändarna och så ristar man upp det längsefter.

11.5 Adjektiv – komparation

Korta adjektiv kompareras med ändelserna -an i komparativ och -est i superlativ. Vissa adjektiv kan även sluta på -are/-re i komparativ.

Exempel

positiv	kompartiv	superlativ	svenska
lett	lettan	lettest	lätt
vækker	väckran	väckrest	vacker
stiig	stiigan	stiigest	ful
gränn	grännan	grännest	smal
faid	faidan/faidare	faidest	fet
färsk	färskan	färskest	falsk
råoli	råolian	råoliest	rolig

Adjektiv som slutar på -a och långa adjektiv kompareras med adverb *mair* och *mest*

positiv	komparativ	superlativ	svenska
tiira	mair tiira	mest tiira	tjurig
sellsöint	mair sellsöint	mest sellsöint	sällsynt
graira	mair graira	mest graira	redig
höla	mair höla	mest höla	halkig
stjåja	mair stjåja	mest stjåja	skygg

Oregelbundna adjektiv

positiv	komparativ	superlativ	svenska
ståor	stöör	störst	stor
braa	better	best	bra
dååli	semer	semst	dålig
läidn	mäinder	mäinst	liten
gråo	Gröver/gråoan	gröfst	grov
smaan	smeer	smekst	sakta
gämaļ	elder	elst	gammal
tåongg	töingger	töingst	tung
laa	leer	legst	låg
höi	höör	högst	hög
åongg	öingger	öingst	ung

Exempel:

Överkölis jer lettan en fäinsk, men svensk jer lettest.

Överkaliska är lättare än finska, men svenska är lättast.

Kätta mäin jer faidan en dän.

Min katt är fetare än din.

Do jer mair tiira en ji.

Du är tjurigare än jag.

Faara jera mest stjåja bårdi åll diora.

Fåren är skyggast av alla djur.

I jera elst bårdi állihåob.

Du är den äldsta av allihop.

Överkölis jer väkkrest steer udi verdden.

Överkalix är den vackraste staden i världen.

11.5 Ägandekonstruktioner

I Överkaliska är genitiv sällsynt utöver i några sammansättningar såsom *kräigstäir* 'krigstid' och vissa uttryck *till skåogs* 'till skogs'. För att uttrycka ägande av typen *Kalles bok* eller *kvinnans mössa*, används omskrivningar som följande:

1. prepositionen *a*

Exempel

eendro a gååbo	gubbens skidor
mirien a si	sin midja
öjo a bräorn	brudens ögon
hänleiro a häno	hans handled
öidn a tjöden	köttets yta
oba ädanisäin a dörå	på dörrens utsida
breda a bårølen	bordskanten
breda a papren	kanten på pappret
ai säir a bårølen	ena bordssidan
hita jer oaindn a masomo	hyttan är masugnens övre ända

2. prepositionen *bårdi* om det handlar om en del som tillhör något

äksillhn bårdi hiuøen	hjulets axel
dåån bårdi kånåono	kanonens dån
skäfte bårdi veivo	vävens skaft
skrååv bårdi baado	båtens skruv

3. prepositionen *oba*

höida oba häosen	husets höjd
lengda å braida oba töien	tygets längd och bredd
överekänntn oba in tjeril	ett kärls övre kant

present oba födelsdeeo	födelsedagspresent
mall oba häosen	husets mall

4. prepositionen *ve* för att ange släktskapsförhållanden, t.ex. *bror till*, *syster till* o.d.

<i>bråor ve no Häns</i>	bror till Hans
<i>sister ve no Nils</i>	syster till Nils
<i>kusiin ve henaar.</i>	kusin till henne
<i>kusiin ve männo</i>	kusin till mannen
<i>kusin ve gååbo hin</i>	kusin till den här gubben

5. Prepositionen *ad* för släktskapsförhållanden

<i>mamma ad o Åsskar å no Läss</i>	Oskars och Lasses mamma
<i>pappa ad hensjen</i>	hennes pappa
<i>kunu ad hisona</i>	frun åt den här
<i>mamma å pappa ad bräorn</i>	brudens mamma och pappa
<i>båoga ad in lil-stäint</i>	en liten flickas bok

6. Prepositionen *udi*

bägiindn udi fåelo	fågelns bakända
bleere udi läiårven	Bladet på lieskaftet
fåodleirn udi hessto	hästens fotled
kårstjen udi fläskan	flaskans kork, korken i flaskan
niida udi knäivo	nitarna i kniven
råompa udi fisko	fiskstjärten
riinde udi hättö	hattbrätet

7. Dativ

käro häos	mannens hus
-----------	-------------

stäinten häos	flickans hus
baanen vååg	Barnets vagga

8. Med namn

Ägande med namn uttrycks med (bestämd form av det ägda + possessivt pronomen + namnet).

påiken häns Jallmar	Hjalmars pojke
såongmaaļe henars Kajsa	Kajsas sångröst

9. Med personliga pronomen

Ägande med personliga pronomen uttrycks med (bestämd form av det ägda + personligt pronomen).

påigen häns	hans son
båoga henars	hennes bok
häose dömars	deras hus
påiga dömars	deras pojkar

Kapitel 12 Oba gâålo 'på gården'

I det här kapitlet kommer du att lära dig:

- Namn på olika byggnader och platser på gården.
- Namn på olika redskap.
- Ord som hör ihop med gårdsarbete och djurskötsel.
- Imperativ

12.1 Dialog

Kurt å Anna bår oba no gâåł adi Aindjesaano. Oba gâålo he di djaiden, hönsen, kaniinen, gaasen å ainka. Kurt hä vägene bitti å mårjan å stillt diora, meran Anna står ini tjöigen å laa'a mårjamaale.

Kurt (kåmm bårdi fäosen):

Nä hä ji stillt diora. Ji lemm skåona mäin ini fårstan. Di jera bosa bårdi håjen, men äod snii he å di kån veel full i snii.

Anna:

He vär äint mitji håje kwåår ikwells bårdi somarhåjen ve slåo å hesie i somar. Djaiden skåve! äi mitji båse. He vär in hail dail gråo'a straa. En he önske ha i kåo. Klöderen he tåi til vara gråo-straa'a. Ji hä, i wåle fäll, moga ini fäosen och stratt båse ini kåninhäosen, da spaan jer slåot.

Kurt:

Joo, ji merkt he. Ve fa slaa mair nesta aar, men i gråod bittian sö ve fa fiin-straa'a. Nä obene ji, i wåle fäll, in håibaal bårdi he vi tjöpt å låor he ini lörino. He vär soma gråo'a straa'a dina å. Ve fa säi huri laindj baalen rekk. Ve ha nestdjååortt åss ve håjen för in aar, i wåle fäll.

Anna:

Jåo, å he tä jo täirn ad hesi håje ve håi-berningg-täiro. Ji håbes ve fa in värm somar nesta aar, da kån ve laada håje liig i braidn, i stelle för ad sedi he til sedan el hesi. Da fa n täirn slaa mair håje, å he tä jo å täirn slaa håje ve läi'o.

Kurt:

Jåo, he jer swårtt slaa ve läi'o, men he jer braa slepp tjöip håje so jer dåålit. He jer tuur nåo ha djaiden idi opp å bårke ållht räis neraför skåo'io, sö he veel i braa sla-aindj til somaro.

Anna:

He hä do rett udi. Eijet hâi jer âllhti best. Hä do säitt udi Svala? Hon hä äint laindj kwââr til hon kill.

Kurt:

Jâo, ji trâo hon kill ini 'n viigo. He jer bra sö ve fa fersk-soban da killen kânn stjilis fra mämnen säin.

Anna:

Ji sägen fersk-soban, men mest djaid-âoastn so do laa'a.

Svenska

Kurt och Anna bor på en bondgård vid Ängesån. På gården har de getter, höns, gäss, kaniner och ankor. Kurt har vaknat tidigt på morgonen och matat djuren, medan Anna står i köket och lagar frukost.

Kurt (kommer från lagårn):

Nu har jag matat djuren. Jag lämnar mina skor här i farstun. De är bossiga av hö, men ute snöar det och de kan bli fyllda med snö.

Anna:

Det var inte mycket hö kvar igår kväll av sommarhöet vi slog och hässjade. Getterna ratar mycket hö. Det var en hel del grova strån. Man hade önskat att man hade en ko – korna hade tagit vara på de grova stråna. Jag har i alla fall mockat i ladan och strött det ratade höet i kaninhuset då spånet är slut.

Kurt:

Jo, jag märkte det. Vi får slå mer hö nästa år, men lite tidigare så att vi får med de fina stråna. Nu öppnade jag i alla fall en höbal av det vi köpte och ladade in höet i ladan. Det var lika grova strån där också. Vi får se hur länge balen räcker. Vi har hö för några månader i alla fall.

Anna:

Ja, och det tar ju tid att hässja höet vid slåttertiden. Hoppas vi får en varm sommar nästa år, då kan vi låta höet ligga utbrett istället för att sätta det till såtar eller hässja. Då får man tid att slå mer hö, och det tar ju också tid att slå hö med lie.

Kurt:

Ja, det är svårt att slå med lie, men det är bra att slippa köpa hö som ofta är dåligt. Tur nog har getterna ätit upp och barkat all sly nedanför skogen, så det blir en bra slätteräng till sommaren.

Anna:

Det har du rätt i. Eget hö är alltid bäst. Har du sett till Svala? Hon har inte långt kvar till att hon killar.

Kurt:

Ja, jag tror att hon killar inom en vecka. Det är bra så att vi får färsk mjölk när killingarna kan skiljas från sin mamma.

Anna:

Jag saknar färsk mjölk, men mest din getost som du lagar!

Ord och uttryck

överkölis	swensk
gåål (m)	gård
Aindjesaa (m)	Ängesån
oba gåålo	på gården
oba ino gåål	på en gård
djaid (f)	get
höns (f)	höns
gaas (f)	gås
käniin (f)	kanin
aink (m)	anka
ad still: still, stillt, stillt	att utfodra
dior (n)	djur
meran	medan
tjöig (n)	kök
Laa'a	laga
ad lemm: lemm, lemt, lemt	att lämna
skåo (m)	sko
bosa	bossig, smutsig
håi (n)	hö

fårsta (f)	farstu, förstuga
full i snii	fullt i snö
ikwells	igår kväll
ad sla: sla, slão, slái	att slå
ad hesi: hesi, hesie, hesie	att hässa
i somar	i somras
ad skävel̄ äi: skävel̄, skävle, skävle	att rata
bås (n)	höavfall som korna ratar
straa (n)	strå
ad önsk: önsk, önske, önske	att önska
Kåo – kåon (singular) (f) klöder - klöderen (plural) Obs: ordet kåo har en oregelbunden form i plural.	ko
ad ta til vara: (tä, ta), tåo, tåi	att ta vara på
i wåle fäll	i alla fall
ad moga: moga, moga, moga	att mocka
spaan (m)	spån
sö	så att
fiin	fin
håi-baal (m)	höbal
ad lara: lara, låor, löri	att lada (att köra i hö i ladan)
soma	lika
dina	där
ad rekk: rekk, rekkt, rekkt	att räcka
ad nestdjera si ve: nestdjer, nestdjåo!, nestdjåortt	att utrusta sig med (mat eller hö)
läi (m)	lie
håi-berningg-täir.	höbärgningstiden
ad liig i braidn	att ligga utbrett (om slaget hö)
ad sedi till sedan	att sätta till såtar (om höet)
seda (m)	såte
ad slepp: slepp, släpp, släppe	att slippa
tuur (m)	tur
ad bärk: bärk, bärke, bärke	att barka
räis (n)	sly
sla-aindj (n)	slätteräng

He hä do rett udi.	Det har du rätt i.
ad ha rett udi	att ha rätt i
aijet	eget
ad säi udi: säi, saa, säitt	att se till, att sköta
kill (f)	killing
ad kill	att killa
ad sägen: sägen, sägene, sägene	att sakna

12.1 Byggnader och platser på gården

överkölis	swensk
båsta (f)	bastu
läod (f)	betesbage
bäor (f)	bod
briig (f)	brygga
baas (m)	bås, spilta
färstadöör (m)	farstudörr
gräind (f)	grind
stjeirhaa (m)	gårdesgård (med grova sneda virkesstavar)
elgrååp (f)/ellaar (m)	gödselbrunn
flåor (m)	gödselränna
döindj-stäkk (m)	gödselstack
käshäos (n)	gödselstad
haa (m)	hage / gårdesgård
halmlöro (f)	halmlada
hair (f)	hed
haiman (n)	hemman
Ståorböningg (m)	huvudbyggnaden på gården
heber (n)	härbre

håi-skull (m)	höskulle
håi-stäkk (m)	höstack
heen (f)	inhägnad för kreatur, inhägnad för betesmark
koda (m)	kåta
fäosböning (f)	ladugård
fäosdöör (n)	lagårdsdörr
potaderlee'end (m)	potatisland
räi (f)	ria (torkhus)
stjifft (n)	skifte
somarstuo (f)	sommarstuga
stáll (n)	stall
stállrámm (n)	stallrum
grånn (n)	stengrund
hårster (n)	stenrös
verahäos (n)	vedbod

12.3 Verktyg och redskap

överkölis	swensk
bjelder (f)	bjällra
bår (m) / i navar	borr
feil (f)	fil (verktyg)
laitjan (n)	fritt löpande järnring överst i en kedja
freis (m)	fräs
gäfel (f)	grepe
grifel (f)	griffel
gröit (f)	gryta
stäver (m)	gärdesgårdstör
håkk (f)	hacka
hamar (m)	hammare
hink (m), ämber (n)	hink

hååg-klååb (m)	huggkubbe
hemter (m)	hämtare
håi-gäfel (f), håi-tio (f)	Högaffel, tjuga
keer (n)	kar
tjiri (f)	kedja
klåb (f)	klubba
klåofåod (m)	kofot
krätt (f)	kratta
kråog (m)	krok
läi (m)	lie
årv/årev (n)	lieskaft
mell (f)	märla
påll (m)	pall
plänk (f)	planka
plåo (m)	plog
plaad (m)	plåt
plaad-teeg (n)	plåttak
potaader-greib (n)	potatishacka
refs (f)	räfsa
råir (f)	rör
sikt (m)	sikt
slaiv (f)	skopa
skåot-tjeer (n)/ drätjeer (n)	skottkärra
skåvel (f)	skovel
skråo (m)	skruv
Skråo-meisil (f)	skruvmejsel
stjöfel (f)	skyffel
stöil (m)	skyl
stjiro (f)	skära
sleeg (f)	slägga
snaiss (f)	snes (kornsnes), krake
spara (m)	spade
späig (m)	spik
ste'a (m)	stege
stain-blåg (n)	stenblock

sla-båår (m) /stemmjernn	stämjärn
saa (f)	såg
saableer (n)	sågblad
saabokk (m)	sågbock
sekk (m)	säck
båom (m)	timmerbom för skavning av hudar
tjekks (n)	tjücks: ett slags yxa med kort skaft
tråå (n)	tråg
trebokk (m)	träbock
pleer (n)	träkil
trisk-verk (n)	tröskverk
klååb (m)	vedklabb, avsågad bit av träd, klubba, slagträ
viri (f)	vidja (tunn, böjlig kvist eller rot av t.ex. säl, hassel eller björk, som används till flätning, gärdesgårdar, korgar och liknande. Kan vara basad (upphettad) för att bli mer formbar.)
åri (f)	Vidjehandtag, t.ex. i flätade korgar
verk (n)	virke
iks (f)	yxa
iksskaft (n)	yxskaft

12.4 Redskap i kök på gårdar

överkölis	swensk
baļi (f)	balja
briig (f)	bricka
bear (m)	bägare
beļi (m)	bälg
baing (m)	bänk
nåpper (m)	bärplockare
feed (n)	fat
fäil (n)	filbunke, filmjolk

fnåsg (n)	fnöske
fadan (n)	handtag i grytor och dylikt
hill (f)	hylla
hevil (m)	hyvel
tjellh (m)	kittel
pänn (f)	kokkär
kålv (m)	kolv
kwärnn (f)	kvarn
klääd (m)	liten silverplåt
läär (f)	låda
läib (n)	löpe
skäfferäi (n)	skafferi
skaab (n)	skåp
stjili (f)	skölja (spånkorg utan lock)
tjenn (f)	smörkärna
späis (m)	spis
stövo (f)	stäva
rist-stikk (f)	tändsticka
omm (m)	ugn
visp (m)	visp

12.5 Arbetsmoment / gårdssysslor – viktiga verb och fraser

överkölis	svensk
ad fara ill	att fara illa, att bli dåligt
ad flaa: flaa, flaad, flatt	att flå
ad freis: freis, frest, frest	att fräsa
ad förstär si udi	att förstå sig på
ad heva inn	att fösa in (kreatur)
att fa udi	att få tag i
ad gärev: gärev, gärve, gärve	att garva
ad gåores ve in dior	att godas vid ett djur, visa sig vänlig mot ett djur, lirka med det för att få det att lyda.
ad djödsel: djödsel, djödsele, djödsele	att gödsla
ad gär äod udi slatto	att gå ut på slätterarbete
ad härev: härev, härve, härve	att harva
ad hesi:hesie, hesie	att hässa

ad kaļev: kaļev, kaļve, kaļve	att kalva
ad klipp: klipp, kļipt, kļipt	att klippa (t.ex. får)
ad tjöir adi	att köra fram (till hässjorna)
ad tjöir äod döindja	att köra ut dynga (gödsel)
ad leeg dil treir	att lägga i träde
ad mjölķ	att mjölka
ad moga	att mocka, att skotta (snön)
ad odel: odel, odele, odele	att odla
ad reffs: reffs, reffst, reffst	att räfsa
ad rāsk ihāob: rāsk, rāske, rāske	att samla ihop skräp
ad flāin: flāin, flāint, flāint	att sina (om djur eller källor)
ad skrei: skrei, skreed, skrett	att skräda: att rensa spannmål från agnar och orenheter
ad stjōil: stjōil, stjōilht, stjōilht	att skyla (sätta upp sylar)
ad stjōid: stjōid, stjōtt, stjōtt	att sköta
ad stār för gāāļo	att sköta / stå för gården
ad slākt: slākt, slākte, slākte	att slakta
a slepp äod: slepp, slept, slept	att släppa ut
ad snōib: snōib, snōpt, snōpt	att snöpa
ad stikes: stikes, stākes, stākkes	att stångas
ad treir: treir, treed, trett	att svartträda (en åker): En odlingsmetod där marken upprepade gånger harvas under växtperioden för att ta död på ogräs just när de börjar gro.
ad stāid adi: stāid, stāitt, stāitt	att sätta upp (hässjor)
ad saa: saa, saad, satt	att så
att sedi tjiria udi	att tjudra (oxen, kalven)
ad tōrk: tōrk, tōrke, tōrke	att torka
ad trisk: trisk, triske, triske	att tröska
ad tridj: tridje, trigd, trigd	att tämja
ad djiid: djiid, djiide, djiide	att valla
ad tāi si: tāi si, tāid si, tāid si	att vara brunstig
ad blāid: blāid, blāitt, blāitt	att vattna
ad vādn: vādn, vādne, vādne	att vattna (djur)
ad tāpp i: tāpp, tāppe, tāppe	stoppa in (hö i en säck)

Exempelmaningar:

Ji tāpp hāje ini sekko.

Jag stoppar höet i säcken.

En förstār si udi kreiga.

Han förstår sig på djur (kan bota dem).

En stār för gāāļo.

Han står för (sköter, styr) gården.

Ve stāid äod hesien först, ā sō reffs di ihāob ā tjöir adi ā hesi.

Vi sätter upp hässjorna först, och så räfsar man ihop och kör fram och hässjar.

A sedi tjiria udi okkso. Hon tjudrar oxen.

E vartt mörst o kweilhn, fören en fig udi hesta.

Det blev mörkt på kvällen, innan han fick tag i (hittade) hästarna.

Não törk hãie braa. Nog torkar höet bra (på hässjorna)

Tä faare ibi kneiro å klipp e! Ta fåret i knäet och klipp det!

Hestn jer ini heen. Slepp äod hestn bårdi heen!

Hästen är inne i hagen. Släpp ut hästen ur hagen!

Di reffst ihåob hãie dil ino straing å lee hãiswean adi straingo.

De räfsade ihop höet till en sträng och lade hösvegan bredvid strängen.

Hãie hä föri ill i stäkkö. Höet har farit illa i stacken

A hä vöri asta mjölk. Hon har gått iväg för att mjölka.

Moga opp sniin ed veega okräingo häosen! Skotta upp snön efter väggarna omkring huset!

O kweilhn mjölk å heva inn klöderen ini fäosen, o mårjan mjölk å slepp äod do, he jer de vännlia.

På kvällarna mjölka och fösa in korna i ladugården, på mornarna mjölka och släppa ut dem, det är det vanliga.

Ve skå leeg ad aagern dil treir.

Vi ska lägga igen åkern till träde.

12.6 Olika gårdsdjurs läten

överkölis	svensk
ad breidj: breidj, brekt, brekt	att bräka (får)
ad skweidj:skweidj, skwegt, skwegt	att gnägga, att gnälla
ad grömt: grömt, grönte, grönte	att grymta
ad jäom: jäom, jäome, jäome	att jama
ad kækker: kækker, käckre, käckre	att kackla
ad skreidj: skreidj, skregt, skregt	att kackla (höns), att skrika, att knarra (i snö)
ad sora: sora, sora, sora	att kvittra
ad räod: räod, räod, rudi Det böjs även svagt: ad räod: räod, räode, räode	att råma
ad stjell: stjell, stjellt, stjellt	att skälla
ad nälh: nälh, nälhe, nälhe	att smågnägga
ad wensk: wensk, wenske, wenske	att storgnägga

12.7 namn på hö, foder och skräp

överkölis	swensk
äin (f)	agn
almeeg (n)	avfall från blommor såsom maskros och rallaros som fäller och sprider frön med vinden, är också namnet på mjölkörten
äks (m)	ax
baid (n)	bete
drosa (m)	dråse (hög av tröskad men orensad säd)
fåor (n)	foder
djiiv, djiva, djiv, djiven (m)	giv, foderportion
halmsåad (m)	halmtapp
röind (f)	hässjeslana, stång (i hässja)
loma (m)	höavfallet som hästen ratar
bås (n)	höavfallet som kor ratar
håiböil (f)	höbörda
disi (f)	hösträng
håiswea (m)	hösvege (tunn mjuk björkvidja att bära höbördor i.
tåi-tjilh (f)	mindre höbörda
råsk (n)	Skräp (från finska roska)
stjöil (f)	skörd
slått (m)	slåtter
saar (f)	sådor, kli, skal och avfall från sädeskärnor
sneir (f)	säd

Exempelmaningar:

Loman, he jer håie, he hestn skävel äi.

Lomman, det är det hö, som hästen ratar.

He klödera skävel äi, kåål ve båse, å he straa ve undi do.

Det som korna ratar, kallar vi boss, och det strör vi under dem.

Ve biri oba nerersta röindn ad hesi, å sö onnda för onnda, til ve hä full hesia.

Vi börja hässja på nedersta stängen och så undan för undan tills vi har hässjan full.

En sed håiböila udi lörodöoro, kåole inn a å dråo äi swean.

Han satte höbördan i ladudörren, rullade in den och drog ur svegen.

Luftn vår ålldailes wäit bårdi almeege so blåsst okräingg.

Luften var alldeles vit av almege som blåste runt.

12.8 Viktiga kroppsdelar hos djur

överkölis	svensk
baling (m)	benskin på djur
hårnn (n)	hov
häor (f)	hud
ior (n)	juver
kläo (f)	klöv
swee'eng (m)	ljumske
skreeb (m)	pung
sitj (n)	segt kött
sein (f)	sena
skård (m)	skinn på het mjölk
spena (m)	spene
hern (f)	tjockt och lurvigt hår, skinn som flås av huvudet på ett djur
ull (f)	ull

Namn på olika produkter

blåamiso	vassla

12.9 Namn på olika viktiga växter på gård

överkölis	svensk
almeeg (n)	mjölkört
klöver (m)	klöver
kårnn (n)	korn
nelh (f)	brännässla
häver (m)	havre
råå (m)	råg
seli (f)	sälg
eel (f)	al
äsp (f)	asp
bierk (f)	björk
tåll (m)	tall
grein (f)	gran
busk (m)	buske
dåri (n)	grönt granris, barr

12.10 Släkt och familj / personer

överkölis	svensk
leir	släktled
stjiiv (f)	arvtagerska
båond (m)	bonde
husbåond (m)	husbonde

De fämilia hä båot oba gäälo hin i trei leir onnda för onnda.

Den här familjen har bott på den här gården i tre släktled efter varandra

Övriga uttryck / fraser

överkölis	svensk
Nä jera ve gaali ibi haabo.	Nu är vi färdiga i båten (sades förr då man skulle ro ut till ängen på slätterarbete)
sidi oba Di ha klui haimane hartt itäo, å en fredrig sid oba änn hartta	äga / bo på gård De har kluvit hemmanet i två hälfter (halvt itu) och Fredrik sitter på (äger, bor på) ena halvan.

12.11 Imperativ

Imperativ är en verbform som används när man vill ge en uppmaning eller befallning.

Exempel: *Sitt! Gå! Kom!*

I överkaliska finns två former av imperativ:

- **Imperativ singular:** när man talar till en person.
- **Imperativ plural:** när man talar till två eller flera personer.

Imperativ singular

Imperativ singular har oftast samma form som presens singular.

presens	imperativ singular	svenska
taḷa	Taḷa!	Tala!
bḷeent	Bḷeent!	Blanda!
djer	Djer!	Gör!
haindja	Haindj!	Häng!

Undantag:

presens	imperativ singular	svenska
stär	Stå!	Stå!
gär	Gå!	Gå!

Imperativ plural

Imperativ plural bildas på två olika sätt beroende på om verbet är starkt eller svagt:

1. Svaga verb

Imperativ plural bildas från presensformen med tillägg av **-n**, **-en** eller **-an**.

presens	imperativ plural	svenska
skraba	Skraban!	Skrapa!
snöir	Snöiren!	Kasta!
sai	Saien!	Säg!

2. Starka verb

Imperativ plural bildas från supinumformen med tillägg av **-n**.

supinum	imperativ plural	svenska
bui	Buin!	Bjud!
kudi	Kudin!	Spring!
buri	Burin!	Bär!
föri	Förin!	Far!

Exempel i meningar

Imperativ singular

Överkalixmål	Svenska
<i>Sedi</i> hesta ini ställråme!	<i>Sätt</i> hästen i stallrummet!
<i>Tåpp</i> håie ini sekko!	<i>Stoppa</i> höet i säcken!
<i>Stjer</i> åostn ibi kaffetjerilo å <i>sla</i> ve dæ: id kaffe, såkkre å greedn! He veel gått.	<i>Skär</i> osten (och lägg den) i kaffekopparna och <i>slå</i> dit kaffe, socker och grädde! Det blir gott.

Imperativ plural

Överkalixmål	Svenska
<i>Sedin</i> hesta ini ställråme!	<i>Sätt</i> hästen i stallrummet!
<i>Tåppen</i> håie ini sekko!	<i>Stoppa</i> höet i säcken!
<i>Skurin</i> åostn ibi kaffetjerilo å <i>slåin</i> ve dæ:id kaffe, såkkre å greedn!	<i>Skär</i> osten (och lägg den) i kaffekopparna och <i>slå</i> dit kaffe, socker och grädde!

12.12 Kuriosum – vidskepelse på gården

Förr i tiden var livet på gården inte bara arbete och omsorg om djuren – det fanns också många vidskepelser och skyddsritualer som man trodde höll olycka och oknytt borta.

När man gick in i lagården kunde man till exempel ta en nypa salt i handen och kasta mot dörren. Detta skulle skrämma bort onda väsen som kunde störa kreaturen. Under lagårdsbron lade man ofta en bit järn, eftersom järn ansågs skydda mot olyckor och onda krafter som annars kunde drabba djuren.

Även högtider som påskan hade sina särskilda riter. På påskmorgonen brukade man ta en koskälla och hälla salt i den. Det skulle ge lycka för gårdens kreatur och skydda mot sjukdomar under det kommande året.

Man fick inte heller kasta smutsigt och varmt vatten på vissa ställen på gården då man trodde att småfolket bodde där och de kunde göra djuren sjuka eller sätta olika både på människor och djur.

Man fick inte heller hugga med yxa på fettisdagen för annars skulle korna bli halta på sommaren när de släpps ut.

Di tåo si sállhte ibi nevano å käste i dööro.

De tog (sig) salt i näven och kastade i (lagårds)dörren.

För äingar åolikk skul koma udi klödero.

Så att ingen olycka skulle komma i kreaturen.

O påskmårjan bräoge di ta ko'o-stjella å heva sállhte inäi en.

På påskmorgonen brukade man ta koskällan och hälla salt in i den.

Då fa äint käst döindja vädne adi fäosen. Da kän smaa fälke djera ill klöderen.

Du får inte kasta vattnet vid ladugården. Då kan småfolket göra illa korna.

o faittäisda fig di äint hååg ve iksn, för da skul klödera vee! hållht o somarn, da di skul slepp äod do.

På fettisdagen fick man inte hugga med yxa, för då skulle korna bli halta på sommaren då de skulle slippa ut.

Referenser

- Horn af Åminne, Adam. (2023). *En standardiserad stavning för det överkaliska språket*. Nätversion 1.0, 26 oktober 2023. Tillgänglig på:
https://www.overkolisk.se/stavanainga/Horn_2023_Overkalisk_stavning_1.0.pdf [Hämtad 3 juni 2026].
- Kettunen, Paavo. (1990). *De appellativa substantivens böjning i Överkalixmålet*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Pihl, Carin. (1924). *Överkalixmålet. Del 1*. Uppsala.
- Pihl, Carin. (1948). *Verben i Överkalixmålet*. Uppsala: Lundequistska bokhandeln.
- Pihl, Carin. (1970). *Prepositioner och adverb i Överkalixmålet*. Uppsala: Lundequistska bokhandeln.
- Överkölisma:Le = Överkalixmålet. (1999). Överkalix: ABF.